

Sergi Bassols i Codina

LE VERBE EN KURDE CENTRAL

(DIALECTE DE SULEIMANI)

Etude morphologique
et syntaxique

Mémoire de Diplôme de Recherche et d'Etudes Appliquées
(DREA). Institut National des Langues et Civilisations
Orientales. Département du Moyen-Orient et d'Afrique
du Nord.

Directeur: Madame Joyce de Wangen-Blau.

1991

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

à M e h d i

بۆ مه هدی

TABLE DES MATIERES

INTRODUCTION	10
BIBLIOGRAPHIE	16
A) LE VERBE SIMPLE	23
1. GENERALITES SUR LE VERBE	24
RADICAUX	26
Radical du passé	26
Radical du present	26
2. LES PREFIXES VERBAUX	30
2.1. Préfixes madaux	30
2.2. Préfixes de négation	32
3. LES FORMES NOMINALES DU VERBE	33
3.1. L'infinitif	33
3.2. Le participe passé	34
3.2.1. La forme négative du participe	34
3.2.2. L'emploi du participe passé	34
4. LES TEMPS DU PRESENT	36
4.1. Le présent de l'indicatif	36
4.1.1. La forme négative du présent de l'indicatif..	39
4.1.2. L'emploi du présent de l'indicatif	39
4.2. Le présent du subjonctif	41
4.2.1. La forme négative du présent du subjonctif ..	42
4.2.2. L'emploi du présent du subjonctif	42
4.3. L'impératif	45
4.3.1. La forme négative de l'impératif	47
4.4. LE VERBE "ÊTRE" ENCLITIQUE (COPULE VERBALE).....	49
4.4.1. La forme négative du verbe "être"	50
5. LES TEMPS DU PASSE (FORMES SIMPLES)	52
5.1. Le prétérit	52

5.1.1. La forme négative du prétérit	54
5.1.2. L'emploi du prétérit	54
5.2. L'imparfait	55
5.2.1. La forme négative de l'imparfait	56
5.2.2. L'emploi de l'imparfait	56
6. LES TEMPS DU PASSE (FORMES COMPOSEES)	58
6.1. Le parfait de l'indicatif	58
6.1.2. La forme négative du parfait de l'indicatif.	60
6.1.2. L'emploi du parfait de l'indicatif	60
6.2. Le parfait du subjonctif	61
6.2.1. La formenégative du parfait du subjonctif..	61
6.2.2. L'emploi du parfait du subjonctif	62
6.3. Le plus-que-parfait	62
6.3.1. La forme négative du plus-que-parfait	63
6.3.2. L'emploi du plus-que-parfait	63
6.4. L'irréel	64
6.4.1. La forme négative de l'irréel	66
6.4.2. L'emploi de l'irréel	66
7. LE PASSIF	68
8. LES VERBES CAUSATIFS	71
B) CONSTRUCTIONS VERBALES. L'ACCORD DES VERBES	74
9. LA PHRASE SIMPLE. Structure de la phrase	75
10. L'ACCORD DES VERBES AU PRESENT	77
11. L'ACCORD DES VERBES INTRANSITIFS AU PASSE	79
12. L'ACCORD DES VERBES TRANSITIFS AU PASSE:	
LA CONSTRUCTION AGENTIELLE	80
12.1. Eléments de la construction agentielle	80
12.2. La construction agentielle lorsque le patient est présent	81
12.3. La construction agentielle lorsque le patient est absent	82
12.4. La construction agentielle lorsque le verbe est au prétérit	82

12.5. La construction agentielle lorsque le verbe est à la forme négative du prétérit	83
12.6. La construction agentielle lorsque le verbe est à l'imparfait	84
12.7. La construction agentielle lorsque le verbe est à la forme négative de l'imparfait	85
12.8. La construction agentielle lorsque le verbe est à l'irréel	85
12.9. La construction agentielle lorsque le verbe est au parfait de l'indicatif	86
12.10 La construction agentielle lorsque l'agent et le patient sont des pronoms personnels	86
12.11 La construction agentielle lorsqu'un substantif en fonction de complément est présent	88
12.12 La construction agentielle lorsque le complément est un pronom	89
12.13 La construction agentielle lorsque le patient et le complément sont des pronoms	89
12.14 La construction agentielle lorsque le patient est qualifié par un possessif	90
12.15 Résumé	90
C) VERBES ANOMALX	91
13. LE VERBE HEBÛN	92
13.1. Le verbe HEBÛN avec le sens d'"exister"	92
13.2. Le verbe HEBÛN avec sens possessif	92
13.3. Construction agentielle	93
13.4. Forme enclitique sans le préfixe he-	94
13.5. La forme négative du verbe HEBÛN	95
14. LE VERBE BÛN	97
14.1. Le verbe BÛN; copule verbale (forme enclitique)... ..	97
14.2. Le verbe BÛN avec le sens de "devenir"	97
14.3. Le verbe BÛN dans une locution verbale	98
14.4. Le verbe BÛN comme auxiliaire	98
15. LE VERBE "FALLOIR"	99

16. LE VERBE WĪSTIN	100
16.1. Le présent et l'imparfait du verbe WĪSTIN	100
16.2. La forme négative du verbe WĪSTIN	101
D) LES LOCUTIONS VERBALES	102
17. LES LOCUTIONS VERBALES. CATEGORIES DES CONSTRUCTIONS, GENERALITES	103
17.1. Les préverbes	104
17.2. Le postverbe وء -ewe. Morphologie	104
17.3. Les prépositions construites	107
17.4. Les prépositions construites suivies de postpo- sitions	109
17.5. Les prépositions construites avec YEK	111
18. LOCUTIONS VERBALES FORMEES D'UN PREVERBE ET D'UN VERBE SIMPLE	112
18.1. Préverbe et verbe simple	112
18.2. Les pronoms affixes avec les préverbes	114
18.3. Préverbe et verbe causatif	114
18.4. Régimes prépositionnels	115
18.5. Construction agentielle	116
18.6. Modification sémantique	118
19. LOCUTIONS VERBALES FORMEES D'UN VERBE SIMPLE ET DU POSTVERBE وء -EWE	127
19.1. Sens de reversion ou répétition	127
19.2. Modificateur verbal	129
19.3. Verbe simple et postverbe	130
19.4. Verbe causatif et postverbe	133
19.5. Préverbe et locution verbale (verbe simple et postverbe)	135
20. LOCUTIONS VERBALES FORMEES D'UNE PREPOSITION CONSTRUI- TE ET D'UN VERBE SIMPLE	136
20.1. Préposition construite et verbe simple	136
20.2. Préposition construite et verbe causatif	141
20.3. Préposition construite et locution verbale	142
20.4. Préposition construite et LII (verbe simple et postverbe)	142

postverbe)	142
20.5. Préposition construite et LII (oréverbe et verbe simple)	144
20.6. Prépositions construites suivies de postpositifs	145
20.7. Préposition construite et YEK	146
20.8. Construction agentielle	147
20.9. Modification sémantique	149
21. VERBES AVEC DES REGIMES PREPOSITIONNELS	153
21.1. La préposition postverbée $\text{أ} - \text{e}$	153
21.2. Verbes avec un régime prépositionnel	154
21.3. Verbe, préposition et substantif	156
22. LOCUTION VERBALE FORMÉE D'UN SUBSTANTIF (NOM, ADJECTIF, ADVERBE) ET D'UN VERBE SIMPLE	158
22.1. Les substantifs dans les locutions verbales	158
22.2. Le nom	159
22.2.1. Le nom simple	160
22.2.2. Le nom dérivé	165
22.2.3. Le nom composé	166
22.2.4. Le nom suivi d'une détermination	166
22.3. L'adjectif	167
22.3.1. L'adjectif simple	167
22.3.2. L'adjectif dérivé	170
22.3.3. L'adjectif composé	170
22.4. Le pronom réfléchi خو xo	171
22.5. L'adverbe	172
22.6. Substantif et verbe causatif	172
22.7. Préposition, substantif, et verbe simple	173
22.8. Substantif et verbe simple	175
22.9. Substantif et locution verbale (verbe simple + postverbe)	176
22.10 Substantif et locution verbale (préverbe + verbe simple)	180
22.11 Substantif et locution verbale (préposition construite + verbe simple)	181

22.12. Régime prépositionnel	186
22.13. Deux locutions verbales	186
22.14. Résumé	187
22.15. Les substantifs les plus employés	189
22.16. Les verbes les plus employés	191
TABLEAUX	193
La conjugaison des verbes: kewtin	194
hatin	195
<u>r</u> oyishtin	196
chûnewe	197
TEXTE: KÖREWERÎ (Misère), d'Ibrahim Ahmad	198

Institut kurde de Paris

I N T R O D U C T I O N

Le kurde est généralement classé dans la branche nord du groupe occidental des langues iraniennes¹. Il est parlé au Kurdistan, pays vaste comme la France qui comprend le grand arc montagneux qui ferme le Croissant Fertile, du Taurus en Turquie jusqu'au Zagros en Iran. Ce pays, dont l'histoire est ancienne, mais qui n'est jamais parvenu à fonder un Etat moderne, est aujourd'hui divisé entre la Turquie, l'Iran, l'Irak et la Syrie. Hors du Kurdistan, des groupes importants de kurdophones vivent dans le Khorassan (au nord-est de l'Iran), dans le Belouchistan iranien, dans les régions de l'Anatolie centrale, et même au Liban. En U.R.S.S., quelques centaines de milliers de Kurdes vivent dans les Républiques d'Arménie, d'Azerbaïdjan et de Turkménie. De nombreux Kurdes vivent aussi dans les grandes villes moyen-orientales, aussi qu'une importante diaspora dans les pays d'Europe occidentale, en Amérique du nord et en Australie.

Le fractionnement politique du Kurdistan a empêché l'unification de la langue kurde. Aucun des grands dialectes n'a réussi à s'assurer la prééminence. En outre, le morcellement de la langue ne correspond pas avec la division politique. Un certain nombre de gouvernements profite de cette faiblesse pour intensifier la repression linguistique et culturelle du peuple kurde. Il y a aussi le fait que la langue kurde est aujourd'hui écrite en trois alphabets: en Irak

(1) Pour une vue générale des langues iraniennes, voir I.M. ORANS-KIJ, Les Langues Iraniennes, Institut d'Etudes Iraniennes de l'Université de la Sorbonne Nouvelle, Documents et Ouvrages de Référence, n° 1, Klincksieck, Paris, 1977.

et en Iran, les Kurdes utilisent une dérivation de l'alphabet arabo-persan; en Turquie, on emploie l'alphabet latin; en U.R.S.S., le cyrillique.

Nous partons d'une répartition schématique du kurde en deux groupes de parles principaux: le kurmandji, appelé aussi "kurde septentrional", qui est parlé par les Kurdes de Turquie, de Syrie, d'U.R.S.S., de la partie septentrionale du Kurdistan d'Iran (à l'ouest du lac d'Ourmieh) et des régions nord-ouest du Kurdistan d'Irak (Sindjar, Bahdinan); le sorani, appelé aussi "kurdi", "kurde meridional" et "kurde central" (que nous préférons), qui est parlé par la majorité des Kurdes d'Iran et d'Irak. Les lignes d'isoglosses entre ces deux grands groupes dialectaux se différencient le long du Grand Zab, affluent du Tigre. On devrait ajouter un troisième groupe de parlers peu étudié et qui est le sujet de fortes discussions parmi les philologues: le "kurde meridional", qui est parlé par les Kurdes vivant dans les régions les plus meridionales du Kurdistan d'Iran et du Kurdistan d'Irak.

Le kurde sorani, qui est le dialecte étudié dans ce travail, a été reconnu comme langue officielle en Irak, malgré de fortes limites, et la brutale et sanglante repression que les Kurdes d'Irak ont subi de la part du gouvernement de Saddam Hussein. A la fin de la première guerre mondiale, les intellectuels kurdes, dont la plupart et les plus éminents étaient originaires de la ville de Suleimani, foyer nationaliste et centre intellectuel du Kurdistan d'Irak, ont obtenu que le kurde sorani soit utilisé comme langue d'enseignement. Depuis le 1975, le kurde a rang de langue officielle et le sorani est enseigné dans les écoles primaires et secondaires de la région autonome du "Nord" de l'Irak, c'est-à-dire les provinces de Suleimani, d'Arbil (Hawlêr) et de Dihok, où après un referendum (faux) dans cette dernière province kurmandjiphone, l'enseignement est en arabe. Le kurde n'est pas enseigné aussi à la province de Kirkouk -poumon économique de l'état irakien- ni à la reste du Kur-

distan d'Irak. Les Kurdes de Bagdad, un demi million à peu près, n'ont pas la possibilité d'étudier leur langue maternelle. Le sorani fait objet d'une section de l'enseignement universitaire à Bagdad et même à l'université kurde Salah al-Din, maintenant installée dans la ville d'Arbil après la fermeture de celle de Suleimani en 1982. C'est également la langue utilisée dans les journaux, les publications et les émissions radiophoniques et télévisives.

L'alphabet kurde en caractères arabes actuellement utilisé a été établi par Tawfiq Wahby à la fin des années 20 et modifié postérieurement par le Département de kurdologie de l'Académie Scientifique d'Irak. Il est officiellement adopté pour l'enseignement public en Irak et aussi utilisé par les lettrés et écrivains kurdes en Iran.

Ce travail se base dans l'étude d'un aspect du kurde sorani, la structure du verbe au dialecte de Suleimani, principale langue littéraire des Kurdes en Irak.

La naissance de ce travail et le choix de son sujet ont été graduellement déterminés. En 1988, pour perfectionner notre formation d'arabisant, nous nous sommes rendu en Irak. La découverte des Kurdes à Bagdad nous a vite fait changer nos objectifs. Après deux années parmi les Kurdes à Bagdad et de longs séjours dans la ville de Suleimani, nous avons décidé d'approfondir la connaissance d'une langue apprise sur le terrain et faire ainsi honneur à la mémoire et les efforts de mes amis kurdes qui nous ont fait aimer leur pays et leur peuple. Nous avons donc choisi le sorani.

Parmi le nombre des sujets qu'on pouvait étudier, celui de la structure du verbe nous a paru particulièrement intéressant, surtout

par le petit nombre d'études consacrés exclusivement à une partie si importante de la grammaire kurde. Quelques aspects de la structure verbale ont attiré notre attention de manière toute particulière et nous apparaissent comme des éléments liés à l'essence même de la langue kurde: la forme ergative du verbe kurde (construction agentielle) et le développement très complexe des locutions verbales.

Il fallait un texte sur lequel baser l'étude que nous voulions porter à terme. L'ouvrage Körewerî ("Misère"), recueil de nouvelles écrites par Ibrahim Ahmad pendant les années 1950, répondait parfaitement aux besoins de notre travail. Ibrahim Ahmad (né le 1912) est un des plus grands écrivains kurdes vivant, auteur aussi d'un long roman (Janî gel, "La douleur du peuple"). Nous avons choisi son ouvrage le plus court par raison même de la diversité linguistique employée dans les diverses nouvelles. La richesse extraordinaire de sa langue -le dialecte de Suleimani avec qui nous étions familiarisés- et la possibilité de recevoir son avis de manière directe nous ont persuadé de la convenance de ce choix. Tous les exemples de phrases mentionnées au cours du travail sont extraits de ce recueil de petites nouvelles où la richesse littéraire se mêle à des expressions provenant de parlars dialectaux.

Nous avons consulté pour ce travail bonne partie des ouvrages disponibles consacrés à l'étude du kurde sorani, sans oublier un certain nombre d'autres ouvrages dédiés au kurmandji. La plupart des analyses du verbe s'y trouvent en forme de chapitres spéciaux parmi les autres aspects de la grammaire. Par leur valeur nous nous sommes basés sur trois ouvrages importants: les études fondamentales de D.N. MacKenzie, ceux de Joyce Blau et le dictionnaire kurde-anglais de Wahby et Edmonds (voir Bibliographie). La rigueur scientifique et la précieuse information apportée par MacKenzie, l'aide constante de Mme. Blau qui a apporté avec gentillesse ses points de vue et la richesse du dictionnaire cité ont constitué l'axe sur lequel nous avons

construit tout le travail. Il y a bien sûr des apports provenant d'autres études; nous avons été fréquemment guidé par la rigueur de Gilbert Lazard (Grammaire du persan contemporain, Paris, Librairie Klincksieck, 1957) pour quelques aspects d'analyse et de terminologie.

Au long de cet étude, nous avons utilisé l'alphabet kurdo-arabe tel qu'il a été établi par Tawfiq Wahby et modifié ensuite par les kurdologues irakiens. Nous avons toujours noté l'occlusive (d)/d/ qui est affaiblie dans le parler de la région de Suleimani. Pour les exemples extraits du texte d'Ibrahim Ahmad nous avons respecté partout l'orthographe originale, parfois éloignée de celle utilisée actuellement. Par exemple, le préverbe هه heh apparaît toujours lié au verbe qui le suit. On trouve aussi certains pronoms personnels suffixés -la l^{ère} pers. sing.- qui dans quelques locutions verbales apparaissent liés au verbe. Le texte conserve aussi le و final devant des enclitiques et quelquefois les voyelles ه è et و î en position finale sont pourvues des points diacritiques empruntés de l'arabe. Nous avons aussi respecté toutes les variations dialectales. Certaines erreurs de typographie ont été corrigées, notamment l'absence des signes diacritiques pour les voyelles ه è et و o, voir aussi la voyelle ه, ö.

Pour la transcription, nous utilisons celle élaborée par Tawfiq Wahby et C.J. Edmonds dans laquelle ils ont publié leur dictionnaire. Cette transcription, considérée une translittération de l'alphabet arabe modifiée, indique la prononciation du kurde. Pour les exemples, nous avons détaché tous les éléments qui composent chaque mot pour mieux comprendre la structure grammaticale.

Ce travail a bénéficié du conseil constant de Mme. Joyce Blau, professeur à l'INALCO, qui l'a suivi depuis ses débuts en apportant ses précieux points de vue et de nombreuses remarques qui nous ont infiniment aidé dans notre démarche. Mes remerciements sincères par sa collaboration.

Nous devons mentionner aussi notre gratitude à M. Abdullah Mar-duk, qui nous a bien aidé à comprendre le texte, parfois difficile, d'Ibrahim Ahmad.

Nous voudrions manifester notre reconnaissance aux nombreux Kurdes qui nous ont enseigné à parler et à bien aimer leur langue millénaire, et pour qui ce travail est sincèrement dédié.

Enfin, nous voulons remercier ici M. Ibrahim Ahmad, qui a montré son intérêt pour cette étude et a toujours offert son aide.

Institut kurde de Paris

BIBLIOGRAPHIE

La bibliographie que nous présentons ci-dessous regarde les grammaires, descriptions linguistiques et dictionnaires du kurde central. Pour une bibliographie des dictionnaires, grammaires et descriptions linguistiques du kurde septentrional, voir BLAU, J. Le Kurde de 'Amādiya et de Djabal Sindjār. Travaux de l'Institut d'Études Iraniennes de l'Université de la Sorbonne Nouvelle, n° 8, Klincksieck, Paris, 1975, pp. 12-19.

La bibliographie ci-dessous signalée ne prétends pas être complète. Elle est limitée aux ouvrages publiés les plus importants. La plupart des ouvrages cités sont malheureusement épuisés et ne se trouvent que dans des rares bibliothèques. D'autre part, les ouvrages publiés en Iraq et en Iran ne sont pas facilement accessibles. Nous voulons remercier ici l'amabilité et le dévouement des amis kurdes qui nous ont ouvert les portes de leurs bibliothèques privées pendant notre séjour en Iraq. Nous y avons trouvé nombre d'ouvrages rarement obtenables.

Nous avons divisé notre bibliographie en deux parties: d'abord les grammaires et descriptions linguistiques, ensuite les dictionnaires.

GRAMMAIRES ET DESCRIPTIONS LINGUISTIQUES

1. ACADEMIE SCIENTIFIQUE KURDE (BAGDAD). Rêzman-î axawtin-î kurdfi be pê-y lêkolînewe-y ziman u zanistekani. ASK, Bagdad, 1976, 478 pages.
2. AHMAD, Ahmad Hasan. Rêzman-î kurdfi. Vol. 1, Dar al-Djahiz, Bagdad, 1976, 296 pages.

3. ĀLĀNĪ, Re'ūf Ahmad. Kêshe-yek le rêzman-f kurdi-da. Pashgir u nîshane-y -ewe/-we. Bagdad, 1981, 244 pages.
4. BLAU, Joyce. Manuel de Kurde. Dialecte Sorani. Documents et ouvrages de référence publiés par l'Institut d'Études Iranien-nes de l'Université de la Sorbonne Nouvelle, n° 2, Klincksieck, Paris, 1980, 287 pages.
5. COLETTI, Alessandro. Grammatica e dizionario della lingua Curda, con esercizi e letture Sorani, Mukri.
Vol. 1, Grammaire, exercices, lectures. 1ère édition revue, Rome, 1979, 92 pages.
6. CHODZKO, A. Etudes philologiques sur la langue kurde (dialecte de Soléimanié. Journal Asiatique, V.9, Paris, 1857.
7. EDMONDS, C.J. Prepositions and personal affixes in Southern Kurdish. BSOAS, 1955, XVII/3, pp. 490-502.
8. EMÎN, Nûrî Elî. Qewa'îd-f ziman-f kurdi.
Vol. 1. Bagdad, 1956, 112 pages.
Vol. 2. Bagdad, 1958, 98 pages.
9. EMÎN, Nûrî Elî. Girtin-f kelênêk-f tir le rêzman-f kurdi-da.
Impr. Ma arif, Bagdad, 1958, 59 pages.
10. EMÎN, Nûrî Elî. Baberê bo îmla-y kurdi. Bagdad, 1966, 104 pages.
11. EMÎN, Nûrî Elî. Erk u shôn-f ranaw-e kesi-yek-an le axawtin-f kurdi-da. Ministère de la culture et de l'information, Bagdad, 1986, 301 pages.
12. FOSSUM, L.O. Practical Kurdish Grammar. Minneapolis, 1919, 279 pages.
13. FRIEND, Robyn Christine. Some syntactic and morphological features of Suleymaniye Kurdish. Thèse de doctorat non publiée, Université de Californie, Los Angeles, 1985, 236 pages.
14. AL-HAWRAMĀNĪ, Muḥammad Amīn. Fonetik-f ziman-f kurdi. ASK, Bagdad, 1974, 72 pages.

15. IBRĀHIMPUR, Mohammad Taqi. Dastur-e zabān-e kurdi sanandadji. s.l.n.d., 39 pages.
16. KABĀN, Sa'īd Sidqī. Muxteser-i serf u neh-w-i kurdi. Bagdad, 1928, 76 pages.
17. KALBASI, Erān. Gūyeş-e kordî-yê Mahābād. Éd. de l'Institut d'Études et de Recherches Culturelles, Téhéran, 1362/1983, 31 pages.
18. KURDOEV, K.K. Grammatika kurdsogo jazyka, na materiale dialektov kurmandzi i sorani. Nauka, Moscou, 1978, 295 pages.
19. KURDOEV, K.K. Ûezman-i kurdi be kereste-y diyalêkt-i kirmanci w sorani, traduit du russe par Kurdistan Mukriyani. Direction Générale de la Culture et de la Jeunesse, série n° 4, Bagdad, 1984, 381 pages.
20. MACKENZIE, D.N. Kurdish Dialect studies. London, Oxford University Press.
Vol. 1, 1961, XXI, 247 pages.
Vol. 2, 1962, XIV, 378 pages.
21. MARIF, Ewrehman-i Hacı. Ziman-i kurdi le ber roshinayi-y fonetik-da. ASK, Bagdad, 1976, 76 pages.
22. MARIF, Ewrehman-i Hacı. Wusheronan la ziman-i kurdi-da. ASK, Bagdad, 1977, 104 pages.
23. MARIF, Ewrehman-i Hacı. Ûezman-i kurdi, berg-i yekem (Morfolojî), besh-i yekem "Naw". ASK, Bagdad, 1979, 284 pages.
24. MARIF, Ewrehman-i Hacı. Nûsin-i kurdi be elfûbey-i 'erebi. Bagdad, 1986, 91 pages.
25. MANN, O. Die Mundart der Mukri-Kurden.
Vol. 1, Berlin, 1906, 308 pages + 58 pages en caractères arabes.
Vol. 2, Berlin, 1909, 478 pages.
26. MCGARUS, Ernest. A Kurdish grammar, descriptive analysis of the Kurdish of Sulaimaniya, Iraq. American Council of Learned Societies, New York, 1958, 138 pages.

27. ABDULLAH, Jamal Jalal & McCARUS, Ernest. Kurdish basic course, Dialect of Sulaimania, Iraq. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1967, VIII, 462 pages.
28. MOSTAFĀ, Xorramdil. Sarf-e dastūr-e zabān-e kordī-ye soranī, Mahābād, 1968, 182 pages.
29. MUKRIYANĪ, Gīw-ī. Ta'allam al-lugha al-kurdiyya fī thalathat ašhur bi-dŏn mu'allim. 2ème ed. Hewlêr/Arbil, K.2581/1969, 140 pages.
30. MUKRIYANĪ, Gīw-ī. Elf u be-y kurdi-y wênedar be tîp-î latîni (be zarawekan-î soranî, badîni, feylî, hewramî). Impr. Kurdistan, Hewlêr/Erbil, K.2582/1972, 157 pages.
31. MUKRIYANĪ, Kurdistan. Sintaks-î rîste-y sade le ziman-î kurdi-da. s.l.n.d. (Bagdad, 1986), 208 pages.
32. MUKRIYANĪ, Kurdistan. Qawâ'id al-lugha al-kurdiyya. Ministère de la culture et de l'information, Bagdad, 1989, 208 pages.
33. SMIRNOVA, I.A. EYYUBI, K.B. Kurdskiĭ Dialekt Mukri. Nauka, Leningrad, 1968, 270 pages.
34. SMIRNOVA, I.A. & EYYUBI, K.E. Fonetika kurdsĭkogo jazyka (Dialekt Mukri). Nauka, Leningrad, 1985, 340 pages.
35. RASŪL, 'Izz al-Dīn Mištafā. Serinc-ê le ziman-î edebî-y yek-girtŏ-y kurdi. Bagdad, 1971, 80 pages.
36. SOANE, E.B. Grammar of the Kurmanĭi or Kurdish Language. London, 1913, 289 pages.
37. SOANE, E.B. Elementary Kurmanĭi Grammar (Sulaimania District). Bagdad, 1919, 197 pages.
38. WAFĪ, 'Abd al-Raĥīm. Kayf tata'allam al-lugha al-kurdiyya bi-dŏn mu'allim. Ministère de la Défense, Bagdad, 1959, 169 pages.
39. WAHBY, Taufiq. Destŏr-î ziman-î kurdi. Bagdad, 1929, 114 pages.
40. WAHBY, Taufiq Qawâ'id al-lugha al-kurdiyya. 2 vol. Bagdad, 1956, 1ère et 2ème partie 113 pages.

41. YUSUPOVA, Z.A. Sulejmanijskij dialekt kurdsogo jazyka. Nauka, Moscou, 1985, 144 pages.

DICTIONNAIRES

42. 'ABD ALLĀH, 'Alī. Gencine. Ferheng-êk-î 'erebî-kurdi. Impr. al-Ḥawādith, Bagdad, 1988, 192 pages.
43. BERZENCÎ, 'Abdulqadir-î. Ferheng-î zanyarî/Qāmūs al-a'lām (En-sîklopediya-y kurd). Vol. 1, Sulaimaniyya, 1971, 273 pages.
44. COLETTI, Alessandro. Grammatica e dizionario della lingua curda, dizionario curdo (sorani, mukri, kurmanji)-italiano, pratico, etimologico, comparativo. Vol. II, fasc. 1, Rome 1984, fasc. 2, Rome 1985, 424 pages.
45. AL-DĪN, Fāzil Nizām. Estêre geshe/ al-nadjma al-lāmi'a. Département de la culture et des publications kurdes, Impr. al-Adjyāl, Bagdad, 1977.
46. FEYZIZADET, Taha. Nobere, gelale-yek bo qamūs-êk-î zarawe. Ed. Suruş, Téhéran, 1364/1985, 54 pages.
47. GHERÎB, Kemal Celal. Ferheng-î zanyarî/al-qāmūs al-'ilmî. Vol. 1, alif-tā, 438 pages, Sulaimaniyya, Impr. Kameran, 1974 (arabe-kurde).
Vol. 2, djīm-dāl, 404 pages, ASK, Bagdad, 1979 (arabe-anglais-kurde).
48. GHERÎB, Kemal Celal. Ferheng-î zanyarî-y wênedar/ al-qāmūs al-'ilmî al-muşawwar. Impr. al-Adjyāl, Bagdad, 1975, 102 pages.
49. GIRD AZEBANÎ, Sabir. Ferheng-î Arî/Qāmūs Ārî, kurdi-kurdi: 'erebî. Vol. 1, lettre A, Impr. As'ad, Bagdad, 1985, 224 pages.
50. ḤASAN, Shukat Ismā'îl. Ferheng-î kurdi-inglizî. Vol. 1, hamzé, Département de la culture et des publications kurdes, Impr. Dār al-djamāhîr li-l-sahāfa, Bagdad, 1989, 374 pages.

51. KEDAJTENE, E.I.; MUKRIYANÎ, Kurdistan; MITROXINA, V.I. Ferheng-î rûsî-kurdi/ Russko-kurdskiĵ ucebnyĵ slovar'. Ed. Russkiĵ Jazyk, Moscou, 1977, 368 pages.
52. KORDESTÂNI, Mohammad Mardux. Ketâb-e farhang-e Mardux. Impr. Ar-teš, Téhéran, 1957-1958.
Vol. 1, 981 pages, Alef-že.
Vol. 2, 961 pages, sin-yâ.
53. KURDOEV, K.Ķ.; YUSUPOVA, Z.A. Ferheng-î kurdi-rûsî/ Kurdsko-russkiĵ slovar'. Ed. Russkiĵ Jazyk, Moscou, 1983, 752 pages.
54. MCCARUS, E.N. A Kurdish-English Dictionary, Dialect of Suleimania (Iraq). Ann Arbor, University of Michigan Press, 1967, X, 194 pages.
55. MUKRIYANÎ, Gîw-î. Ferheng-î Mehabad. Impr. Kurdistan, Hewlêr/ Erbil, X, 795 pages.
56. MUKRIYANÎ, Gîw-î. Kolke zêrine. Impr. Hewlêr, Hewlêr/Erbil, 1966/ 2578 K., 2ème édition revue et corrigée.
57. MUKRIYANÎ, Gîw-î. Baber/ Al-muršid. Impr. Kurdistan, Hewlêr/ Erbil, 1950, 400 pages.
58. MURÂD, Awrang. Farhang-e Kordi.
Première partie, Téhéran, 1968, 348 pages, A-B.
Deuxième partie, Téhéran, 1969, 413 pages, P-T.
59. NEBEZ, Cemal. Ferhengok-î zanistî. Hewlêr/Erbil, 1960-1961.
60. SECADÎ, 'Elaedîn. Destûr we ferheng-î ziman-î kurdi-'erebî-farisî. Impr. Ma'ârif, Bagdad, 1962, 240 pages.
61. SYNDICAT DES INSTITUTEURS D'ERBIL. Serinc-êk le derwaze-y folklor-î kurd-ewe. Impr. Iršad, Bagdad, s.d., 128 pages.
62. ŞARÎF, 'Abd al-Sattâr Tâhir. Qamûs-î derûnnasî inglîzî-'erebî-kurdi. Impr. 'Alâ', Bagdad, 1985, 252 pages.
63. WAHBY, Taufiq & EDMONDS, C.J. A Kurdish-English Dictionary, Oxford University Press, 1ère éd., 1966, 2ème éd., 1971, XI, 179 pages.

64. XAL, Mihmed-f (Shaykh). Ferheng-f Xal. Impr. Kameran, Sulaimaniyya, 3 volumes:
- Vol. 1, K. 2571, 380 pages: Hamzé-cîm.
- Vol. 2, 1964, 355 pages: Cîm-fa.
- Vol. 3, 1976, 511 pages: Qaf-ya.
65. ZABIHY, 'Abd al-Rahmān Muḥammad Amin. Qamûs-f zîman-f kurdi. Impr. ASK, Bagdad.
- Vol. 1, 1977, 246 pages: Hamzé.
- Vol. 2, 1979, 230 pages: la consonne B.
66. ACADEMIE SCIENTIFIQUE KURDE. Zaraw-e Zanisti-yek-an. ASK, Bagdad, 1976, 45 pages (arabe-kurde-anglais).

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

A) LE VERBE SIMPLE

1. GENERALITES SUR LE VERBE

Le verbe kurde se conjugue à partir de deux radicaux: le radical du présent (que nous indiquons par RI) et le radical du passé (que nous indiquons par RII). Tous les temps et tous les modes sont formés à partir de ces deux radicaux. Les temps présents sont formés à partir du RI; les temps passés (formes simples et formes composées) et les formes nominales du verbe (l'infinitif et le participe passé) sont formés à partir du RII.

A ces radicaux s'ajoutent des désinences personnelles, des préfixes verbaux et des suffixes pour constituer la conjugaison. La conjugaison du verbe obéit à des règles strictes (il y a seulement quatre verbes anomaux) relativement nombreuses.

Les formes du verbe se répartissent en trois modes: indicatif, subjonctif, impératif. L'indicatif comporte un certain nombre de temps qui expriment soit des relations proprement temporelles, soit des nuances d'aspect. Le subjonctif a deux temps, l'impératif un seul. Le kurde possède en outre une conjugaison passive qui donne naissance à un système de formes comparables à celles de l'actif. Aux formes personnelles s'ajoutent deux formes nominales: l'infinitif et le participe passé.

A partir du radical du présent (RI) sont formés: le présent de l'indicatif, le présent du subjonctif, l'impératif et la conjugaison passive; à partir du radical du passé (RII): l'infinitif, le participe passé (formes nominales), le prétérit, l'imparfait (formes simples), le parfait de l'indicatif, le parfait du subjonctif, le plus-que-parfait et les formes de l'irréel (formes compo-

sées).

Parmi les formes composées, le parfait de l'indicatif, le parfait du subjonctif et le plus-que-parfait sont formés à l'aide du verbe بوون bûn "être".

Le verbe est cité toujours sous la forme de l'infinitif qui se termine par le morphème ین -in et ن -n (après voyelle). On obtient le RII en retranchant de l'infinitif le morphème ین / ن -in/-n. Le RI n'est pas toujours aisé à prévoir.

La distinction entre verbes transitifs et verbes intransitifs est essentielle en kurde, car elle a une incidence dans la construction des phrases au passé (v. 12. CONSTRUCTION AGENTIELLE).

Ex.	verbe	که وێن کەوتن	kewtin	"tomber"
RI	که و	kew-		
	présent ind.	ده که ووم	de-kew-im	"je tombe"
	présent subj.	بکه ووم	bi-kew-im	"que je tombe"
	impératif	بکه وه	bi-kew-e	"tombel"
RII	که وێن	kewt-		
	prétérit	که وێم	kewt-im	"je tombai"
	imparfait	ده که وێم	de-kewt-im	"je tombais"
	parfait ind.	که و تووم	kewt-uw-im	"je suis tombé"
	parfait subj.	که و ئێم	kewt-i-b-im	"que je sois tombé"
	plus-que-parfait	که و ئیووم	kewt-i-bû-m	"j'étais tombé"
	irréel	بکه و ئیایه	bi-kewt-im-aye	"je serais tombé"
	participe passé	که و توو	kewt-û	"tombé"

RADICAUX

1.1. Radical du passé (RII).

On obtient -nous l'avons déjà vu- le RII en retranchant de l'infinitif le morphème $\text{و} / \text{ن}$ -in/-n.

Ex.	<u>Infinitif</u>			<u>RII</u>
	بوون	bûn	"être"	بوو bû
	چوون	chûn	"aller"	چوو chû
	دان	dan	"donner"	دا da
	کردن	kirdin	"faire"	کرد kird
	کهوتن	kewtin	"tomber"	کهوت kewt
	گرتن	girtin	"attraper"	گرت girt
	نان	nan	"poser"	نا na
	هاتن	hatin	"venir"	هات hat

1.2. Radical du présent (RI).

On ne peut pas prévoir le RI toujours comme on obtient le RII. Les dictionnaires donnent les verbes sous la forme de l'infinitif et mentionnent le RI. Pourtant il y a quelques lois de dérivation, mais avec beaucoup d'irrégularités et d'exceptions.

a. RII terminé en ی -i.

On obtient le RI en retranchant la voyelle du RII.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>RII</u>	<u>RI</u>
VI.	فیری	firin	"voler"	فیری firf- فیر fir-
	له‌رزئی	lerzin	"trembler"	له‌رزئی lerzf- له‌رز lerz-

VT.	بِرین	birin	"couper"	بِرِ	birī	بِر	bir-
	پِرَسین	pirsin	"demander"	پِرَسِ	pirsi	پِرَس	pirs-
	کِرین	kirin	"acheter"	کِرِ	kirī	کِر	kir-

b. RII terminé en ا -a (VT. pollysyllabique)

Les verbes transitifs pollysyllabiques dont le RII termine par ا -a suivent la règle précédente.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>RII</u>	<u>RI</u>			
	پِچان	pêchan	"plier"	پِچا	pêcha	پِچ	pêch-
	کِشان	kêshan	"tizer" "fumer"	کِشا	kêsha	کِش	kêsh-
	هِنان	hênan	"apporter"	هِنَا	hêna	هِن	hên-/
						هِن	ên- (1)

- (1) Quelques verbes qui commencent par la fricative glottale sourde ه /h/ perdent ce phonème au présent. Les plus communs ce sont le verbe هاتن hatin "venir", dont le RI est ه- h- , et le verbe هِنان hênan "apporter", qui a un double RI هِن / هِن هِن- hên- / ên- (voir 4.1.)

c. RII terminé en ا -a (VI. ou VT monosyllabique)

Généralement le RI se termine par ا -a.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>RII</u>	<u>RI</u>			
VI.	دِران	diran	"se déchirer"	دِرَا	dira	دِرِ	dirê-
mais	سِتَان	sitan	"se lever"	سِتَا	sita	سِت	sit-
	تِرسان	tirsan	"avoir peur"	تِرْسَا	tirsa	تِرْس	tirs-
	جِيَان	jiyan	"vivre"	جِيَا	jiya	جِي	ji-
VT.	نَان	nan	"poser"	نَا	na	نِ	nê-
mais	دَان	dan	"donner"	دَا	da	دِ	de-

d. RII terminé en و -û.

Le RI est formé de façon identique.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>R I I</u>	<u>R I</u>
VT.	دروون dirûn	"coudre"	دروو dirû	دروو dirû-
	فهرموون fermûn	"ordonner"	فهرموو fermû	فهرموو fermû-
VI.				
mais	بوون bûn	"être"	بوو bû	ب b-
	چوون çûn	"aller"	چوو çû	چ ç-

e. RII terminé par la dentale ت // د -t/-d.

Cette dentale disparaît dans le RI.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>R I I</u>	<u>R I</u>
VI.	کوتن kewtin	"tomber"	کوت kewt	کو kew-
	مردن mirdin	"mourir"	مرد mird	م mir-
VT.	گرتن girtin	"attraper"	گرت girt	گر gir-
	خویندن xöndin	"étudier"	خویند xönd	خویند xön-
mais	بهستن bestin	"lier" "fermer"	بهست best	بهست best-
	بیستن bistin	"entendre"	بیست bist	بیست biye-

f. Lorsque la voyelle qui précède la consonne ou le group
consonantique final du RII est ا -a, cette voyelle se ferme en
آ -â.

Ex.	<u>Infinitif</u>		<u>R I I</u>	<u>R I</u>
VT.	بژاردن bijardin	"élire"	بژارد bijard	بژیر bijêr-
	بواردن buwardin	"traverser"	بوارد buward	بویر bûr-

Remarque. Tous les verbes causatifs suivent cette règle
(v. 8.)

9. Lorsque le RII termine par un groupe consonantique formé d'une fricative et d'une dentale, dans le RI la fricative se voise et la dentale disparaît.

Ex.	<u>I</u> n <u>f</u> i <u>n</u> i <u>t</u> i <u>f</u>		<u>R</u> <u>I</u> <u>I</u>	<u>R</u> <u>I</u>
VT.	پاراستن parastin	"protéger"	پاراست parast	پارێز parêz-
	کوشتن kushtin	"tuer"	کوشت kusht	کوژ kuj-
	ناشتن nashtin	"enterrer"	ناشت nasht	نێژ nêj-
mais	فروشتن firoshtin	"vendre"	فروشت firosht	فروشد firosh-
	نیشتن nishtin	"s'asseoir"	نیشتن nisht	نیشد nîsh-

Institut kurde de Paris

2. LES PRÉFIXES VERBAUX

Les radicaux verbaux combinent avec des préfixes, des suffixes et des désinences personnelles pour constituer la conjugaison.

Dans la conjugaison du verbe simple on utilise deux types de préfixes: les préfixes modaux et les préfixes de négation.

2.1. Préfixes modaux

La conjugaison comporte deux préfixes modaux.

a. Le préfixe de / de s'ajoute aux radicaux RI et RII pour former le présent de l'indicatif et l'imparfait.

de / de + RI = présent de l'indicatif

de / de + RII = imparfait

- La forme de est généralement considérée la plus correcte dans la langue littéraire. Néanmoins, à Suleimani la forme la plus employée est celle du préfixe de . Presque toutes les formes identifiées à Köreweri emploient le préfixe de .

- La voyelle du préfixe de / de ne vient pas réalisée lorsque le RI commence par de , excepté des formes dont la raison est la chute du phonème h / h .

Ex. hatin "venir"

$\text{de-m} / \text{de-m}$ "je viens" (1)

êshan "avoir mal à"

$\text{êsh-de} / \text{êsh-de}$ "il a mal à"

(1) Parfois on trouve des formes irrégulières très intéressantes. C'est le cas de la forme dialectale يەم "ye-m" au lieu de $\text{دێم} / \text{ئێم}$ ê-m/d-ê-m "je viens". Voir la phrase:

13. $\text{ئەگەر شەو لەدۆی نەمێنیتەوێ یەم}$
 eger shew le-wê ne-mên-it-ewe ye-m
 si tu n'y passes pas la nuit je viens

Le phonème $\text{ئێ} / \text{ê} /$ se réalise en kurde central comme une voyelle orale antérieure, moyenne (ε:)(Blau, 1980: 30). Pourtant à Sulaimani il vient réalisé la plupart des fois comme $\text{ئێی} / \text{iê} /$, mais sans modifier l'écriture. Au principe du mot il dérive facilement en $\text{یە} / \text{ye} /$, relâchant ainsi la voyelle orale antérieure $\text{ئێ} / \text{i} /$, très fermée, jusqu'à se palatiser.

- La voyelle du préfixe $\text{ئە} / \text{e} /$ e-/de- vient normalement réalisée devant $\text{ئ} / \text{a} /$ et devant un RII qu'il commence par $\text{ئێ} / \text{ê} /$.

Ex. $\text{ئێشان} / \text{êshan}$ "souffrir mal à"
 $\text{ئە ئێشا} / \text{e-êsha}$ "il souffrait mal à"

-Elle vient même réalisée lorsque un pronom personnel suffixe est présent.

b. Le préfixe modal $\text{ب} / \text{bi-} /$ (après voyelle) est employé pour la formation de trois temps verbaux: le présent du subjonctif, l'impératif et l'irréel.

$\text{ب} / \text{bi-} / + \text{RI} =$ présent du subjonctif
 $\text{ب} / \text{bi-} / + \text{RII} + \text{aye} =$ irréel
 $\text{ب} / \text{bi-} / + \text{RI} + \text{désinences} =$ impératif

-La voyelle du préfixe ب / د bi-/b- ne se réalise pas lorsque le radical commence par voyelle.

Ex. هاتي / ئيد hatin/ê- "venir"
بيم b-ê-m "que je viens"

2.2. Préfixes de négation

Il existe trois préfixes de négation.

a. ئ na- Il s'ajoute au RI pour donner la forme négative du présent de l'indicatif.

b. نه ne- Il vient employé pour les formes négatives de tous les temps sauf le présent de l'indicatif et l'impératif.

c. مه me- Il est employé pour la forme négative de l'impératif.

3. LES FORMES NOMINALES DU VERBE

3.1. L'infinitif

Le verbe est cité sous la forme de l'infinitif qui se termine toujours par le morphème و -in et ن -n (après voyelle). Il est la base du radical du passé (cfr. 1.).

Dans la phrase, l'infinitif a toujours une fonction nominale et il peut exercer toutes les fonctions de quelqu'un autre nom.

Ex. 72 $\text{واديار بوئو باسهی بۆ تەوار ئەکرد کە هاتنی کتوپیری ئێمه بۆی پیری بو}$
wa diyar bû ew bas-e-y bo tewaw e-kird ke hatin-i
kitupir-i ême pê-y birî-bû
"il était clair qu'il était en train de finir son récit lorsque notre arrivée imprévue l'avait interrompu"

183 $\text{بەم هۆرە بە قسە کردن و خواردن و چا خواردن و دوو سەعاتیکمان بە سەر برد}$
b-em cor-e be qise kirdin u xwardin u cha xwardinewe
dû se*at-êk-man be ser bird
"nous avons passé deux heures de cette manière, en parlant, en mangeant et en prenant du thé"

1344 $\text{ئامانجیما فراندن و کوشتنی و له ناو بردنی سەروازی فەرەنسەیی و پڕوخاندنی}$
 $\text{بەرد و خانوو کانی مێری و تێکدانی پێگا و بانە}$
amanc-yan firandin u kushtin u le naw birdin-i serwaz-i
ferenseyi w ruxandin-i pird u xanuw-ek-an-i mîri w têk
dan-i rêga-w-bane :

"leurs objectifs étaient faire voler, tuer et détruire les soldats français, faire sauter les ponts et les édifices officiels et inutiliser les routes"

*nifandû
kidrafta*

3.2. Le participe passé

Le participe passé est formé du radical du passé (RII) suivi du suffixe -û (و -w après voyelle).

RII + û

Le participe est une forme nominale du verbe. Il est utilisé pour former le parfait de l'indicatif (voir

برژاد	birja-w	"grillé"
دراو	dira-w	"déchiré"
فاتور	hat-û	"venu"
مار	ma-w	"démouré"
سوتاو	suta-w	"brulé"
شكاو	sika-w	"rompu"
خهوتوو	xewt-û	"dormi"

3.2.1. La forme négative du participe

La forme négative du participe passé est marquée par le préfixe نه ne-.

نه فاتور	ne-hat-û	"n'est pas venu"
نه سوتاو	ne-suta-w	"n'a pas brûlé"

3.2.2. L'emploi du participe passé

Dans une phrase, le participe passé fait généralement fonction d'adjectif.

Ex. 125 وکورو پشيلهی خهوتوو له به ردهی جهوهه ردا نایشتهوور
 wekû pishile-y xewt-û le ber dem-f Cewher-da da nisht-
 bû
 "il était assis devant Cewhar comme un chat endormi"

763 هه‌را له‌و بیری ماله‌که مانه‌وه ، به‌رامبەر به‌ شه‌قامه‌که ئه‌وورێکی
 ڕووڤار هه‌بوو

herwa l-ew bar-i mal-eke-man-ewe, beramber be sheqam-
 eke jûr-êk-i ruxa-w he-bû

"Devant chez nous, de l'autre côté de la rue il y avait
 une vieille maison tombée en ruine"

775 هه‌بچ به‌ بیرمانه‌ نه‌ هات له‌و لیفه‌ شه‌ پسه‌ بچه‌ پینشه‌وه نه‌ گه‌ر
 له‌ نزیکیه‌وه سه‌ تلێکی شکار وگوزه‌ له‌ په‌کی لێوکه‌ل وچامێکی قوپاوسی
 شه‌نگاوبه‌م نه‌دی یایه

hîch be bîr-im-a ne-e-hat l-ew life shir-e pis-e bi-
 ch-im-e pêsh-ewe eger le nizîk-i-yewe setil-êk-i shi-
 ka w u gozele-yek-i lêw kel u cham-êk-i qupa-w-i jen-
 ga-w-i-m ne-dî-yaye

"il ne me serait jamais venu à l'esprit de m'approcher
 de cette couverture puante si je n'avais aperçu tout
 près un seau fendu, une gargoulette ébréchée et une
 coupe bosselée et rouillée"

Institut Kurde de Paris

4. LES TEMPS DU PRESENT

Le radical du présent (RI) combine avec des préfixes (> / > e-/de-; > / > bi-/b-; > / > na/ne-; > me-) et avec des désinences personnelles pour former le présent de l'indicatif et le présent du subjonctif. La série des cinq désinences personnelles employées, que nous représenterons par la sigle d¹, est la suivante:

	<u>après consonne</u>		<u>après voyelle</u>	
Sg. 1.	م	-im	م	-m
2.	یت	-i(t)	یت	-y(t)
3.	یت	-θ(t)	ت	-(t)
Pl. 1.	ین	-in	ین	-yn
2.	ن	-in	ن	-n
3.	ن	-in	ن	-n

L'impératif utilise des désinences particulières.

4.1. Le présent de l'indicatif

Le présent de l'indicatif se forme à l'aide du préfixe modal > / > e-/de- et de la série de désinences d¹:

$$> / > e-/de- + \text{RI} + d^1$$

Ex. a. Le RI possède une consonne en finale.

که وتی / که kewtin/kew- "tomber"

Sg. 1. من نه که وم min e-kew-im "je tombe"

2.	تۆ ئە کە ویت	to e-kew-i(t)	"tu tombes"
3.	ئە و ئە کە ویت	ew e-kew-ê(t)	"il tombe"
Pl. 1.	ئێهه ئە کە وین	êma e-kew-in	"nous tomboss"
2.	ئێوه ئە کە وین	êwe e-kew-in	"vous tombez"
3.	ئە وان ئە کە وین	ewan e-kew-in	"ils tombent"

b. Le RI possède la voyelle ç -ê en finale.

دوتن / لێی wutin/lê- "dire"

Sg. 1.	ئە لێم	می	min e-lê-m	"je dis"
2.	ئە لێیت	تۆ	to e-lê-y(t)	"tu dis"
3.	ئە لێت	ئە و	ew e-lê-(t)	"il dit"
Pl. 1.	ئە لێین	ئێهه	êma e-lê-yn	"nous disons"
2.	ئە لێین	ئێوه	êwe e-lê-n	"vous disez"
3.	ئە لێین	ئە وان	ewan ê-lê-n	"ils disent"

c. Le RI possède la voyelle و -û en finale.

فەرموون / فەرموو fermûn/fermû "ordonner"

Sg. 1.	ئە فەرمووم	می	min e-fermû-m	"je ordonne", etc.
2.	ئە فەرموویت	تۆ	to e-fermû-y(t)	
3.	ئە فەرمووت	ئە و	ew e-ferm-uw-ê(t)	
Pl. 1.	ئە فەرمووین	ئێهه	êma e-fermû-yn	
2.	ئە فەرمووین	ئێوه	êwe e-fermû-n	
3.	ئە فەرمووین	ئە وان	ewan e-fermû-n	

d. Le RI possède la voyelle ی -î en finale.

گریان / گری giryan/giri - "pleurer"

Sg. 1.	ئە گریم	می	min e-giri-m	"je pleure", etc.
2.	ئە گریت	تۆ	to e-giri-(t)	
3.	ئە گریت	ئە و	ew e-giri-(t)	

Pl. 1.	ئېمە ئەگرىن	ême e-giri-n
2.	ئېو ئەگرىن	êwe e-giri-n
3.	ئېوان ئەگرىن	ewan e-giri-n

Les verbes dont le radical du présent se termine par ê -e et par ô -o se conjuguent comme suit:

Ex. e. Le RI se termine par la voyelle ê -e.

ئېمە / كىردىن kirdin/ke- "faire"

Sg. 1.	ئېمە ئەكەم	min e-ke-m	"je fais", etc.
2.	ئېتو ئەكەيت	to e-ke-y(t)	
3.	ئېو ئەكات	ew e-ka(-t)	
Pl. 1.	ئېمە ئەكەين	ême e-ke-yn	
2.	ئېو ئەكەن	êwe e-ke-n	
3.	ئېوان ئەكەن	ewan e-ke-n	

-Les verbes birdin/be- "porter"; dan/de- "donner" et xistin/xê- "jeter" suivent la même règle.

f. Le RI possède la voyelle ô -o en finale.

ئېمە / خواردىن xwardin/xo- "manger"

Sg. 1.	ئېمە خەوم	min e-xo-m	"je mange", etc.
2.	ئېتو خەويت	to e-xo-y(t)	
3.	ئېو خەوا	ew e-xw-a(t)	
Pl. 1.	ئېمە خەوين	ême e-xo-yn	
2.	ئېو خەون	êwe e-xo-n	
3.	ئېوان خەون	ewan e-xo-n	

-Les verbes royishtin/ro- "aller" et shitin/sho- "laver" suivent la même règle.

Remarque- Les formes en ت (-t) de la 2ème et de la 3ème pers. du sing. s'emploient devant une enclitique à initiale vocalique et à la pause (voir 17.2, 17.3 et 21.1)

4.1.1. La forme négative du présent de l'indicatif

La forme négative du présent de l'indicatif est marquée par le préfixe نا na- qui remplace د / ء e-/de-:

نا na + RI + d¹

Ex.	هي ناكوم	min na-kew-im	"je ne tombe pas"
	تو ناليت	to na-le-y(t)	"tu ne dis pas"
	هو نافه رمويت	ew na-ferm-uw-ê(t)	"il ne ordonne pas"
	ئيه ناگري	ême na-giri-n	"nous ne pleurons pas"
	ئيه ناكه ن	êwe na-ke-n	"vous ne faites pas"
	ئيه وان ناخون	ewan na-xo-n	"ils ne mangent pas"

4.1.2. L'emploi du présent de l'indicatif

Le présent est employé pour indiquer une action qui se mène au moment où l'on parle.

Ex.	525	که ره نابینا ئیشم هه یه؟
		ker-e na-bîn-i ish-im heye?
		"stupide, tu ne vois que j'ai du travail?"

C'est aussi un présent habituel.

Ex.	245	هه مو له جه هه نسا ئه زبى
		hemû le cehennem-a e-ji-n
		"nous vivons tous en l'enfer"

330 هر به چاو من پياو نه ناسيم
 her be chaw min piyaw e-nas-im
 "je reconnais l'homme par ses yeux"

456 که سی دهستی هه ژار ناگریت
 kes dest-i hejar na-gir-êt
 "personne ne prend la main du pauvre"

Le présent a souvent le sens du futur.

Ex. 189 ئیسته (بهگ) من هر نه بهی بو شاره؟
 êste (Beg) min her e-be-y bo shar?
 "maintenant, Beg, vous me conduirez à la ville?"

450 نه نه ناچسوه! نه مرم
 ne' ne' na-ch-im-ewe! e-mir-im.
 "non, non, je ne retournerai pas! Je mourai!"

La valeur durative du présent est renforcée par la présence de l'adverbe وا wa "ainsi", qui indique état ou action en progrès.

Ex. 840 چه ند مانگی وا نه ژن
 chend mang-i wa e-jê
 "elle vécu ainsi quelques mois"

On emploie assez fréquemment le présent de l'indicatif pour la narration, avec un sens du passé.

Ex. 838 هر که ناغازن چاوی پښ نه که ویت نه چیتته دلیه ره نه نیریت
 جلی بو بکن و نه یکا به که نیزه کی تایبه تی خوئی.
 her ke aghajin chaw-i pê e-kew-êt e-ch-êt-e dil-i-
 ewe e-nêr-êt cil-i bo bi-ke-n u e-y-ka be keniz-ek-i
 taybeti xo-y.

"la maîtresse prit Xazê en affection dès le premier regard. Elle lui acheta des vêtements et la considéra comme sa propre fille"

842 رۆژێک لای ئاغازێ کەبێزە کە جووانە کە ئەبێنێ وکە ئۆی ئەپرسێ
 ئەمە کۆیە ئاغازێ بە بەشێ و بەلای خازیدا هەڵ ئەدا و ئەلێ:

roj-êk la-y aghajin kenizek-e cuwan-êke e-bin-ê u
 ke lê-y e-pirs-ê eme kê-ye aghajin be bejin u ba-
 la-y Khazê-da hel e-da w e-lê:

"un jour il vit cette charmante jeune femme aux côtés de l'épouse de l'Agha. Lorsqu'il interrogea la dame, celle-ci fit les éloges de Xazê et ajouta:"

4.2. Le présent du subjonctif

Le présent du subjonctif est formé du préfixe verbal ب / bi- (après voyelle), du radical du présent (RI) et de la série de désinences personnelles d¹:

ب // ب bi/b- + RI + d¹

Ex. کەوتی / کەو kewtin/kew- "tomber"

Sg. 1.	بکە وێ	می	min bi-kew-im	"que je tombe", etc.
2.	تۆ بکە ویت	تۆ	to bi-kew-i(t)	
3.	ئەو بکە وێ	ئەو	ew bi-kew-ê(t)	
Pl. 1.	ئێمە بکە وین	ئێمە	ême bi-kew-in	
2.	ئێوە بکە وێ	ئێوە	êwe bi-kew-in	
3.	ئەوان بکە وێ	ئەوان	ewan bi-kew-in	

هاتن / هات hatin/ê- "venir"

Sg. 1. بێم می min b-ê-m "que je vienne", etc.

2.	تَوَّ بَيِّت	to b-ê-y(t)
3.	نَهْر بَيِّت	ew b-ê-(t)
P1. 1.	ئِيْمَه بِيِي	ême b-ê-yn
2.	ئِيْوَه بِيِي	êwe b-ê-n
3.	ئِهْوَان بِيِي	ewan b-ê-n

4.2.1. La forme négative du présent du subjonctif

La forme négative du présent du subjonctif est marquée par le préfixe **نِه** ne- qui remplace le préfixe verbal **بِ / بِـ** bi-/b-.

Ex.	مِي نِه كَهْوم	min ne-kew-im	"que je ne tombe pas"
	ئُهْوَ نِه خَوَات	ew ne-xw-a(t)	"qu'il ne mange pas"
	ئِيْمَه نِه بِيِي	ême ne-ê-yn	"que nous ne venions pas"

4.2.2. L'emploi du présent du subjonctif

Le présent du subjonctif s'emploie pour exprimer une action virtuelle non passée. Par opposition à l'indicatif, qui est le mode de l'action réelle, le subjonctif est le mode de l'action désirée, possible, obligatoire, douteuse, etc. Il peut apparaître dans des propositions simples sans introduction de particules indicatives.

Ex.	285	خَوَّا فِرَاطِر نِه دَا
		Xwa xirap-tir ne-da
		"Dieu ne fera pas plus de mal"

356	بِمَكُوْرِي دِه سَتِي بِيُو نَانِيْم
	bi-m-kuj-i dest-i pêwe na-nê-m
	"même si tu me tuais je ne poserai pas ma main ici"

431 شت هه به بی پاره بکیریت ؟

shit heye bê pare bi-kir-it?

"y a-t-il quelque chose que tu puisses acheter sans argent?"

Quelquefois le subjonctif modifie le sens du verbe.

C'est le cas du verbe زانین / زان زانin/zan- "savoir" qui, renforcé par l'adverbe وا wa "ainsi", prend le sens de "supposer, croire".

Ex. 666 وا بزانی له ده وری چه مچه ماله

wa bi-zan-im le dewr-i Chemchemal-e

"je crois qu'il est près de Chemchemal"

*exemple
ami 2011*

Le présent du subjonctif est utilisé aussi après certains verbes de désir ou de souhait.

Ex. 149 نه موهی بزانی به چی بی که نیت

e-m-e-wê bi-zan-im be chi pê ken-it

"je veux savoir de quoi tu te moques"

650 ناترا بی نه ختی دبه نه خوشی دی یه که بیینی

na-tuwan-in next-i dimen-i xosh-i dê-yeke bi-bin-in

"nous ne pouvons voir un ne fût-ce qu'un peu du paysage du village"

Il est également utilisé après la particule با ba pour exprimer l'injonction aux première et troisième personnes.

Ex. 42 با چاری بیچی

ba carê bi-ch-in

"alors, allons-y"

440 با بروی

ba-bi-ro-yn

"allons-y"

On emploie le présent de subjonctif après le verbe defectif "falloir" (voir 15.)

Ex. 855 خوشی بی و ترشی بی نه بی هر بچیت
 xosh-i b-ê w tirsh-i b-ê e-bê her bi-ch-ît
 "tu iras que cela te plaise ou non"

کاشکا kashka suivi du présent du subjonctif marque le regret, le souhait.

Le subjonctif apparaît dans des propositions subordonnées introduites ou non par des conjonctions.

Ex. 140 بی نه روی له جی خوی بچولیت ... ووقی
 bê ewe-y le cê-y xo-y bi-cul-êt... wut-i
 "sans se mouvoir de sa place... il dit"

*idée de restriction
 ou emploi
 le subj.*

Institut kurde de Paris

4.3. L'impératif

L'impératif a un paradigme limité à deux personnes: la 2ème personne du sing. et la 2ème personne du pl. Il est formé du préfixe verbal ب / ب bi-/b-, du radical du présent RI et des deux désinences personnelles suivantes:

Sg. 2.	ه	-e (∅ après voyelle)
Pl. 2.	ن	-in (ن -n après voyelle)

Ex. a. Le RI est terminé par une consonne

	کوتن / کهو	kewtin/kew-	"tomber"
Sg. 2.	بکهوه	bi-kew-e	"tombe!"
Pl. 2.	بکهون	bi-kew-in	"tombez!"

b. Le RI est terminé par la voyelle ی -ê.

	وتن / لێ	wutin/lê-	"dire"
Sg. 2.	بلی	bi-lê	"dis!"
Pl. 2.	بلین	bi-lê-n	"disez!"

c. Le RI est terminé par la voyelle و -û.

	فرموون / فرموو	fermûn/fermû-	"ordonner"
Sg. 2.	بفرموو	bi-fermû	"ordonne!" (1)
Sg. 2.	بفرموون	bi-fermû-n	"ordonnez!"

d. Le RI est terminé par la voyelle ی -î

	گریان / گری	giryan/girî-	"pleurer"
--	-------------	--------------	-----------

Sg. 2.	بگری	bi-girf	"pleure!"
Pl. 2.	بگرین	bi-girf-n	"pleurez!"

e. Le RI est terminé par la voyelle *a* -e.

کردن / که kirdin/ke- "faire"

Sg. 2.	بکه	bi-ke	"fais!"
Pl. 2.	بکهن	bi-ke-n	"faites!"

f. Le RI est terminé par la voyelle *o* -o

خواردن / خو xwardin/xo- "manger"

Sg. 2.	بخو	bi-xo	"mange!"
Pl. 2.	بخون	bi-xo-n	"mangez!"

(1) Il existe une forme spéciale pour l'impératif du verbe *fermûn/fermû* "ordonner" sans le préfixe *bi-* / *b-*. Cette forme est employée comme formule de politesse avec le sens de "s'il vous plaît".

Ex. 433 *fermû ba bi-ro-yn*
 "s'il vous plaît, allons-y!"

737 *fermû bira chi e-lê-yt bi-lê*
 "allez, mon frère! dis tout ce que tu veux dire!"

La forme négative (cfr. 4.3.1.) est irrégulière.

Ex. 48 *chon e-bê ne-fermû-n-e awayî?*
 "comme est-il possible que vous ne veniez au village?"

*subjonctif et
 pas impératif*

Lorsque l'impératif est suivi du postverbe $\text{هوه} -\text{ewe}$ (voir 17.2) ou la préposition postverbée $\text{ه} -\text{e}$ (voir 21.1), il prend la forme $\text{هر} -\text{er}$ (voir des exemples à la page 105)

L'impératif du verbe $\text{هاتن/ي} \text{ hatin/è-}$ "venir" a une forme irrégulière.

Sg. 2.	هه ره	were	"viens!"
Pl. 2.	هه رن	wer-in	"venez!"

La forme négative est aussi irrégulière (cfr. 4.3.1.).

Sg. 2.	مه يه	me-ye	"ne viens pas!"
Pl. 2.	مه يه ن	me-ye-n	"ne venez pas!"

(Cfr. 2.1, note 1.)

Le verbe $\text{چون/چ} \text{ chûn/ch-}$ "aller" a-t-il aussi une forme irrégulière pour l'impératif.

Sg. 2.	بچو	bi-cho	"vas!"
Pl. 2.	بچون	bi-cho-n	"allez!"

4.3.1. La forme négative de l'impératif

La forme négative de l'impératif est marquée par le préfixe verbal $\text{مه} \text{ me-}$ qui remplace le préfixe $\text{ب} / \text{ب} \text{ bi-/b-}$

Ex.	مه كه وه	me-kew-e	"ne tombe pas!"
	مه لي ن	me-lê-n	"ne dites pas!"
	مه خو	me-xo	"ne mange pas!"

-Voir quelques exemples de phrases avec impératif:

ئه كه ره ماندوو نيت وه ره له گه لمان 11

eger mandû nît were legel-man

"si tu n'es pas fatigué, viens avec nous!"

225 ئىستە كە وا ئەيىسى بە دە مستەره يىن ئە كە ئىيى دامەزانه لە خوشيانا يايە

ête ke wa e-bîn-i be-dem-it-ewe pê e-ken-in wa me-zan-e
le xoshiyana-ye.

"maintenant, lorsque tu nous vois rire devant toi,
ne pense pas que ce soit joie!"

(Cfr. 4.2.2.)

442 زورسى ليره كە بهينه و بهرۆره مالى خوت

zû si lire-ke bi-hên-e u bi-ro-r-ê mal-i xo-t

"porte vite trente lires et retourne chez toi ensuite"

567 با شايه تەكانت بهرۆره و تو بهينه ره و ، ئە نووسى بۆ جه وهه ر بهگ تائه و
نه ئى ئېه ناتوانيه گوئى درېژه كە ت بهينه وه .

ba shayet-ek-an-it bi-ro-n-ewe to bi-mên-er-ewe, e-nûs-in
bo Cewher Beg ta ew ne-lê ême na-twan-in gö dirêj-êke-t
bi-de-yn-ewe.

"que tes témoins retournent! Tu restes!, Nous écrivons
à Cewher Beg pourquoi ne nous dit-il pas que nous ne pouvons te
rendre l'âne".

864 ئاوه رن كوره ئەم به يته شهيه ده ستويى به ستين وشه وى بي به نه مالى ن. بهگ.

a were-n kur-e em beyteshe-ye dest-uyî bi-best-in u shewê
b-i-be-n-e mal-i N. Beg.

"garçons! venez, attachez les pieds et les mains de cette
folle et emmenez-la de nuit chez N. Beg".

936 ئەم مام ههسهن وامه ئى

ne' mam Hesen! wa me-lê...

"non, oncle Hasan! ne parles pas ainsi!..."

4.4. Le verbe "être" enclitique (copule verbale)

Le verbe بوون / ب bûn/b- "être", outre la conjugaison normale (cfr. 4.1.), possède une forme enclitique uniquement au présent de l'indicatif qui fait fonction de copule verbale.

	<u>après consonne</u>	<u>après voyelle</u>
Sg. 1.	م -im	م -m
2.	یت -i(t)	یت -y(t)
3.	ه -e	به / یه تی -ye/-yeti
Pl. 1.	ین -in	ین -yn
2.	ن -in	ن -n
3.	ن -in	ن -n

Ex. 3. خۆم گه یانده مائی "جهوهه"ی ئامۆزام له "پ" که
کوێستانیکی تا بلێیت خۆش و سازگار

xo-m geyand-e mal-i Gewher-i amoza-m la P. ke
köstan-êk-i ta bi-lê-yt xosh u sazgar-e

"moi, je suis arrivé chez mon cousin Gewher à P.,
un village de montagne qu'on dirait bon et sain"

75 ئێوه ههردووکتان! ناوتان چیه؟ هه لکی ئه م دێیته؟
êwe her dû-k-tan! naw-tan chi-ye? xelk-i em dê-
ye-n?

"Vous, tous les deux! quel est votre nom? êtes-
vous de ce village?"

77 به ئێ قوربان هه لکی ئێره. ئه م مه نوچه ره ه خۆشم ئه وره همایی
شیرزادی خزمه تگار

belê qurban xelk-i êre-yn. Em Menucher-e, xo-sh-im
Ewrehman-i Shirzadi xizmetkar-it.

"oui, qurban, nous sommes d'ici. Celui-ci est Menucher,
et moi, je suis Ewrehman Shirzadi, ton serviteur"

342 ده سته دزه کانت کن وکین!

dest-e-diz-ek-an-it kê w kê-n!

"qui sont tes compagnons dans le vol?"

540 ناخر که ری؟ کویریت؟

axir ker-i? kör-it?

"enfin es-tu un âne? est-tu aveugle?"

584 ها ئوتیل له شار زور گرانه شه وی به نیو لیره یه

ha otêl le shar zor giran-e shew-ê be niw lire-ye

"les hotels sont très chers dans la ville, une demi li-
re par nuit"

1029 بو ناویری ، منیش کوری مسکینیکی وه کو تو م

bo na-wêr-i, min-ish kur-i miskin-êk-i weku to-m

"pourquoi n'oses-tu pas? je suis un pauvre mal-
heureux comme toi"

1046 کاوول بووه که ی فوم که نه وه شتم بئ پ و نا بیزیت ، له
ته ویله ی وولاخه کانی ئیوه خوشتر نی یه ژیا نی وولاخه کانتان
له چاو ژیا نی فوما پاشایی یه

kawul buwe-ke-y xo-m ke ewe-sh-im pê rewa na-bîn-

rê-t, le tewile-y wulax-ek-an-i êwe xosh-tir ni-ye

jiyan-i wulax-ek-an-tan le chaw jiyani xo-m-a pa-

shayi-ye.

"ma propre maison, que l'on ne me reconnaît même le
droit de posséder, n'est pas mieux que vos étables
ou vos écuries. La vie de vos bêtes est une vie
de pacha"

4.4.1. La forme négative du verbe "être"

La forme négative du verbe بو/ب bûn/b- "être"

est tonique.

Sg. 1.	نیم	nîm	"je ne suis pas"
2.	نیت	nî(-t)	"tu n'es pas"
3.	نیه	niye	"il n'est pas"
Pl. 1.	نین	nîn	"nous ne sommes pas"
2.	نپن	nîn	"vous n'êtes pas"
3.	نین	nîn	"ils ne sont pas"

Ex. 348 درۆیه دز نیم

diro-ye diz nîm

"c'est faux, je ne suis pas un voleur"

224 دئین دده چیه پیاو نین

d-ê-yn ur de-ch-in piyaw nîn

"nous ne faisons que courir, nous ne sommes pas hommes"

260 بئگومان ئەلئیت ئەمانە قسەى خوێ نین!

bê guman e-le-yt emane qisa-y xo-y nîn!

"sans doute tu te dis: ce ne sont pas ses paroles"

Institut Kurde de Paris

5. LES TEMPS DU PASSE (FORMES SIMPLES)

Les temps construits à partir du radical du passé (RII) se divisent en formes simples (prétérit et imparfait) et formes composées (parfait de l'indicatif, parfait du subjonctif, plus-que-parfait et irréel).

5.1. Le prétérit

Le prétérit est formé du RII suivi d'une série complète de désinences personnelles (que nous représentons par la sigle d²).

RII + d²

La série de désinences personnelles d² est la suivante:

	<u>après consonne</u>		<u>après voyelle</u>	
Sg. 1.	م	-im	م	-m
2.	يت	-i(t)	يت	-y(t)
3.	∅	-∅	∅	-∅
Pl. 1.	ين	-in	ين	-yn
2.	ين	-in	ين	-n
3.	ين	-in	ين	-n

Ex. a. le RI possède une consonne en finale.

هاتن / يئ hatin/ê- "venir"

Sg. 1.	مى هاتم	min hat-im
2.	تو هاتيت	to hat-i(t)
3.	هات	ew hat

Pl. 1.	ئېمە ھاتىن	ême hat-in
2.	ئېۋە ھاتىن	êwe hat-in
3.	ئەۋان ھاتىن	ewan hat-in

b. le RII possède la voyelle **و** -û en finale.

بوون / ب bôn/b- "être"

Sg. 1.	مى بووم	min bû-m
2.	تو بوويت	to bû-y(t)
3.	ئەۋ بوو	ew bû
Pl. 1.	ئېمە بووين	ême bû-yn
2.	ئېۋە بوون	êwe bû-n
3.	ئەۋان بوون	ewan bû-n

c. le RII possède la voyelle **ئا** -a en finale.

مان / مېند man/mên- "demeurer, rester"

Sg. 1.	مى مام	min ma-m
2.	تو مايت	to ma-y(t)
3.	ئەۋ ما	ew ma
Pl. 1.	ئېمە ماين	ême ma-yn
2.	ئېۋە مان	êwe ma-n
3.	ئەۋان مان	ewan ma-n

d. le RII possède la voyelle **ى** -i en finale.

گەيىن / گە geyin/ge- "arriver"

Sg. 1.	مى گەيىم	min geyi-m
2.	تو گەيىت	to geyi-(t)
3.	ئەۋ گەيى	ew geyi
Pl. 1.	ئېمە گەيىن	ême geyi-n
2.	ئېۋە گەيىن	êwe geyi-n
3.	ئەۋان گەيىن	ewan geyi-n

Remarque 1- La forme en ت -t de la 2ème personne du sing. s'emploie devant une enclitique à initiale vocalique (voir 17.2, 17.3 et 21.1) et à la pause.

Remarque 2- Les verbes dont le RII se termine par la voyelle ا -a prennent une ي -y- euphonique lorsque ils sont suivis par la voyelle d'une enclitique (voir 17.2 et 21.1).

5.1.1. La forme négative du prétérit

La forme négative du prétérit est marquée par le préfixe نه ne-.

نه ne- + RII + d²

Ex.	من نه هاتم	min ne-hat-im
	تو نه هاتیت	to ne-hat-f(t)
	او نه بو	ew ne-bû
	ئیمه نه ماین	ême ne-ma-yn
	ئیمه نه گه ییم	êwe ne-geyi-n
	ئوان نه گه ییم	ewan ne-geyi-n

5.1.2. L'emploi du prétérit

Le prétérit exprime une action parfaite qui vient de se réaliser et que nous traduisons souvent par le présent. C'est aussi le temps du récit.

Ex. 15 بهر له چیشته نگار له مله یه چوردی بهر دیبوا ته ختای یه

ber le chêshtengaw le mile-ye chû-yn b-ew dîwa tex-tayf-ye

"avant midi, à travers le col nous sommes allés de ce côté de la plaine"

- 177 مینیش نه هختی به سدریا هاتیم
 min-îsh nextî be ser-ya hat-im
 "je mentais un peu"
- 270 به یانی هه ستام بۆ شوین دۆزی بۆ ئەم لا گه پام ، نه ولا
 گه پام گوئ- دوتژ نه بو
 beyanî hesta-m bo shôn dozi em la gera-m, ew la
 gera-m gö-dirêj ne-bû
 "le matin je me levai, j'ai cherché; j'ai cherché,
 mais l'âne n'y était pas"
- 770 گه لیکم پین خوشی بوو که ئەم که لاره به له بهرمانه که مانا نه ما
 gel-êk-im pê xosh bû ke em kelawe-ye le ber mal-
 eke-man-a ne-ma
 "je me félicitais de voir disparaître cette ruine
 de devant chez nous"

5.2. L'imparfait

L'imparfait est formé à l'aide du préfixe verbal ه / ده /
 e-/de- suivi du radical du passé (RII) et de la série de désinences
 personnelles d².

ه / ده / e-/de- + RII + d²

Ex.	هاتیم / هاتین	hatin/ê-	"venir"
Sg. 1.	مە هاتیم	min e-hat-im	"je venais"
2.	تۆ هاتیت	to e-hat-i(t)	"tu venais"
3.	ئەو هات	ew e-hat	"il venait"
Pl. 1.	ئێمە هاتین	ême e-hat-in	"nous venions"
2.	ئێوە هاتین	êwe e-hat-in	"vous veniez"
3.	ئەوان هاتین	ewan e-hat-in	"ils venaient"

5.2.1. La forme négative de l'imparfait

La forme négative de l'imparfait est marquée par le préfixe **نه** *ne-* qui se place devant le préfixe verbal **ده / هـ** *e-/de-*.

نه *ne* + **ده / هـ** *e-/de-* + RII + **d²**

Ex.	می نه نه هاتم	min ne-e-hat-im	"je ne venais pas"
	ئێهه نه نه چووین	ême ne-e-chû-yn	"nous ne allions pas"

5.2.2. L'emploi de l'imparfait

L'imparfait exprime une action continue ou répétée ou habituelle dans le passé.

Ex. 114	دووسێ پر شوروتی لنگ له پانگهوه ده رپه رپه به ده وریا نه هاتم	dû sê resh-u-rût-i ling le rang-ewe der perî-w	
	be dewrî-ya e-hat-in		
	"deux ou trois pauvres aux jambes échappant des pantalons venaient avec un assiette"		

Dans une proposition indépendante exprimant un souhait on utilise l'imparfait après les particules **خۆزگه** *xozge* et **کاشکی** *kashki*, mais aussi directement.

Ex. 770	که که ت ووت ده موچاوی زه لامیکه پارچه بومها نیوی بردی	ke e-t-wut dem-u-chaw-i zelam-êk-e parche bumba	
	nîwe-y bird-b-ê.		
	"on aurait dit un visage humain dont une bombe en avait arraché la moitié"		

Dans une phrase complexe qui exprime une éventualité (au futur) au passé, impossible à réaliser, le verbe dans l'apodose est à l'imparfait, tandis que le verbe dans la protase est à l'irréel (voir

6.4.).

Ex. 107 ئەگەر ئەهاتن سەرئىجت بىدایە کاروانى ئەسپىت ئەدى وەکوو
 نىاره مېرۆلە پىچکەى بەستوو

eger nextî serinc-it bi-da-ye karwan-î espê-t e-dî
 wekû share mêrûle rechke-y best-û

"si tu aurais été un peu plus attentif tu aurais pu voir
 une caravane de poux tel un tas de fourmis alignés"

Institut kurde de Paris

Pl. 1.	بۆرۈك ئېھە	ême bû-w-in
2.	بۈۈك ئېۋە	êwe bû-w-in
3.	بۈۈك ئەۋان	ewan bû-w-in

c. le RII possède la voyelle ئا -a en finale.

مان / مېند man/mên- "demeurer"

Sg. 1.	ماوم مى	min ma-w-im
2.	ماۋىت تۆ	to ma-w-i(t)
3.	ماۋە ئەۋ	ew ma-w-e
Pl. 1.	ماۋى ئېھە	ême ma-w-in
2.	ماۋن ئېۋە	êwe ma-w-in
3.	ماۋن ئەۋان	ewan ma-w-in

d. le RII possède la voyelle ى -i en finale.

گە يېتىش گەيىن/ge- "atteindre"

Sg. 1.	گە يېتىش مى	min geyi-w-im
2.	گە يېتىش تۆ	to geyi-w-i(t)
3.	گە يېتە ئەۋ	ew geyi-w-e
Pl. 1.	گە يېتىش ئېھە	ême geyi-w-in
2.	گە يېتىش ئېۋە	êwe geyi-w-in
3.	گە يېتىش ئەۋان	ewan geyi-w-n

Au parfait, lorsque le verbe est suivi d'une enclitique -soit le postverbe ۋە -awe ou la préposition postverbée ە -e- voit une syllabe ەت -et- apparaître entre la désinence personnelle et le postverbe ou la préposition. L'apparition de cette syllabe entraîne une modification de la 3ème personne du sing. des verbes dont le radical du passé (RII) se termine soit par une consonne soit par la voyelle ۋ -û (voir 17.2 et 21.1.)

Remarque- Dans la construction agentielle le parfait présente un comportement spécial (voir 12. CONSTRUCTION AGENTIELLE).

6.1.2. La forme négative du parfait de l'indicatif

La forme négative du parfait est marquée par le préfixe **نه** ne-.

Ex.	من نه هاتووم	min ne-hat-uw-im
	تو نه هاترويت	to ne-hat-uw-it
	ئيه نه بووين	ême ne-bû-w-in
	هوان نه ماون	ewan ne-ma-w-in

6.1.2. L'emploi du parfait de l'indicatif

Le parfait exprime une action au passé dont le résultat subsiste au présent, ou qui est envisagée au point de vue du présent. Par correspondance à l'emploi narratif du présent de l'indicatif le parfait peut apparaître même pour indiquer une action plus-parfaite.

Ex.	59.	کوا دارا لیکراو نه هاتوره
		kuwa dawa lê kira-w ne-hat-uw-e
		"où est-ce qu'il est le demandé? pour quoi il n'est pas venu?"

6.2. Le parfait du subjonctif

Le parfait du subjonctif est formé du radical du passé (RII) suivi du radical du présent du verbe ب / بوون bûn/b- "être" et des désinences personnelles du présent (d^1).

$$\text{RII} + \text{b} + \text{d}^1$$

Ex. a. le RII possède une consonne en finale.

هاتن / هات / هاتين hatin/h- "venir"

Sg. 1.	هاتيم	ه	min hat-i-b-im
2.	هاتيت	ت	to hat-i-b-i(t)
3.	هاتيت	ه	ew hat-i-b-ê(t)
Pl. 1.	هاتيين	يينه	ême hat-i-b-in
2.	هاتين	يينوه	êwe hat-i-b-in
3.	هاتين	هوان	ewan hat-i-b-in

b. le RII possède une voyelle en finale.

چوون / چوون / چووين chûn/ch- "aller"

Sg. 1.	چوويم	ه	min chû-b-im
2.	چوويت	ت	to chû-b-i(t)
3.	چوويت	ه	ew chû-b-ê(t)
Pl. 1.	چووين	يينه	ême chû-b-in
2.	چووين	يينوه	êwe chû-b-in
3.	چووين	هوان	ewan chû-b-in

6.2.1. La forme négative du parfait du subjonctif

La forme négative du parfait du subjonctif est marquée par le préfixe نه ne-.

6.2.2. L'emploi du parfait du subjonctif

Le parfait du subjonctif a la même valeur modale que le présent du subjonctif (éventualité, doute ou obligation): il y ajoute une notion d'antériorité.

- Ex. 780 کابرا ورتی ؛ نه مردی ؟
 kabira wut-f: ne-mird-b-ê?
 "l'homme dit: serait-elle morte?"

6.3. Le plus-que-parfait

Le plus-que-parfait est formé du radical du passé (RII) suivi du prétérit du verbe être et les désinences personnelles du prétérit (d²).

RII + bû + d²

- Ex. a. le RII possède une consonne en finale.

هاتن / ئیە hatin/ê- "venir"

Sg. 1.	هاتبوم	ه	min hat-i-bû-m
2.	هاتبویت	ت	to hat-i-bû-y(t)
3.	هاتبوو	و	ew hat-i-bû
Pl. 1.	هاتبوویە	یە	ême hat-i-bû-yn
2.	هاتبوون	وون	êwe hat-i-bû-n
3.	هاتبووان	وان	ewan hat-i-bû-n

b. le RII possède une voyelle en finale.

چون / چ chûn/ch- "aller"

Sg. 1.	می چود بوم	min chû-bû-m
2.	تو چود بویت	to-chû-bû-y(t)
3.	ئو چوو بوو	ew chû-bû
Pl. 1.	ئیمه چوو بووکه	ême chû-bû-yn
2.	ئێوه چوو بوون	êwe chû-bû-n
3.	ئوان چوو بوون	ewan chû-bû-n

6.3.1. La forme négative du plus-que-parfait

La forme négative du plus-que-parfait est marquée par le préfixe نه ne-.

Ex.	می نه هاتبوم	min ne-hat-i-bû-m
	ئێوه نه چوو بوون	êwe ne-bhû-bû-n

6.3.2. L'emploi du plus-que-parfait

Le plus-que-parfait indique une action déjà accomplie à un certain moment du passé.

Ex. 172	ئو ویشی بۆ نقه له بهر ده ستیا وه ستا بورد که ئه م که یه و به بینه هیچ په یوه ندری بهکی به ووه نه بۆ	ew-fish bê nîqe le ber destî-ya westa-bû wek em keyn- u-beyn-e hîch paywend-i-yek-î b-ew-ewe ne-b-ê "il resta muet devant soi, comme si toutes ces affaires n'avaient aucun rapport avec lui"
---------	--	--

مه نوچه که بۆ ده نگ له شوینه که یه خو ی وه ستا بوو هه ئی دایه و دۆ 188
Menucher ke bê deng le shûn-êke-y xo-y westa-bû hel-y
da-y-e wut-î:

"Menucher, qui muet s'était arrêté là, se leva et dit:"

6.4. L'irréel / *conditionnel passé*

L'irréel a des formes différentes suivant les régions. La forme la plus usitée est formée à l'aide du préfixe modal ب / بی bi-/b-, du radical du passé (RII) suivi de la série de désinences personnelles d² et du morphème -ایه -aye.

paradigme 1: ب / بی bi-/b- + RII + d² + -aye

Ex.	هاتن / ئید	hatin/ê-	"venir"
Sg. 1.	می بهاتایه	min	bi-hat-im-aye
2.	تو بهاتیتایه	to	bi-hat-i-t-aye
3.	ئو بهاتایه	ew	bi-hat-aye
Pl. 1.	ئیم بهاتینایه	ême	bi-hat-in-aye
2.	ئیه بهاتینایه	êwe	bi-hat-in-aye
3.	ئوان بهاتینایه	ewan	bi-hat-in-aye
	برون / ب	bûn/b-	"être"
Sg. 1.	می ببوومایه	min	bi-bû-m-aye
2.	تو ببوویتایه	to	bi-bû-y-t-aye
3.	ئو ببووایه	ew	bi-bû-w-aye
Pl. 1.	ئیم ببوونینایه	ême	bi-bû-yn-aye
2.	ئیه ببوونینایه	êwe	bi-bû-n-aye
3.	ئوان ببوونینایه	ewan	bi-bû-n-aye

مان / میند man/mên- "demeurer"

Sg. 1. می بامایه min bi-ma-m-aye

2.	تۆ بهایتایه	to bi-ma-y-t-aye
3.	ئو بهایه	ew bi-ma-ye
Pl. 1.	ئێمه بهایتایه	ême bi-ma-yn-aye
2.	ئێوه بهانایه	êwe bi-ma-n-aye
3.	ئێوان بهانایه	ewan bi-ma-n-aye

گرین / گریه girin/giri- "pleurer"

Sg. 1.	ئێ بهگریایه	min bi-giri-m-aye
2.	تۆ بهگریتایه	to bi-giri-t-aye
3.	ئو بهگریایه	ew bi-giri-y-aye
Pl 1.	ئێمه بهگرینایه	ême bi-giri-n-aye
2.	ئێوه بهگرینایه	êwe bi-giri-n-aye
3.	ئێوان بهگرینایه	ewan bi-giri-n-aye

Il existe aussi, en sorani, une autre forme de l'irréel qui est également employée et qui est formée à l'aide d'une forme particulière du verbe être (با -ba-).

paradigme 2: (bi) + RII + (i) + ba + d²

Ex.	هاتن / هات / هات	hatin/hâ-	"venir"
Sg. 1.	ئێ هاتبام	min (bi)-hat-i-ba-m	
2.	تۆ هاتبایت	to (bi)-hat-i-ba-y(t)	
3.	ئو هاتبا	ew (bi)-hat-i-ba	
Pl. 1.	ئێمه هاتباين	ême (bi)-hat-i-ba-yn	
2.	ئێوه هاتبان	êwe (bi)-hat-i-ba-n	
3.	ئێوان هاتبان	ewan (bi)-hat-i-ba-n	

Il est possible d'ajouter le morphème بهایت -aye à cette for-

paradigme 3: (bi) + RII + (i) + ba + d² + -aye

Ex.	هاتر/ئێه	hatin/ê-	"venir"
Sg. 1.	هاتبامایه	م (ب) -	min (bi)-hat-i-ba-m-aye
2.	هاتبایتایه	تو (ب) -	to (bi)-hat-i-ba-y-t-aye
3.	هاتبایه	ئو (ب) -	ew (bi)-hat-i-ba-ye
Pl. 1.	هاتباینایه	ئێمه (ب) -	ême (bi)-hat-i-ba-yn-aye
2.	هاتبانایه	ئێوه (ب) -	êwe (bi)-hat-i-ba-n-aye
3.	هاتبانایه	ئێوان (ب) -	ewan (bi)-hat-i-ba-n-aye

On peut trouver d'autres formes de l'irréel à Mahabad et à Sine (BLAU, 1980, 134). Les formes employées par Ibrahim Ahmad dans Körewerî appartiennent au paradigme 1.

6.4.1. La forme négative de l'irréel

Dans tous les cas la forme négative de l'irréel est marquée par le préfixe نه ne- qui remplace le préfixe verbal ب/د bi-/b-.

Ex.	نه هاتبامایه	min ne-hat-im-aye
	نه هاتبایه	ew ne-hat-i-ba
	نه هاتباینایه	ême ne-hat-i-ba-yn-aye

6.4.2. L'emploi de l'irréel

L'irréel sert à exprimer un regret ou une éventualité au passé, impossible à réaliser.

Dans une proposition indépendante exprimant un souhait à réaliser, on utilise l'irréel précédé des particules:

خۆزگه xozge بریا birya کاشکی kashki

Ex. 580 به لام کاشکی ملام شکایه و نه چومایه
 belam kashki mil-im shika-ye u ne-chû-m-aye
 "j'aurais préféré me casser le cou et n'être jamais allé"

1506 ئو کاشکی نه عاتهایه
 ue kashki ne-hat-im-aye!
 "ah, si je n'étais jamais venu!"

Dans une phrase complexe exprimant une éventualité au passé, impossible à réaliser, l'irréel est utilisé dans la protase et l'imparfait dans l'apodose.

Ex. 107 نه گه نه ختی سه نخت براهه کاروانی نه سپیت نه دی وه کوو
 شماره میرووله رتیکه ی به ستور
 eger next-i serinc-it bi-da-ye karwan-i espê-t e-df
 wekû share mêrûle rêchke-y best-û.
 "si tu aurais été un peu plus attentif tu aurais pu voir
 une caravane de poux tel un tas de fourmis alignés"

7. LE PASSIF

Le kurde possède une conjugaison passive qui donne naissance à un système de formes comparables à celles de l'actif. La conjugaison passive est formée à partir du radical du présent (RI) des verbes transitifs auquel sont suffixés les morphèmes رى -rê pour les temps présents et را -ra pour les temps passés.

Infinitif passif:	RI +	را -ra +	ن -n
(RII)(passif):	RI +	را -ra	
(RI) (passif):	RI +	رى -rê	

Ex.	<u>Infinitif</u> <u>actif</u>	<u>Infinitif</u> <u>passif</u>	<u>R I I</u>	<u>R I</u>
	هیشتن / هیل hêştin/hêl-	هیلرا-ن hêlra-n	هیلرا hêlra	هیلرê hêlrê-
	هینان / هین hênan/hên-	هینرا-ن hênra-n	هینرا hênra	هینرê hênrê-
	ناشتن / نیر nashtin/nêj-	نیران nêjra-n	نیرا nêjra	نیررê nêjrê-
	نوسین / نووس nûsîn/nûs-	نوسرا-ن nûsra-n	نوسرا nûsra	نوسرê nûsrê-
	زانین / زان zanîn/zan-	زانرا-ن zanra-n	زانرا zanra	زانرê zanrê-

Ces nouveaux paradigmes verbaux se conjugent normalement comme des verbes intransitifs.

Ex. 1055 پښتو پښتوان له خاکه دا فاتوته دنيا ، له م خاکه دا پره نچي
 داده ، وله پرېگه م خاکه دا کوژراوه وله م خاکه دا نښتراره
 هزاران سکه م داستانه دیت و له چي و له م ده زگا و دوکانه
 له گه رى

pishtawpisht-man l-em xak-e-da hat-o-t-e dinya, l-em xak-e-da renc-f da-w-e, u le-rêga-y em xak-e-da kujra-w-e u l-em xak-e-da nêjra-w-e hezar-an sa₁-e em dastan-e d-ê-t u e-ch-ê w em dezga-w-dukan-e e-ger-ê
 "nos ancêtres sont nés sur ces terres, ils ont lutté pour ces terres, ils se sont fait tuer pour cette terre et ils y sont enterrés. Depuis des milliers d'années cette lutte continue et ce régime social se poursuit"

1397

قوربان جینیک هاتوه و نهه نووسراوهی داوهی بو تو

qurban jin-êk hat-uw-e u em nûsra-w-e-y da-w-m-ê bo to
 "qurban, une femme est venue et elle m'a donné cette lettre pour toi"

L'agent est toujours omis; lorsque l'agent est présent on utilise la forme active du verbe.

Certains verbes font leur passif irrégulièrement:

-reduction dans les verbes dont le RI se termine par la voyelle
 ← -e.

Ex.	کردن / که	کران	کرا	کری	
	kirdin/ke-	"faire"	kira-n	kira	kirê-
	دان / ده	دران	درا	دری	
	dan/de-	"donner"	dira-n	dira	dirê-
	خستن / خه	خیران	خیرا	خیری	
	xistin/xe-	"jeter"	xira-n	xira	xirê-

-lorsque le RI possède la voyelle ی -ê en finale, cette voyelle tombe.

Ex.	نان / نێ	نیران	نیرا	نیری	
	nan/nê-	"mettre"	nira-n	nira	nirê-

-assimilation de la vibrante ر -r en finale.

Ex.	بیرین / بیره		بیران	بیره	بیره
	birin/bir-	"couper"	bira-n	bira	birê-
	کیرین / کیره		کیران	کیره	کیره
	kirin/kir-	"acheter"	kira-n	kira	kirê-

-il existe d'autres exceptions, telles que:

Ex.	خواردن / خو		خوران	خورا	خوره
	xwardin/xo-	"manger"	xura-n	xura	xurê-
	گرتن / گره		گیران	گیرا	گیره
	girtin/gir-	"prendre"	gira-n	gira	girê-
	دوتن / دوه		دوتران	دوترا	دوتره
	wutin/lê-	"dire"	wutra-n	wutra	wutrê-

8. LES VERBES CAUSATIFS

Les verbes causatifs sont formés à partir de verbes intransitifs auxquels le suffixe > -din est ajouté à l'infinitif. Ils font normalement le radical du présent (RI) en -ên. Ces verbes se conjuguent régulièrement comme des verbes transitifs. Leur valeur est toujours inchoative.

Ex.	گریان / گریه	giryan/girî-	"pleurer"
	گریاندن / گریزند	giryandin/giryên-	"faire pleurer"

Lorsque le RI du verbe intransitif possède une voyelle > -ê en finale elle est déplacée par le morphème causatif -ên.

Ex.	برزان / برزید	birjan/birjê-	"être rôti"
	برزاندن / برزیدن	birjandin/birjên-	"rôtir"
	پروخان / پروخید	rûxan/rûxê-	"être détruit"
	پروخانیدن / پروخیدن	rûxandin/rûxên-	"détruire"
	سووتان / سووتید	sûtan/sûtê-	"brûler" (VI)
	سووتاندن / سووتیدن	sûtandin/sûtên-	"brûler" (VT)
	شکان / شکید	shikan/shikê-	"se casser"
	شکاندن / شکیدن	shikandin/shikên-	"casser"

465 منیش و ئەم ئیفا دە یه ئە درینم
 min-îsh wa em îfade-ye e-dirên-im
 "je vais déchirer ainsi ce mandat"

870 تاروی دلخوشی نه داته وه ، تاوی نهی ترسیئی

tawê dilxoshî e-da-t-ewe, tawê e-y-tirsên-ê

"tantôt elle la rassurait, tantôt elle la terrifiait"

894 بۆ به پانی کابرایه کی شووان له و نزیکانه مەر له وه پێتی چاری به لاشه له
bo beyanî kabira-yek-î shuwan l-ew nîzik-an-e mer^{نه کوی} e-

lowerên-ê chaw-î be lashe-yek e-kew-ê

"le lendemain matin, un brave berger qui faisait paître ses moutons dans les environs, vit le cadavre"

1017 کاکه ی باساوون بیکه له ری خوادا قوی ناوم بگهیه نه ری هسنگام ؛

kake-y yasawul b-î-ke le rê-y xwa-da qum-î aw-im bi-geyen-er-ê xinka-m! (1)

"Frère gélier, pour l'amour du ciel, donne-moi un peu d'eau, j'étouffe"

1339 گونا هکار و بی گونا ه پیکه وه نه کران به دارا ، ته پرورشک پیکه وه نه سوو پێزان

gunahkar u bê gunah pêkewe e-kira-n be dar-a, teŋ-u-wushk pêkewe e-sûtênra-n

"coupables et innocents, ils ont été frappés, ils ont été brûlés ensemble"

- (1) بگهینه ری bi-geyen-er-ê: forme dialectale pour بگهینه ری bi-geyên-er-ê, du verbe causatif گه یاندک / گه ییند geyandin/geyên "faire arriver, donner" (cfr. 2.1. note 1)

Font exception à la règle:

فرین / فر	firîn/fir-	"voler"
فراندن / فریند	firandin/firên-	"faire voler"
مردن / مر	mirdin/mir-	"mourir"
مراندن / مریند	mirandin/mirên-	"tuer"

نوستن / نو	nustin/nu-	"dormir"
نواندن / نویند	nuwandin/nuwên-	"endormir"
را په پریښ / را په پر	<u>ra</u> per <u>in</u> / <u>ra</u> per-	"se lever, sur- sauter"
را په پراندن / را په پریند	<u>ra</u> per <u>andin</u> / <u>ra</u> per <u>ên</u> -	"lever, trans- ferer; faire traverser" (1)

(1) voir 18. Locutions verbales formées d'un préverbe et d'un verbe simple.

Quelques verbes causatifs ne possèdent un équivalent intransitif et ils existent seulement comme des verbes causatifs.

Ex. نه پراندن / نه پریند nerandin/nerên "hurler, brailler"

353 مه نه پرینه سه گباب
me-nerên-e segbab!
"ne hurle pas, fils de chien!"

Institut kurde de Paris

B) CONSTRUCTIONS VERBALES
L' ACCORD DES VERBES

9. LA PHRASE SIMPLE

Structure de la phrase

L'ordre des mots dans la phrase simple est généralement le suivant:

-Sujet + prédicat + copule verbale

-Sujet + complément + verbe

Des adverbes en fonction circonstancielle peuvent se placer avant le sujet. Cependant, un complément de direction se place normalement après le verbe.

Ex. 819 خازى كچوله يه بوو
Xazê kichole-ye bû
"Xazê fût une petite fille"

852 مې ژينېكم
min jin-êk-im
"je suis une femme"

857 كچه كه نه نه بيسين
kich-êke eme e-bis-ê
"la fille écoute cela"

1114 مې نه م قسه قورانه نازانم
min em qise quran-e na-zan-im
"je ne connais pas ces paroles du Coran (=je ne connais pas cet affaire)"

890 شه ويك له ناكلو دوو برای دین ... به ردیک نه مالن
shew-êk le nakaw dû bira-y d-ê-n... berd-êk e-mal-in
"une nuit, soudain deux des frères arrivent ...
... ils ont pris une pierre"

98 هاری با بچین بو مرمانه که مان

carê ba bi-ch-în bo firman-eke-man

"alors, allons à notre travail"

Pour l'emphatiser, on peut mettre le prédicat ou le complément de la phrase avant le sujet.

Ex. 1265 دز ئیئه نین ئیوه دزن

diz ême nîn êwe diz-in

"nous ne sommes pas des voleurs, vous êtes les voleurs"

Institut kurde de Paris

10. L'ACCORD DES VERBES AU PRESENT

10.1. Le sujet (A) s'exprime toujours par la désinence personnelle du verbe et même par une forme nominale indépendante.

ئە ئە رووم
-(A)min- e-ro-m (=A) "je vais"

Le verbe se place de préférence à la fin de la phrase et il s'accorde généralement avec le sujet lorsque celui-ci est un nom, et en personne lorsque celui-ci est un pronom.

Ex. 840 چەند مانگی وا ئە ئزی
chend mang-i wa e-jê(=A)
"elle vécu ainsi quelques mois"

Le verbe demeure au singulier lorsque le sujet a un sens collectif.

Ex. 123 وادیاره شەکر و چاتان زۆره
wa diyar-e (A)shikir u cha-tan zor-e(=A)
"il est clair que vous avez de tout (=que vous avez beaucoup de sucre et de thé)"

Le verbe est au pluriel même si le sujet est au singulier avec un sens de pluriel.

Ex. 67 ئە مور ئە هلی سوننەت و جەماتین
(A) hemû ehl-i sunnet w cemat-in (=A)
"ils sont tous des sunnites"

10.2. Dans les phrases avec des verbes transitifs (VT) le complément direct (C.D.)(B) et/ou le complément indirect (C.I.) (C) s'expriment généralement par un nom ou un pronom.

Aux temps présents des verbes transitifs, le C.D. (B) peut être représenté par un pronom personnel enclitique qui se place entre le préfixe et le radical.

Ex. 249 ئېھە بى چىنپىي و ئىۋە بى خۆن

(A) ême b-(B)i-chin-in u (A)êwe b-(B)i-xo-n(=A)

"nous le cultivons et vous le mangez"

413 لەرېدا بى كېتىشە با كەسى نەت بىنى

l-ewê-da b-(B)i-kêsh-e(=A) ba (A)kes ne-(B)t-bin-ê(=A)

"fume là-bas, que personne ne te voie"

1201 نايدەم بىكۆزىن نايدەم!

na-(B)y-de-m(=A), bi-(B)m-kuj-in(=A) na-(B)y-de-m(=A)!

"je ne le donnerai pas, au prix de ma vie , je ne le donnerai pas!"

1266 ئىۋە نان لە دەمى بىرسى ئەفېرىنى

{A}êwe (B)nan le dem-i birsî e-firên-in(=A)

"vous volez le pain de la bouche des affamés"

11. L'ACCORD DES VERBES INTRANSITIFS AU PASSE

L'accord des verbes intransitifs (VI) au passé suit les mêmes règles que l'accord des verbes au présent. Le verbe se place de préférence à la fin de la phrase et il s'accorde généralement avec le sujet lorsque celui-ci est un nom, et en personne lorsque celui-ci est un pronom. Le sujet (A) est représenté par la désinence personnelle du verbe et même par une forme nominale indépendante (cfr. 10.)

ه رۆیشتیم
-(A)min-royisht-in(=A) "je suis allé"

Ex. 320. به یانی رۆژی سێیەم ژە ندرمه یەكە هات
beyanî roj-f sê-yem jendirme-yek hat(=A)
"le matin du troisième jour, un gendarme est venu"

12. L'ACCORD DES VERBES TRANSITIFS AU PASSE:

LA CONSTRUCTION AGENTIELLE

Le verbe transitif (VT) au passé ne s'accorde pas avec son sujet logique. Dans ce cas, on emploie une construction spéciale, nommée construction "agentielle", qui caractérise la forme ergative du verbe kurde.

12.1. Éléments de la construction agentielle

Les éléments dont la construction agentielle se compose sont les suivants:

- (1) le sujet logique, que nous appelons "agent". Il peut être présent sous la forme d'un nom indépendant ou d'un pronom. Il ne s'accorde pas avec le verbe.
- (2) l'objet direct, que nous appelons "patient", c'est à dire, la personne ou la chose affectée directement par l'agent. Il s'exprime par une désinence personnelle verbale ou par une forme nominale indépendante.
- (3) l'objet indirect, que nous appelons "complément", c'est à dire la personne ou la chose affectée indirectement par l'agent. Il peut être présent comme une forme nominale indépendante, introduite généralement par une préposition, ou comme deux formes suffixes alternatives.
- (4) L'affixe d'agent (AA), dont le rôle est essentiel dans cette construction. Il fait référence à l'agent et il est représenté par une série d'affixes personnels:

	<u>après consonne</u>	<u>après voyelle</u>
Sg. 1.	م -im	م -m
2.	ت -it	ت -t

3.	ی -i	ی -y
Pl. 1.	مان -man	
2.	تان -tan	
3.	یان -yan	

Cette construction utilise une double conjugaison. L'élément stable et qui est constamment présent, est l'AA. La place privilégiée de l'AA est à la suite du patient lorsque celui-ci est un nom.

Lorsque l'agent est représenté dans la phrase par un nom indépendant ou un pronom, il peut être précédé par un adverbe.

Nous examinerons progressivement les diverses formes de cette construction agentielle.

12.2. Dans une phrase où un patient (2) existe -sous la forme d'un substantif- l'AA (4) se place à sa suite. Le patient est représenté toujours par la désinence verbale du temps employé. Lorsque le patient est au singulier, la désinence verbale est \emptyset (=3ème pers. singl). Lorsque le patient est au pluriel, le verbe est soit suivi de la désinence \emptyset soit de la désinence de la 3ème pers. pl.

Ex. 110 جەوهەریان بردە لای سەرەوه پالێ دارتوووە که
 (2)Cewher-(4)yan bird(=2)-e la-y serewe pal darto-
 weke
 "ils ont porté Cewher sur la branche du murier"

337 { چێم کردوووە و چێم نە کردوووە
 (2)chi-(4)m kird-uw-e(=2) u (2)chi-(4)m ne-kird-uw-e
 (=2)
 "qu'ai-je fait et que n'ai-je pas fait?"

475 هاتمه دهری له بهر ده رگا نیو لیره که ی تریشم دا به ژه ندرمه که

hat-im(=A)-e derf le ber derga (2)nîw lire-ke-y-tir-
ish-(4)da(=2) be (3)jendirme-ke

"je suis sorti et devant la porte j'ai donné une autre
demie lire au gendarme"

517 به گم شایه ته کانم هیناره!

Beg-im (2)shayet-ek-an-(4)im hêna-w-e(=2)

"Monsieur, j'ai apporté les témoins"

970 ژه ندرمه که وک قه لای دوم دومی گرتین به فیزیکه و چاوی به
ده ورو پشته خویا کیرا

(1)jendirme-ke wak (2)qela-y Dum Dum-(4)f girt-i-b-ê
(=2) be fiz-êk-ewa (2)chaw-(4)f be dawr-u-pisht-i xo-
y-a gêra(=2)(voir 22. Locution verbale formée d'un
substantif et d'un verbe simple)

"le gendarme, comme s'il avait conquis la forteresse
de Dim-Dim, jeta tout autour de lui un regard plein
de mépris orgueilleux"

12.3. Dans une phrase où le patient (2) est absent, l'AA se place après le premier élément qui compose le verbe. Il se place après le préfixe modal (à l'imparfait), après le préfixe de négation, après la désinence \emptyset du verbe (à la place de la désinence personnelle), après la préposition construite (voir 20) ou après le préverbe(voir 18.).

12.4. Voici le paradigme du verbe wutin/lê- ووتن/لێد
"dire" au prétérit, lorsque le patient est absent. L'AA. se place après la désinence \emptyset .

Sg. 1.	دوتم	wut-im
2.	دوتت	wut-it
3.	دوتی	wut-i

Pl. 1.	دوتنهان	wut-man
2.	دوتنان	wut-tan
3.	دوتیان	wut-yan

Ex. 54 دوتنی

wut-(4)f

"il dit"

399 دوتتم

wut-(4)im

"je dis"

535 به پانی زوو خو مان گه یانده سہرا کہ پروانیان ته له بالغی زور، زن و پیاوون
منان، و ستاوون

beyanî zû xo-(4)man geyand(=2)-e sera ke rwani-(4)man

qalebaligh-êk-f zor, jin u piyaw u minal, westa-w-in

"le matin de bonne heure, nous fûmes conduits au palais, lorsque nous avons regardé nous avons vu une grande foule, femmes, hommes et enfants, qui étaient arrêtés"

820 دایکو باوکی له بهر ده سته کورتی فرۆشتبوویان به پیره میردیکه خه لکی دی به کی
دراوسه یان به (۳۰) لیره شیربایی

(1)dayk-u-bawk-f le ber dest kurt-f firosht-bû-(4)yan be

(3)piremêrd-êk-f xelk-f dê-yek-f dirawsê-yan be 30 li-
re shirbayî

"ses parents, pressés par la misère, la vendirent à un vieillard d'un village voisin en change d'une dot de 30 livres"

Au parfait du subjonctif et au plus-que-parfait, l'AA se place aussi après la désinence Ø.

12.5. A la forme négative, l'AA se place après le préfixe de négation à ne-.

Sg. 1.	نه مورت	ne-m-wut
2.	نه تورت	ne-t-wut
3.	نه يورت	ne-y-wut
Pl. 1.	نه مانورت	ne-man-wut
2.	نه تانورت	ne-tan-wut
3.	نه يانورت	ne-yan-wut

Ex. 51 زوری به م بابه ته وه ورت جه وه ر نه ی بیست
 (2)zor-(4)i b-em babet-ewe wut(=2) (1)Cewher ne-(4)y-
 b1st(=2).

"il a beaucoup parlé de cette façon, mais Cewher
 n'écoutait pas"

772 به کور پوژ دوای نه مه، نیوه پو به دیم هر وا له جی ی ژوره ته فختکراوه که
 لیفو لکه یه کی شرر گرموله کراوه چلک و کوی وایان ل کد بو نه مزای په نگی
 یه ی پوه
 yek-dû roj duwa-y eme, niweroye di-(4)m herwa le cê-y
 jûre text kira-w-êke lifolke-yek-i shir girmole kira-
 w-e chilke u kun-i wa-(4)yan lê kird-bû ne-(4)m-zani
 reng-i chi bu-w-e.

"quelques jours plus tard, vers lemmidi, je vis à l'en-
 droit même de la maison rasée, un lambeau de couvertu-
 re de laine, roulée en boule et tellement crasseuse,
 les déchirures étaient telles que je n'aurais pas
 pu en distinguer la couleur"

12.6. A l'imparfait, l'AA se place après le préfixe modal
 ده/نه de-/e-.

نه مورت	e-m-wut
نه تورت	e-t-wut
نه يورت	e-y-wut

Ex. 116 لادی یی به کی هر زه کاری که ش کیتلیکی چینکوی به دو که ل په شی
 هه لکه پاری به دهسته وه پوه له سر کانی به که نه شت

(1)ladêyi-yek-i herzekar-i kesh kitil-êk-i chinko-y
 be dû kel resh hel-gera-w-i be dest-ewe bû le ser ka-

be dũ kel resh ha_l gera-w-f be dest-ewe bũ le ser ka-
ni-yeke e-(4)y-shit

"un villageois jeune et fanfaron qui avait entre les
mains une marmite de zinc aux deux anses noires effa-
cées, était en train de la laver"

281. كه خه لك وخوا ئه هاتى به پرسه وه و ئه يان ووت :
ke xelk-w-xwa e-hat-in be pirs-e-m-ewe w e-(4)yan-wut:
"chaque fois que les gens venaient me questionner,
ils disaient:"

941. مام هه سه ن له بهر خو يه وه ئه ي ووت :
Mam Hesen le ber xo-y-ewe e(4)-y-wut:
"Mam Hesen se disait en lui-même:"

12.7. A la forme négative de l'imparfait, l'AA se place
après le préfixe de négation نه ne- et avant le préfixe modal ده / ئه /
de/e-.

نه مده ووت ne-m-de-wut

نه تده ووت ne-t-de-wut

- Ex. 286 به لام هه رچه نه ئه ليكم نه دا يه وه به بيبرى كولى خووم نه م نه زانى له م حاله
ئيه ي تياين هرايتر نه بچى بچى ؟

belam her chende lêk-im e-da-yewe be bir-f kul-f xo-m
ne-(4)m-e-zanf l-em ha_l-s ême-y tiya-yn xirap-tir e-
b-ê chî b-ê?

"mais chaque fois que j'analysais (ces paroles) avec
mon intelligence bornée, je ne savais pas comment notre
situation aurait pu être pire"

12.8. A l'irréel, l'AA se place après le préfixe modal بـ / بـ
bi-/b-, ou après le préfixe de négation نه -ne lorsqu'il est à la

la forme negative.

بمورتايه bi-m-wut-aye
نه مورتايه ne-m-wut-aye

12. 9. Au parfait de l'indicatif, l'AA se place après la désinence verbal \emptyset et il est suivi du morphème ـه -e *ob êtê*

ووتوومه wut- \emptyset -m-e
ووتوومانه wut- \emptyset -man-e

Ex. 943 پێشيان ووتویانه قسه یان له شیت یان له مناک
(1)pêshinan wut- \emptyset -(4)yan-e qise-yan le shêt yan le
minal

"les anciens ont dit : la vérité (sort de la bouche) des fous et des enfants"

12.10. Dans une phrase où l'agent (1) et le patient (2) sont des pronoms personnels:

-l'agent est représenté par l'AA(4) qui se place immédiatement après le premier élément qui compose le verbe,

-le patient est représenté par la désinence personnelle du verbe.

-au prétérit, lorsque l'agent est un pronom à la 3ème pers. sing., l'AA se place après la désinence personnelle (qui représente le patient)

Remarque- Voir tableau des combinaisons possibles.

Ex. 303 له وێ خستیانینه به ندریکانه وه
l-ewê xist-(4)yan-(2)in-e bendixane-we
"là, ils nous ont jeté en prison"

Voici le tableau du verbe .4! / 4./ Q> birdin/be/ber "porter, emmener" au prétérit. On a placé en abscisse le sujet et en ordonnée le patient.

AIGE N II	î -im "me"	(C:)cs(t) "te"	"le"	a! = -în "nous"	& -in "vous, jes"
t'" -im "je"		> bird-im-it.	(>) bird-im		<:r-)/. bird-im-in
c,,, -it "tu"	:./ bird-it-im		\& > bird-it	if. "°)/. bird-it-in	<,)// bird-it-in
u- -l "il"	a> bird-im-1	<i> bird-it-î	IP/. bird-i	$\text{<'} $ bird-in-î	i bird-in-î
c,,)\...r-man "nous"		tsl. > bird-man-î	csl.)/ bird-man		d-'l bird-man-in
ei>U..-tan "vous"	p' L) bird-tan-im		cb> bird-tan	f> bird-tan-in	.t bird-tan-in
(.) -yan "ils"	i' > bird-yan-im	J> bird-yan-1	O> bird-yan	f: bird-yan-în	J>f bird-yan-in

- 454 بردمیه بازار
bird-(2)m-(4)i-ye bazar
"il m'a conduit au bazar"

Remarque- Au prétérit, lorsque l'agent est un pronom à la 3ème pers. pl., l'AA peut se placer avant ou après la désinence personnelle qui représente le patient.

- Ex. 1027 بوچی هیناومیانه ئیره
bo chî hêna-w-(2)m-i-(4)yan-e êre?
"pour quoi m'ont-ils amené ici?"

- 1033 نازانم بوچی هیناویانی
na-zan-im bo chî hêna-w-i-(4)yan-(2)i
"je ne sais pas pourquoi ils t'ont amené"

Les Kurdes considèrent cette construction un peu compliquée et tournent la difficulté en utilisant des pronoms personnels toniques.

- Ex. 112 منیشیان برده تهنیشته ئهوه وه
(2)min-ish-(4)yan bird(=2)-e tenisht ewe-we
"ils m'ont amené aussi à côté de lui"

- 605 هه رگه بشتبینه شار منیان خسته به ندیخانه
her geyisht-in-e shar (2)min-(4)yan xist(=2)-e bendf-xane
"lorsque nous sommes arrivés à la ville, ils m'ont jeté dans la prison"

12.11. Dans une phrase où un complément (3) est présent sous la forme d'un nom indépendant, ce complément ne modifie pas la forme verbale. Lorsque le patient (2) est absent, l'AA se place après le complément.

Ex. 57 به وهر دۆسیه‌ی گرت به ده‌سته‌وه و به داره‌که‌ره‌کی ووت

(1)Cewher (2)dosiye-(4)y girt(=2) be dest-ewe
be (3)dawaker-êke-(4)y wut:

"Cewher prit le dossier avec sa main et dit au plaignant"

12.12. Lorsque le complément est un pronom, ce pronom peut être représenté par deux formes suffixes alternatives: après une préposition construite (voir 20.8) ou par la désinence personnelle du verbe. L'AA se place normalement après le patient.

Ex. 1397 قوربان زبێك هاتوه و ئەم نووسراوه‌ی داوه‌ی

qurban (1)jin-êk hat-uw-e w em nûsra-w-e-(4)y da-w-
(3)m-ê

"qurban! une femme est venue et m'a donné cet écrit"

12.13. Lorsque le patient (2) et le complément (3) sont des pronoms, ces pronoms sont représentés par des désinences placées après le verbe. Lorsque l'AA est aussi suffixé au verbe, l'ordre c'est le suivant: AA (4) + patient (2) + complément (3). Au présent, lorsque l'AA est une forme de 3ème pers. sing. il suit la désinence verbale qui représente le patient (voir 12.10).

Remarque importante- On peut construire les phrases contenant des locutions verbales de plusieurs façons (voir 20.7 et 21)

12.14. Dans une phrase où le patient est, en français, qualifié par un possessif, le possesseur est représenté, en kurde, par la désinence personnelle du verbe.

Ex. 1158 دێ یه که یان پوول کۆردم
 (2)dê-yeke-(4)yan chol kird(=2)-im(possesseur)
 "ils ont abandonné mon village"

12.15. Résumé

L'AA est toujours présent dans la construction agentielle.

1) il se place de préférence après le patient lorsque celui-ci est un nom ou un pronom indépendant.

2) lorsque le patient est absent, il se place après le premier élément qui compose le verbe.

3) dans une phrase comprenant un pronom enclitique en fonction de patient, il se place après un complément. Lorsque celui-ci est aussi enclitique, il se place après le premier élément qui compose le verbe.

La désinence personnelle du verbe peut représenter:

1) le nombre du patient (lorsque celui-ci est un nom ou pronom indépendant).

2) la personne du patient (lorsque celui-ci est un pronom).

3) la personne du "possesseur" du patient.

Institut kurde de Paris

C) VERBES ANOMAX

13. LE VERBE HEBÛN

13.1. Le verbe HEBÛN avec le sens d'"éxister"

Le morphème هه he- lié à بوون bûn "être" donne un verbe avec le sens d'"éxister". Ce verbe n'a que théoriquement un paradigme complet: seule la 3ème pers. sing. est utilisée.

	<u>présent de l'indicatif</u>			<u>prétérit et imparfait</u>		
Sg. 1.	هه م	he-m		هه بووم	he-bû-m	
2.	هه يت	he-y(t)		هه بوويت	he-bû-y(t)	
3.	هه يه	he-ye	"il y a"	هه بوو	he-bû	"il y avait"
Pl. 1.	هه ين	he-yn		هه بووين	he-bû-yn	
2.	هه ن	he-n		هه بوون	he-bû-n	
3.	هه ن	he-n		هه بوون	he-bû-n	

La forme utilisée pour le parfait de l'indicatif est هه بووه he-bu-we "il y a eu". Au présent du subjonctif et à l'irréel le morphème هه he- remplace le préfixe modal ب bi-: هه ب he-b-è "qu'il y ait"; هه بووايه he-bu-w-aye "s'il y avait".

Ex. 763 هه روا له بوو ری ماله که مانه وه ، به رامبه ره شه قامه که ژوررین پروخواو
 herwa l-ew ber-i mal-eke-man-ewe, beramber be she-
 qam-eke jûr-êk-i rûxaw he-bû

"devant chez nous, de l'autre côté de la rue il y avait une vieille maison tombée en ruine"

13.2. Le verbe HEBÛN avec sens possessif

Le verbe HEBÛN prend un sens de possession ("être à

un exemple de ce qui est avec le

...= avoir) en employant à tous les temps la CONSTRUCTION AGENTIELLE.
Le morphème هه he- est dans ce cas suivi de l'affixe d'agent (AA) et d'une désinence verbale de 3ème pers. sing.

	<u>présent de l'indicatif</u>		<u>prétérit et imparfait</u>	
Sg. 1.	هه مه <i>ancien he-m</i>	he-m-e "j'ai"	هه مېو he-m-bû	"j'avais"
2.	هه ته	he-t-e "tu as"	هه تېو he-t-bû	"tu avais"
3.	هه يه تی	he-yet-f "il a"	هه يېو he-y-bû	"il avait"
Pl. 1.	هه مانه	he-man-e "nous avons"	هه مانېو he-man-bû	"nous avions"
2.	هه تانه	he-tan-e "vous avez"	هه تانېو he-tan-bû	"vous aviez"
3.	هه يانه	he-yan-e "ils ont"	هه يانېو he-yan-bû	"ils avaient"

Aux autres temps: هه مېتت he-m-b-ê(t) "que j'aie"
(présent du subjonctif); هه مېوره he-m-bu-w-e "j'ai eu" (parfait);
هه مېورايه he-m-bû-w-aye "si j'aurais" (irréel).

13.3. Construction Agentielle (suite)

Lorsque un patient existe, on utilise la construction suivante:

patient + AA + hebûn (forme impersonnelle à la 3ème pers. sing.: he-ye)

هه سېوېکېم	sêw-êk-im heye	"j'ai une pomme" ("il y a une pomme à moi")
هه سېوېکېت	sêw-êk-it heye	"tu as une pomme"
هه سېوېکېف	sêw-êk-f he-ye	"il a une pomme"
هه سېوېکېمان	sêw-êk-man he-ye	"nous avons une pomme"
هه سېوېکېتان	sêw-êk-tan he-ye	"vous avez une pomme"
هه سېوېکېيان	sêw-êk-yan he-ye	"ils ont une pomme"

On utilise la même construction à tous les temps:

سیتوئیکم هه بوو sêw-êk-im he-bû "j'avais une pomme"
 سیتوئیکم هه بوایه sêw-êk-im he-bu-w-aye "si j'aurais une pomme"

Ex. 9 وا دیاره زۆر به خنت هه به چونکه سبهینێ کشفیتم هه به له دێی 9
 د. "، که خوشتر بن دێی ئەم ناوه به

wa diyar-e zor bext-it he-ye churke sibeynê keshif-
 êk-im he-ye le dê-y "D.", ke xosh-tir-in dê-y em
 naw-e-ye.

"il est évident que tu as beaucoup de chance, car de-
 main j'ai une inspection au village de D., le plus
 beau village dans cette région"

214 جانازانم ناقتنت هه به گویم ئی بگری یان نا؟
 ca na-zan-im taqet-it he-ye gû-m lê bi-gir-i yan na?
 "alors, je ne sais pas si tu veux m'écouter ou non"

229 هه موو شتیماک هه به
 hemû shit-êk-man he-ye
 "nous avons de tout"

418 پاره ت هه به؟
 pare-t he-ye?
 "est-ce que tu as de l'argent?"

13.4. Forme enclitique sans le préfixe هه he-

Il existe, au présent de l'indicatif, une forme en-
 clitique où le préfixe هه he- n'est pas employé:

patient + AA + هه -e

برسپه birsi-m-e "j'ai faim"
 سه رمه مانه serma-man-e "nous avons froid"

Ex. 84 هه وه و قبوولمانه

min w ew qibûl-man-e

"nous sommes d'accord" (lit.: "nous avons l'acceptation")

1062 بهلام زیندومانه نه خاکمان هیه نه زه وی نه ژنمان هه فومانه ، نه سهه ، نه مال

belam zindû-man-e ne xak-man he-ye ne zewî ne jin-man

hi xo-man-e, ne ser, ne mal

"mais nous avons la vie et nous n'avons pas la terre,
nous n'avons pas les champs, pas même nos femmes nous
appartiennent, pas même la tête, le foyer"

Remarque- Cependant, à la 3ème pers. sing. il peut se créer une confusion entre des expressions diverses:

هه یه	he-yet-î	"il a"	هه یه	he-ye	"il y a"
هیه تی	chi-yet-î	"qu'a-t-il?"	هیه	chi-ye	"qu'y a-t-il?"
برسیه تی	birsi-yet-î	"il a faim"	برسیه	birsi-ye	"affamé"

13.5. La forme négative du verbe HEBÛN

A la forme négative, le morphème هه he- disparaît. Il est remplacé par le préfixe de négation نه ni- au présent (identique à la copule négative, cfr. 4.4.1.) et نه ne- à tous les autres temps.

Lorsque le verbe هه hebûn a sens possessif le paradigme à la forme négative c'est le suivant:

présent de l'indicatif

Sg. 1.	نه یه	ni-m-e	"je n'ai pas"
2.	نه یته	ni-t-e	"tu n'as pas"
3.	نه یه تی	ni-yet-î	"il n'a pas"
Pl. 1.	نه یمانه	ni-man-e	"nous n'avons pas"
2.	نه یتان	ni-tan-e	"vous n'avez pas"
3.	نه یان	ni-yan-e	"ils n'ont pas"

Aux autres temps: **نه مبرو** ne-m-bû "je n'avais pas" (prété-
rit et imparfait); **نه مييت** ne-m-b-ê(t) "que je n'aie pas" (présent
du subjonctif); **نه مبروه** ne-m-bu-w-e "je n'ai pas eu" (parfait);
نه مبروايه ne-m-bu-w-aye "si je n'aurais pas" (irréel).

- Ex. 19 **ئاھو پهل چناره نييه كه دياره له داوين ئاوايي به وه ؟**
a ew pel-e chinar-e niye (1) ke diyar-e le dawên-i
awayi-ye-we?
"n'y a-t-il pas cette rangée de platanes qui semble
être aux abords du village?"
- 50 **له سايهي فوا رسهري ئيه وه له هيچمان كه م نييه**
le saye-y Xwa w ser-i êwe-we le hich-man kem niye (1)
"par la grâce de Dieu et par vos têtes! nous n'avons
peu de rien"
- :22 **ئاھر شەر پۆژ له مه ره شتر نابئ**
axir sher roj l-eme resh-tir na-b-ê
"méchant, aucun jour sera-t-il pire qu'aujourd'hui" (2)
- 1150 **قوربان به سهري توشكي پي نابم نييه! وه لا نييه! وه لا پارهي**
qurban be ser-i to-sh-kef pê na-be-m ni-m-el we-lla ni-
m-el we-lla pare-y la-m niye (1)!
"qurban! par ta tête! je n'ai pas (d'argent), je n'en
ai pas! par Dieu, je n'en ai pas! par Dieu, je ne pos-
sède pas d'argent!"

(1) Nous respectons dans tous les exemples l'orthographe
originelle qui se trouve dans le texte d'Ibrahim Ahmad (voir intro-
duction). Dans ce cas-ci la forme **نييه** niye est devenue **نييه** niye.
Presque toutes les formes négatives des verbes **بورن** bûn et **هه بورن** he-
bûn à la 3ème pers. sing. présentent cette irrégularité.

(2) **نابئ** na-b-ê: 3ème pers. sing. du verbe **بورن** bûn. La
forme correspondante au verbe **هه بورن** hebûn serait-elle **نه بئ** ne-b-ê
au présent du subjonctif et la traduction de la phrase serait: "il
n'y aura pas un jour pire qu'aujourd'hui".

14. LE VERBE BÛN =====

14.1. Le verbe BÛN: copule verbale (forme enclitique)

Le verbe بون/ب bûn/b- "être" comporte au présent de l'indicatif une forme enclitique qui fait fonction de copule verbale (voir 4.)

Ex. 84 ناوی کاکه سووره

naw-i kak-e sûr-e

"son nom est monsieur Sûr (=rouge)"

98 ئاره زرووی خوئیتهتی

arezû-y xo-yeti

"comme il veut (=c'est son désir)"

14.2. Le verbe BÛN avec le sens de "devenir"

Les formes du verbe بون bûn ont un triple emploi: avec le sens de "devenir", dans une locution verbale et comme auxiliaire.

Avec le sens de "devenir" le verbe بون bûn a une conjugaison complète et régulière.

Ex. 81 باشه ئیره هردووکتان له گهژ نهو پیره میژده سوورفله بیه
به خه بیر

bash-e êwe her dû-k-tan legel ew pîr-e mêrd-e sûr-
fil-e bi-b-in be xebîr

"d'accord, vous deux et ce vieillard roux,
deviendrez les témoins"

477 که رزگار بووم

ke rizgar bû-m...

"lorsque je suis devenu libre!.."

841 زۆر دوستی بایز ئاغا ئە بۆ

zor dost-f Bayiz Agha e-b-ê

"il est devenu un grand ami de Bayiz Agha"

1151 بەگ وەك لەم گفتوگۆ بیسووده بێزار بووی. لە هێزدا ئە ئە ی کاغە زێنی
قەد کراوی دە ر هێنا

le Beg wek l-em gift-u-go bê sûd-e bêzar bû-b-ê le ciz-
dan-êke-y kaghez-êk-f qed kira-w-f der hêna

"M. Beg, agacé par cette conversation, sortit un
papier plié de son porte-feuille"

14.3. Le verbe BÛN dans une locution verbale

On emploie le verbe بوون bûn pour former, avec des déterminations nominales, des locutions verbales dont le signifié est donné par l'élément nominal. Dans ces locutions, le préfixe verbal بـ bi-, au subjonctif, à l'impératif et à l'irréel, disparaît (voir 22.)

14.4. Le verbe BÛN comme auxiliaire

Le verbe بوون bûn sert aussi d'auxiliaire dans la formation du parfait de l'indicatif (voir 6.1), du parfait du subjonctif (voir 6.2.), du plus-que-parfait (voir 6.3.) et de l'irréel (voir 6.4.).

15. LE VERBE "FALLOIR"
 =====

Le verbe "falloir" est défectif. Il n'a qu'une seule forme au présent et deux formes au passé.

forme négative

PRESENT	ده بئ / نه بئ	de-bê/e-bê	نه بئ	na-bê
		"il faut que"		"il ne faut pas que"
PASSE	ده بود / نه بود	de-bû/e-bû	نه ده بود	ne-de-bû
	ده برا / نه برا	de-bw-a/e-bw-a	نه برا	ne-bw-a
		"il fallait, il aurait fallu"		"il ne fallait pas, il n'aurait pas fallu"

Il régit le présent du subjonctif et l'irréel.

Ex. 611 تو نه بئ گوئی - د پیره که بده بته وه
 to e-bê gö-dirêj-êke bi-de-y-t-ewe
 "il faut que tu rende l'âne"

793 چۆن خازئ نانا سئ؟ نه بئ خه گئی ئیره نه بئ
 chon Xazê na-nas-i? e-bê xelk-i êre ne-b-i
 "comme tu ne connais pas Xazê? il faut que tu ne sois pas d'ici"

855 خوشئ بئ و ترشئ بئ نه بئ هه ر بچیت
 xosh-i b-ê w tirsh-i b-ê e-bê her bi-ch-it
 "tu ires que cela te plaise ou non"

Remarque- On peut exprimer le même sens avec la 3ème pers. sing. du verbe پئ و بستئ pê wistin "falloir, avoir besoin de" (voir 20.)

16. LE VERBE WĪSTIN

Le verbe $\text{وئىستىن} / \text{ئەۋى} \text{ wĭstin/(e)wĕ}$ "vouloir, désirer, souhaiter" a un paradigme complet. Cependant, comme le verbe $\text{ھەبۇن/بەب} / \text{ھەبۇن} \text{ hebŭn/beb-}$ "être à...", il a une construction agentielle à tous les temps.

16.1. Le présent et l'imparfait du verbe WĪSTIN

Une voyelle $\text{ا} -e-$ apparaît toujours au présent et à l'imparfait.

	<u>présent de l'indicatif</u>		<u>imparfait</u>
Sg. 1.	$\text{ئە مە ۋى} \text{ e-m-e-wĕ(t)}$	"je veux"	$\text{ئە مە ۋىستىن} \text{ e-m-e-wĭst}$ "je voulais"
2.	$\text{ئە تە ۋى (ت)} \text{ e-t-e-wĕ(t)}$		$\text{ئە تە ۋىستىن} \text{ e-t-e-wĭst}$
3.	$\text{ئە يە ۋى} \text{ e-y-e-wĕ(t)}$		$\text{ئە يە ۋىستىن} \text{ e-y-e-wĭst}$
Pl. 1.	$\text{ئە مانە ۋى} \text{ e-man-e-wĕ(t)}$		$\text{ئە مانە ۋىستىن} \text{ e-man-e-wĭst}$
2.	$\text{ئە تانە ۋى} \text{ e-tan-e-wĕ(t)}$		$\text{ئە تانە ۋىستىن} \text{ e-tan-e-wĭst}$
3.	$\text{ئە يانە ۋى} \text{ e-yan-e-wĕ(t)}$		$\text{ئە يانە ۋىستىن} \text{ e-yan-e-wĭst}$

Au présent du subjonctif, le préfixe $\text{بى} \text{ bi-}$ remplace le préfixe $\text{ئە} \text{ e-}$: $\text{بى مە ۋى} \text{ bi-m-e-wĕ(t)}$ "que je veux", etc.

Le passif est irrégulier: $\text{ۋىستىران/ۋىستىرى} \text{ wĭstra-n/wĭstrĕ-}$ "être voulu".

Ex. 157 $\text{ھەر چى چۇن پىت، ئە مە ۋى بزانىم، قىسا بىكە}$
 $\text{her chĭ chon b-ĕ-t, e-m-e-wĕ bi-zan-im, qisa bi-k-e!}$
 "c'est le même, je veux le savoir, parle!"

- 1398 ئەمە وئیت بە تەنبا و هەر ئیستە بیینم
 e-m-e-wê-t be tenya w her êste b-i-bin-im
 "je veux le voir maintenant et tout seul"

16.2. Dans une phrase où un patient existe et le verbe WÎSTIN est au présent, l'AA se place après lui et le verbe reste à la forme ئە ویت e-wê(t).

- Ex. 854 ئەمە تەنبا بۆ خزمەتی خووی ئە وئ
 em-i tenya bo xizmet-i xo-y e-wê
 "il te veux seulement pour son service"

16.3. La forme négative du verbe WÎSTIN

A la forme négative, le morphème نا ne- apparaît au présent et ئە ne- à tous les autres temps.

- Ex. 501 نامە وئ گویم لە چپەیی یەکیەک بئیت
 na-m-e-wê gû-m le chipe-y yek-êk b-ê-t
 "je ne veux écouter murmurer personne"

- 745 ناتە وئ پارە کەت بدریئتە وە
 na-t-e-wê pare-ke-t bi-dirê-t-ewe?
 "est-ce que tu ne veux que ton argent te soit rendu?"

- 785 وادیار بوو رۆشنایی نە ئە وئست
 wa diyar bû roshnay-i ne-e-wîst
 "il était clair qu'elle ne voulait pas la clarté du jour"

Institut kurde de Paris

D) LES LOCUTIONS VERBALES

17. LES LOCUTIONS VERBALES. CATEGORIES DES CONSTRUCTIONS.

GENERALITES

Les verbes simples sont relativement peu nombreux, mais il existe des locutions verbales formées d'un verbe accompagné d'une détermination (substantif, préverbe, préposition "construite") qui sont très fréquentes et productives.

Nous pouvons distinguer cinq catégories de locutions verbales:

- A- la locution verbale formée d'un préverbe et d'un verbe simple.
- B- la locution verbale formée d'un verbe simple et du post-verbe ew -ewe.
- C- la locution verbale formée d'une préposition "construite" et d'un verbe simple.
- D- la locution verbale formée d'un verbe suivi des régimes prépositionnels.
- E- la locution verbale formée d'un substantif (nom, adjectif, adverbe) et d'un verbe simple.

Ces catégories ne sont pas exclusives ni fermées; on peut trouver nombre des locutions verbales dont l'un des éléments qui la composent est lui-même une locution verbale. En outre, une locution verbale peut être "modifiée" par des éléments diverses (par exemple, des régimes prépositionnels).

Maintenant, nous allons exposer les éléments dont se composent les diverses catégories des locutions verbales, excepté de (D) et d'(E).

17.1. Les préverbes

Les préverbes sont des anciens adverbes dont le sens original a disparu. Ils demeurent figés, et ils se placent devant le verbe simple en modifiant son sens de façon imprévisible.

Il y a principalement cinq préverbes:

- |> da : donne le sens général de: "poser, tirer vers le bas"
 ر د ر der: donne le sens général de: "faire sortir"
 ه ل hel: donne le sens général de: "soulever, tirer vers le haut"
 ر ra : donne le sens général de: "au long de"
 و ر wer: donne le sens général de: "envelopper"

Outre ces cinq préverbes qui sont les plus employés, on doit citer aussi le préverbe ر ro qui donne le même sens que da (poser, tirer vers le bas) en combinaison avec un nombre très réduit de verbes.

Quelquefois on emploie aussi le préverbe و we- qui a le même sens que postverbe و ء -ewe (voir 17.2 et 19).

17.2. Le postverbe و ء -ewe. Morphologie

Il existe un postverbe و ء -ewe (و -we après voyelle) qui se place immédiatement après la désinence personnelle du verbe et lui donne le sens général de: "revenir, de répéter une action".

L'emploi du postverbe و ء -ewe comporte une série de modifications dans le paradigme verbal:

(a) les formes ت -t de la 2ème et de la 3ème pers. sing. du présent de l'indicatif, du présent du subjonctif et du parfait du

subjonctif, et la forme en ت -t de la 2ème pers. sing. du prétérit, de l'imparfait et de quelques formes de l'irréel, s'emploient toujours lorsque le verbe est suivi du postverbe -ewe.

Ex. چوونه و / چ chûn-ewe/ch- "retourner"

présent de l'indicatif:	ئە چیتە و	e-ch-f-t-ewe
	ئە چیتە و	e-ch-ê-t-ewe
présent du subjonctif:	بچیتە و	bi-ch-ê-t-ewe
prétérit:	چوویتە و	chû-y-t-ewe
parfait du subjonctif:	چوویتە و	chû-b-f-t-ewe
plus-que-parfait:	چوو بویتە و	chû-bû-y-t-ewe
irréel:	بچوو بایتە و	(bi-)chû-ba-y-t-ewe

12 ئە گەر شە و لە رۆی نە مینیتە و یە م
 eger shew l-ewê ne-mên-f-t-ewe ye-m
 "si tu ne passes pas la nuit là-bas, je viens"

262 باوە پر ناکە م بیدۆزیتە و
 bawer na-ke-m b-f-doz-f-t-ewe
 "je ne vois pas que tu le trouves"

(b) lorsque le verbe est suivi du postverbe, la désinence personnelle du singulier de l'impératif prend la forme -er- (ر -r- après voyelle) qui est suivi du postverbe.

Ex. گۆرینە و / گۆر gorin-ewe "changer"

impératif: بگۆرە رە و bi-gor-e-r-ewe

ووتنە و / لێ wutin-ewe "répéter, dire une autre fois"

impératif: بلێرە و bi-lê-r-ewe

دانە و / د dan-ewe "rendre"

impératif: به ره وه bi-de-r-ewe

567 با شایه ته کانت برۆنه وه تو بهینه ره وه
 ba shayet-ek-an-it bi-ro-n-ewe to bi-mên-er-ewe
 "que tes témoins retournent! tu restes!"

1038 ههسته بهچۆره وه شوینه که ی خۆت
 hest-e bi-cho-r-ewe shôn-êke-y xo-t
 "lève-toi et retourne à ton lieu"

(c) au parfait, un verbe suivi du postverbe ره -ewe, voit une syllabe هت -et- apparaître entre la désinence personnelle et le postverbe. L'apparition de cette syllabe entraîne une modification de la 3ème pers. sing. des verbes dont le RI se termine soit par une consonne soit par la voyelle و û.

Ex.	چوونه وه / پ	chûn-ewe/ch-	هاتنه وه / ئی	hatin-ewe/ê-
		"retourner"		"revenir"
Sg. 1.	چوومه ته وه	chû-m-et-ewe	هاتومه ته وه	hat-û-m-et-ewe
2.	چوویتته وه	chu-w-f-t-ewe	هاتوویتته وه	hat-û-y-t-ewe
3.	چۆته وه	cho-t-ewe	هاتۆته وه	hat-o-t-ewe
Pl. 1.	چووینه وه	chu-w-in-et-ewe	هاتووینه ته وه	hat-û-yn-et-ewe
2.	چوونه ته وه	chu-w-in-et-ewe	هاتوونه ته وه	hat-û-n-et-ewe
3.	چوونه ته وه	chu-w-in-et-ewe	هاتوونه ته وه	hat-û-n-et-ewe

Le verbe مانه وه man-ewe "demeurer en arrière" fait exception à cette règle.

Sg. 1.	ماومه ته وه	ma-w-im-et-ewe
2.	ماویتته وه	ma-w-f-t-ewe
3.	ماوه ته وه	ma-w-e-t-ewe
Pl. 1.	ماوینه ته وه	ma-w-in-et-ewe
2.	ماونه ته وه	ma-w-in-et-ewe
3.	ماونه ته وه	ma-w-in-et-ewe

- 641 نەم، ناتوانم واز لەم کافرانە یێم کە واتۆیان پوو خاندۆتە وە
 ne', na-twan-im waz l-em kafir-an-e b-ên-im ke wa
 to-yan ruxand-o-t-ewe
 "non, je ne peux pas désister de ces infidèles s'ils
 t'ont ruiné ainsi"

(d) les verbes dont le RII se termina par la voyelle ا -a prennent une ی -y- entre le radical et le postverbe ە -ewe à la 3ème per. sing. du prétérit.

Ex. گەر / گەرانه وە / گەر geran-ewe "revenir"

گەرایە وە gera-y-ewe

- 877 سأل و نیویک و ما یە وە
 sal w nîw-êk wa ma-y-ewe
 "elle est demeurée ainsi un an et demi"

- 1549 کە دێ کە سێ دیار نی یە گەرایە وە
 ke dî kes diyar nî-ye gera-y-ewe
 "lorsqu'il vit que personne ne se présentait, il
 revint"

Le postverbe ە -ewe a deux fonctions:

- (A) donne au verbe le sens général de revenir, de répéter une action.
 (B) modifie le signifié original du verbe.

17.3. Les prépositions construites

Lorsque une préposition ne gouverne pas un nom ou un

pronom indépendant, mais un pronom enclitique ou un verbe, on emploie des prépositions "construites" qui contiennent le sens de la 3ème pers. sing. Il existe les prépositions "construites" suivantes:

لِ lî	(dérivé de	لِ lə)	"de (le, lui)..."
بِ pî	(dérivé de	بِ be)	"à (le, lui)..."
تِ tî			"dans (le, lui)..."
عِ -ê	(dérivé de	عِ -e)	"vers (le, lui)..."

La correspondance entre les prépositions "construites" et les prépositions simples respectives n'est pas toujours régulière: la préposition construite تِ tî peut dériver de عِ -e et parfois de لِ -le.

Ces prépositions unies aux pronoms enclitiques se placent généralement devant le verbe à l'exception de عِ -e qui suit immédiatement le verbe de mouvement. Lorsque la préposition "construite" se place après le substantif simple ou composé, celui-ci est suivi de l'ézafé.

Ex. 88 بۆ؟ ئېنە تەنیا ئەو مان لە ئێوە ئەوئیت
 bo? ême tenya ewe-man le êwe e-wê-t
 "pour quoi? nous ne voulons que celà de vous"

mais

142 فەرموو چیتان لێم ئەوئیت؟
 fermû chi-tan lê-m e-wê-t?
 "dit-moi, que voulez-vous de moi?"

269 پار پایزی شەو گۆی درێژیکیان لێ دزیم
 par payiz-f shew gö-dişj-êk-yan lê dizî-n
 "l'année dernière, une nuit d'automne, on m'a volé un âne"

- 958 تاوه رن كوره به كيكنان هم وولاخه م لي بگرن
 a wer-in kur-e yek-êk-yan em wulax-e-m lê bi-gir-in
 "garçons! venez! que l'un de vous tienne le
 cheval"

La préposition simple بۆ bo "pour" s'emploie aussi comme préposition construite. Lorsque بۆ bo régit un pronom personnel tonique, il la suit immédiatement, mais lorsque le pronom est enclitique celui-ci est affixé au complément du verbe et بۆ bo se placera devant le verbe. Les prépositions construites servent aussi à la formation des locutions verbales (voir 20.); même بۆ bo est utilisée de la même manière.

- Ex. 386 تا بۆم بگرو
 a bo-m bi-gir-ei
 "donne-moi!"
- بۆم بڤوئنه وه بزانه پي نوسراوه
 391 bo-m bi-xön-swe bi-zan-im chî nûsra-w-e
 "lisez pour moi afin que sache ce qui est écrit"

mais

- 1247 بووتم بۆ كيريم
 cût-im bo kirî-w-im
 "je leur ai acheté les bœufs"

La préposition لهگه ل legel "avec" peut comporter la même construction.

17.4. Les prépositions construites suivies de postpositions

Les prépositions construites peuvent s'unir à des postpositions. Les combinaisons les plus fréquentes sont les suivantes:

- پهوه pêwe "avec, dans, selon"

پیدا pêda	"dans, à travers" ...=	پیا piya
لێوه lêwe	"de..."	
تێوه têwe	"à travers"	
تێدا têda	"dedans" ...=	تیا tiya
لهگه‌ڵا lege _l da	"avec"	

Pour پیدا pêda on emploie plus fréquemment la contraction پیا piya, et pour تێدا têda on emploie la contraction تیا tiya. La forme تیا / تێدا tiya / têda correspond toujours avec (w) لێدا lêda.

Lorsque les formes contractées پیا piya et تیا tiya sont suivies d'un pronom personnel enclitique, celui-ci prend une voyelle -a finale:

پیاما piya-m-a	تیاما tiya-m-a
پیاتا piya-t-a	تیاتا tiya-t-a
پیایا piya-y-a	تیایا tiya-y-a
پیامانا piya-man-a	تیامانا tiya-man-a
پیاتانا piya-tan-a	تیاتانا tiya-tan-a
پیایانا piya-yan-a	تیایانا tiya-yan-a

Ex. 20 ئنجا ئه‌وه کانی یه‌کی تیا یه
 inca ewe kanî-yek-î tiya-ye
 "après, il y a une source"

1330 به پێچه‌وانه‌ی ئه‌مه شه‌وه‌بوو شاری تیا نه‌دریته به‌ر توفه‌نگ ،
 کۆلان نه‌بوو شه‌وه‌پرۆژی دوو سه‌ی سه‌ربازی دژمه‌ن تیا نه‌کوژرێ
 be pêchewane-y eme shew ne-bû shar-î tiya ne-dir-ê-
 t-e ber tufeng, kolan ne-bû shew u roj dû sê serwaz-î
 dijmin-î tiya ne-kujrê
 "par contre, il n'y eu pas de nuit que la ville ne fût
 livrée aux armes, il n'y a pas de rue où, jour et nuit,
 quelques soldats ennemis ne fussent tués"

17.5. Les prépositions construites avec YEK

Les morphèmes پێک pêk, لێک lêk, تێک têk correspondent à l'union de prépositions simples et du nombre cardinal يەك yek "un". Elles ont un sens de réciprocité et sont généralement utilisées comme premier élément d'une locution verbale. On les trouve seuls sous la forme پێکەوہ pêk-ewe, لێکەوہ lêk-ewe, تێکەوہ têk-ewe.

Institut kurde de Paris

18. LOCUTIONS VERBALES FORMEES D'UN PREVERBE ET D'UN VERBE
 =====

SIMPLE
 =====

Les préverbes (voir 17.1.) se placent devant le verbe pour former des locutions verbales. Ils modifient le sens du verbe simple de façon imprévisible, mais beaucoup de fois rapportées au sens général donné par chaque préverbe.

Ex.	کەوتن kewtin	"tomber"	دا کەوتن da kewtin	"tomber par terre, se prosterner"
	چوون chûn	"sortir"	دەر چوون der chûn	"faire sortir"
	گرتی girtin	"attrapper"	هەڵ گرتی heġ girtin	"soulever"
	خستی xistin	"jeter"	را خستی ra xistin	"étendre"

Les préverbes demeurent figés devant le verbe. Dans une locution verbale formée d'un préverbe et d'un verbe simple l'élément qui se conjugue est celui-ci.

Ex. دەر چوون der chûn "faire sortir"

- دەر ئەچم der e-ch-im
- دەر بچم der bi-ch-ê
- دەر چۆم der cho (= دەر بچۆم der bi-cho)
- دەر چوویم der chû-yn
- دەر چوویا der chu-w-aye

27 کابرایه‌کی له‌سه‌ر یه‌کێکیان دا نیشته‌وه
 kabira-yek-i le ser yek-êk-yan da nisht-uw-e
 "un homme s'était assis sur l'une d'elles"

364 ها پاره كه يت !

ha ra e-ke-yt!

"aha, tu t'enfuis!"

782 ده موچاوى ده ركه وت به لام چه ده موچاويك

dem-u-chaw-i der kewt belam che dem-u-chaw-êk!

"un visage est sorti, mais quel visage!"

1335 دووكان و بازار هه لگيرابو

dûkan u bazar he_l gira-bû

"Les commerces et le marché avaient été examinés"

1528

ئيشته ي بوشيشى هاتوم بو پاره باردين نه هاتوم

êste min bo ish hat-uw-im bo ra bwardin ne-hat-uw-im

"je suis venu pour le travail et non pour passer le temps"

A l'impératif et au subjonctif le préfixe modal est généralement omis.

Ex. 218 دانيشه له سه ره وه دوشه كه وه ده ست پي بكه !

da nish-e le ser ew dosh-êke w dest pê bi-ke

"assieds-toi sur ce coussin et commence!"

1479 ده فرموو تو دانيشه

de-fermû to da-nish-e (1)

"s'il te plaît, assieds-toi"

1482 با... نه فق دانيشيني

ba... nexti da-nish-in

"asseyons-nous un peu"

(1) Voir 4.1., note 1.

18.2. Les pronoms affixés avec les préverbes

Lorsque le complément direct est un pronom personnel enclitique, il suit le préverbe.

Ex. 44 ئە و جلا نه بینه رایان خە
 ew cil-an-e b-ên-e ra-yan xa
 "porte ces robes et étends-les"

523 دە رم بینه!
 der-im b-ên-in!
 "faites que je sorte!"

1181 ئنجا له دهی یه که شم ده رت له که م
 inca le dê-yeke-sh-im der-it e-ke-m
 "après je t'expulserai aussi de mon village"

18.3. Préverbe et verbe causatif

Il existe des locutions verbales formées d'un préverbe et d'un verbe causatif. La plupart des fois, ces locutions sont vraiment le causatif de la locution formée par le préverbe et le verbe intransitif correspondant.

Ex. دا شکان da shikan "être cassé, être déduit"
 دا شکاندن da shikandin "déduire"

 را په پرس ra perin "sursauter"
 را په پراندن ra perandin "dénialiser", "finir"

312 هه دوو کهمان و کوو کیچ را په پرس
 her d0-k-man wek0 kêch ra per-in
 "tous les deux nous avons sursauté comme des puces"

704 پښی ووت که سوپاسی که کان نه و نه به په روشه بو پرا په راندی
گیشوکاری نه قیر و هه ژار

pê-y wut ke supas-i e-ka-t ewende be perosh-e bo ra
perandin-i ish-u-kar-i feqir w hejar

"il l'a remercié avec beaucoup d'enthousiasme pour avoir
terminé le travail des pauvres"

18.4. Régimes prépositionnels

On trouve des locutions verbales formées d'un préver-
be et d'un verbe simple qui comportent un régime prépositionnel (pré-
position simple, locution prépositionnelle, préposition construite)
(cfr. 21)

Lorsque la locution verbale régit une préposition sim-
ple ou une locution prépositive, celle-ci se place après le verbe.

Ex. هه لکوتانه سر hel kutan-e ser "attaquer"

366 وک هلو هلی کوتایه سر یم
wak helo hel-i kuta-ye ser-im

"il m'a attaqué comme une aigle"

Lorsque le régime est une préposition construite,
cette-ci se place devant le préverbe.

Ex. ده رهینان der hēnan "faire sortir" (لئ lē, "de")
و رگرتن wer girtin "recevoir" (لئ lē, "de")
پرا هاتن ra hatin "s'habituer" (پښ pē, "à")

1533 کچیش به دوو دلۍ یوه پیاله کی لئ و رگرت
kich-ish be dū dil-f-yewe piyalē-ke-y lē wer girt
"la fille, hésitante, lui prit la verre"

mais

- 1012 وه باشتر چاوی به تاریکی بیگه که را هان
 we bash-tir chaw-i be tarîk-i cêge-ke ra hat
 "il vaut mieux que ses yeux s'habitue à l'obscurité du lieu"

18.5. Construction agentielle

Les locutions verbales formées d'un préverbe et d'un verbe transitif, comme les verbes transitifs et ont au passé la construction agentielle.

Dans une phrase où le patient (2) est absent, l'AA (4) se place après le préverbe. Lorsque le patient est présent l'AA se place après lui.

- Ex. 59 کوا دارا لیکراونه فاتوره ، ئیوش نه بیرتان هه لئه بزار دووه ،
 ناچارم فۆرم هه لئ بژیرم
 kwa dawa lê kira-w ne-hat-uw-e, (1)êwe-sh (2)xebîb-
 (4)tan hel ne-bijard-uw-e, nachar-im xo-m hel-i bi-
 jêr-im
 "le plaignant n'étant pas venu, et étant donné que
 choisi vos témoins, alors je suis obligé de le choisir
 moi même!"

- 111 دوو سه رینی ئه وه نده زلیان له م لاوله ولای دانا
 (2) d0 serin-i ewende zil-(4)yan l-em la w l-ew
 la-y da na
 "ils misent deux très grands coussins de ce coté-ci
 et de ce coté-là"

- 410 بیده نگ بگه ره بیهکی بۆ ده رهینام له قوتووه وه رشاوه که ی،
 دوول له وه ی به ناگری هینه که ی فۆی دای گیرساند
 bê deng (2)cigere-yek-(4)i bo der hêna-(3)m le qu-

tu-we wershaw-eke-y, duwa-y ewe-y be agir-f hîn-eke-y
 xo-y da-(4)y gîrsand
 "silencieusement, il tira une cigar. de de son paquet
 et il l'alluma avec son feu"

273 که ره لوتی نه رز هئی لوشی ، ئه سمان هئی کیشا
 kerelotî erz hel-(4)î lûshî, asman hel-(4)î kêsha
 "Kerelotî la terre l'avait englouti, le ciel l'avait vola-
 tilisé"

572 درگاکی داخست
 (2)dirga-ke-(4)y da xist
 "il a fermé la porte"

1182 منیش چارم نه ما له دئی یه که م پامکرد
 (1)min-ish (2)char-(4)im ne-ma le dê-yeke-y ra-(4)m kird
 "il n'y avait plus de solution pour moi et je m'enfui
 du village"

Dans une phrase où l'agent (1) et le patient (2) sont des pronoms enclitiques, le patient est représenté par la désinence personnelle du verbe et l'AA (4) se place immédiatement après le pré-verbe.

Ex. 322 پیئش خوئی دایی بردینیه به ردوی ژدوری پای گرتیی
 pêsh xo-(4)y da-(2)yn bîrd-(2)în-(4)i-ye ber dem-f
 jûr-ê ra-(4)y girt-(2)în
 "ils nous a fait passer devant lui et nous a
 menés devant d'une pièce; là, il nous a arrêtés"

1176 ئنجا هئی پیچام بۆ...
 inca hel-(4)î pêcha-(2)m bo...
 "ensuite, il m'a obligé à ..."

18.6. Modification sémantique

Les préverbes modifient le sens du verbe simple de façon imprévisible. Le sens de la locution est souvent très éloigné du signifié du verbe simple.

Lorsque le préverbe est devant un certain nombre de verbes de mouvement le signifié de la locution est proche au sens général donné par le préverbe.

Ex.	دا da	دا به زین da bezin	"descendre, mettre pied à terre"
		دا که و تن da kewtin	"tomber par terre, se prosterner"
		دا نیشتن da nîshtin	"asseoir, s'asseoir" d'où: "habiter" et "se calmer"
		دا خستین da xistin	"étendre", mais aussi "fermer"
	دەر der	دەر چوون der chûn	"faire sortir, sortir"
		دەر هاتن der hatin	"sortir, émerger"
		دەر هینان der hênan	"faire sortir", d'où "révéler"
		دەر که و تن der kewtin	"sortir, devenir visible"
	هه‌ل he_l	هه‌ل هاتن he_l hatin	"monter, sortir"
		هه‌ل سان he_l san	"se lever"
	را ra	را بواردن ra bwardin	"passer le temps"
		را کێشان ra kêshan	"trainer, entraîner"
		را خستین ra xistin	"étendre"

Ex. 277 بو خوئی له دئی به که مان و چه نردئی یه کی ئەم ناوه دا ده رددئی دا که وتبوو
 bo xo-y le dê-yeke-man w chend dê-yek-f em naw-e-da
 derdê da-kewt-bû
 "selon lui, nôtre village et quelques autres villa-
 ges de cette région, étaient tombés dans la misère"

903 باسی ئەو ژیا نه ئەکا که ئەوسا پرای بو وار دورو
 bas-f ew jiyān-e e-ka ke ewsa ra-y buward-uw-e
 "elle raconte ainsi la vie qu'elle avait menée"

1295 له گەل بێی ئەسپێ ژه ندرمه که در چوو
 legel pē-y esp-f jendirmē-ke der chû
 "il sortit à pied et le gendarme à cheval"

1463 ئەو چاوانه ی وهك گه رووی ههزار به ههزارێك پیاویان پان ئە کیشا
 ew chaw-an-e-y wek gerû-y hezar-be herzar-êk piyaw-
 yan ra e-kêsha
 "ses yeux et sa gorge, attiraient l'attention d'un
 grand nombre d'hommes"

Confronter:

ده کوو پشیلە ی خەوتوو له بەردە ی جە و ههرا دانیشتبوو هەل دایه ووتی
 125 wekû pshîle-y xewt-û le ber dem-f Cewher-da da nisht-
 bû hel-f da-y-e wut-f:
 "il était assis comme un chat endormi devant Cewher,
 il se leva et dit:"

652 ئەوه نده باسی که پیره و وری دانیشتنوانی ئەم دیمه نه فۆشانه م بیست
 ewende bas-f körewer-f da nisht-uw-an-f em dîmen-e
 xosh-an-e-m bîst
 "j'ai déjà beaucoup écouter raconter sur la misère
 des habitants de ce beau paysage"

844 ژنی پیاویکی پیره میرده به دیاره و دانه نیشتهوووه وهه لهاتوووه

jin-i piyaw-êk-i pîr-e m.êrd-e be diyar-i-yewe da
ne-nisht-uw-e w hel hat-uw-e

"c'est la femme d'un vieillard qu'elle a abandonné en fuyant"

be diyar-i-yewe da ne-nisht-uw-e = "elle ne l'avait pas veillé"

Parfois les préverbes forment avec le verbe une locution au sens abstrait. Dans certains cas, ils emphatizent le signifié original du verbe simple:

Ex.	کەوتن kewtin	"tomber"	دا کەوتن da kewtin	"tomber par terre, se prosterner"
	نیشتن nishtin	"asseoir"	دا نیشتن da nishtin	"asseoir, s'asseoir"
	پوشین poshîn	"couvrir"	دا پوشین da poshîn	"couvrir"
	سووران sûran	"tourner"	هه‌لسووران hel sûran	"tourner"
	کێشان kêshan	"traîner, attirer"	را کێشان ra kêshan	"traîner, attirer"
	وه‌ستان westan	"s'arrêter"	را وه‌ستان ra westan	"arrêter, s'arrêter"

Mais il y a des exemples très intéressants qui montrent l'imprévisibilité de la modification sémantique apportée par le préverbe, de même que sa logique.

Ex.	دا da	دابوون da bûn	"se courber, s'incliner, se soumettre"
		دا شیکاندن da shikandin	"déduire"
		دا گرتن da girtin	"abattre, vaincre" mais aussi "anoter"
		دانان da nan	"mettre, rabaisser"
	ده‌ر der	ده‌رخستین der xistin	"montrer, démontrer, divulguer, découvrir"
	هه‌ل hel	هه‌ل‌دان hel dan	"lancer" mais aussi "interrompre"

ههژ گرتن	hel girtin	"soulever, charger" d'ou "consentir, tolérer"
ههژ که ندن	hel kendin	"excaver, déraciner"
ههژ کیشان	hel kēshan	"extraire" mais aussi "rédiger"
ههژ واسین	hel wasin	"pendre, suspendre"
پا ra	پا گرتن ra girtin	"retenir, retarder"
	پا هاتن ra hatin	"s'habituer"

Ex. 26

دوو برده - نووژ له م بهروله و بهری دانرا ورون

dû bird-e-nöj l-em ber u l-ew ber-f da nira-uw-in
 "deux pierres pour la prière étaient posées aux deux
 extrémités"

188 مه نوچه ر که بی ده نگ له شوینه که ی خوی وه ستا بو ههلی دایه ووتی
 Menucher ke bê deng le shön-êke-y xo-y westa-bû hel-y
 da-y-e wut-f:

"Menucher, qui s'était arrêté sur place, s'interrom-
 pit et dit:"

306 نه سپی دا بوویه کالانه ی چاو

espê da bû-y-e kalane-y chaw

"les pous se sont courbés vers les orbites des yeux"

350 نازانم می ناگام له خووم نه بوو بوو زور ده نگم هه لیری بوو یا هه ر بهگ
 نه ی نه ویست ده نگ مسکی بیسی و گوئی بیی پا نه فاتوو ووتی :

na zan-im min aga-m le xo-m ne-bû-bû zor deng-im hel
 birf-bû ya her Beg ne-y-e-wist deng-f miskên bi-bis-ê
 w gö-y pê ra ne-hat-bû wut-f:

"je ne sais pas si je me reconnaissais, si
 j'avais beaucoup haussé la voix, ou si le Beg ne
 voulait pas écouter la voix d'un pauvre homme et si son
 oreille n'y était pas habituée. Il dit:"

391

فوا ههلی ناگرتی نه م دارکاری یه بو؟

Xwa hel-f na-gir-ê em darkarî-ye bo?

"Dieu ne consentira pas, pour quoi ces coups de fouet?"

891 شه رێك له ناکاو دوو برای دێن ههتی له گرن و ئه‌ی به نه ئه و که ژه

shew-êk le nakaw dû bira-y d-ê-n hel-f e-gir-in w e-y-be-n-e ew kej-e

"une nuit, soudain deux de ses frères sont venus, l'ont enlevée et l'ont emmenée vers cette colline"

1382 دورای ئه وهی له مانگێکه نزیکه‌ی ههزار و سیهه ده کس ژن و پیاو و مناک له شاره به ده خسته هه لواسیوه

duwa-y ewe-y le mang-êk-a nizeke-y hezar w sê sed kes jin w piyaw u minal l-em shar-e bedbext-e hel wasî-w-e

"après cela, pendant un mois, pres. de mille trois cents personnes, femmes, hommes et enfants, ont été pendus dans cette ville infortunée"

1465 له پیاوانه‌ی هه‌ریه‌کی دوو رێژ برژانگی شاشی دێژ ده وری دا بوون

ew chaw-an-e-y her yek-f dû rêz birjang-f shash-f dirêj dewr-f da-bû-n

"ces yeux dont chacun était entouré de longs cils alignés, se penchaient sur lui"

Le sens de la locution peut être très abstrait et éloigné du signifié original du verbe simple.

Ex. دا مان da man "manquer, falloir"

هه‌ی بزێرکان hel bizirkan "changer la couleur"

هه‌ی گه‌ پان hel geran "changer la couleur"

هه‌ی گه‌ پاندن hel gerandin "tourner"

را کردن ra kirdin "fuir, s'enfuir"

Ex. 992 ئەمەى ووت بەرە و مائى پرای کرد
 eme-y wut berew mal-f ra-y kird
 "il dit ceci et s'enfuit vers la maison"

1639 لەگەڵ ئەمەشا «ئولگا» نە شەلە زا بوو، نە دەنگى ئە لە رزى، نە
 لىوى ئە لە ریتەو و نە پەنگى هە لەزىرکا بوو
 legel eme-sh-a "Olga" ne şhileja-bû, ne deng-f e-
 lerz-ê, ne lêw-f e-ler-ê-t-ewe w ne reng-f hel bi-
 zirka-bû
 "de plus, Olga n'était pas déconcertée, sa voix ne
 tremblait pas, ses lèvres ne frémissaient pas, la
 couleur de son visage n'avait pas changé"

Quelques exemples comparatifs:

خستى xistin "jeter" دا خستى da xistin "étendre", "fermer"
 دەرخستى der xistin "montrer, démontrer,
 découvrir"

پاخستى ra xistin "étendre"

کردى kirdin "faire" دەرکردى der kirdin "expédier, produire"

هەل کردى hel kirdin "vivre"

پا کردى ra kirdin "fuir, s'enfuir"

گرتى girtin "attraper" دا گرتى da girtin "battre, vaincre"

هەل گرتى hel girtin "soulever, charger"
 "consentir"

پا گرتى ra girtin "retenir, retarder"

وەر گرتى wer girtin "recevoir"

هاتى hatin "venir" دەرهاتى der hatin "sortir, émerger"

هەل هاتى hel hatin "monter, sortir
 (soleil, lune), s'en-
 fuir"

پا هاتى ra hatin "s'habituer"

Certains verbes sont toujours construits avec des
des préverbes, tels:

- Ex. ههَل لوشين hel lushin "engloutir"
ههَل قولان hel qulan "faire des bulles d'air, se ré-
pandre"
ههَل تروشكان hel tirushkan "se baisser"

را پيسكاند ra piskandin "se dandiner"

دا گيرساند da girsandin }
ههَل گيرساند hel girsandin } "allumer"

- 220 مه نوچه ره سه ر به ردی ههَل تروشکا
Menucher le ser berd-i hel tirushka
"Menucher se baissa au-dessus d'une roche"
- 803 دوو چاری په نشی گه شی به باوه شی پیر شنگیان لئ ههَلته قولان
dû chaw-i resh-i gesh-i be bawesh pir shing-yan lê
hel e-qula
"ses yeux noirs étincellaient de rayons de lumière"
- 1311 ناگری شوړش ههَل گيرسا بو
agir-i shorsh hel girsa-bû
"le feu de la révolution avait été allumé"
- 1393 وهك له دهس بیریک زور ناخوش خو ی را بیسکینئ، له سه رکورسی یه که
wek le des bir-êk-îzor naxosh xo-y ra bi-piskên-ê, le
ser kursî-yeke ra perf
"comme sous l'effet du pouvoir d'une très mauvaise
pensée elle se contorsionnait et sauta hors de la chaise"

Les verbes ههڤ سان heḷ san et ههڤ ستان heḷ sitan "se lever" utilisent à l'impératif et à tous les temps du passé le verbe ههستان hestan qui n'a pas des formes pour le présent.

Ex. 170 ههسته په‌لی ببه‌سته
hest-e pel-î bi-best-e
"leve-toi et lie ses mains"

171 کوڤڤا به ناچارى و ناره زايى هه ستا
kōxa be nacharî w narezayî hesta
"le chef du village bien obligé et apeuré se leva"

270 به يانى هه ستام
beyanî hesta-m
"le lendemain je me suis levé"

mais

1195 م. بگ نه‌مه‌ی به ههڤ زانی پرووی کرده کار برای پیره میرد که هیشتا هه‌ئه -
ستابروه وه ووتی !
M. Beg eme-y be heḷ zanî rû-y kird-e kabira-y pîr-e
mêrd ke hêšta heḷ ne-sita-bu-w-ewe wut-î
"M. Beg en profita pour se tourner vers le vieux qui ne s'était pas encore levé, et dit:"

Les locutions verbales formées d'un préverbe et d'un verbe simple peuvent être suivies du postverbe -ewe qui peut modifier aussi le sens original de la locution (voir 19.)

Un substantif placé devant de la locution verbale peut modifier son signifié et former une nouvelle locution dont l'élément significatif est la partie nominale (voir 22.).

Le pronom خو xo ajoute la plupart des fois un sens réfléchi, mais dans certains cas peut modifier le signifié de la locution:

- Ex. هه‌ل کێشان he_l kêshan "extraire"
 خو هه‌ل کێشان xo he_l kêshan "présumer"
 (کێشان) (kêshan "attirer")

797 کابرا وهک یه‌کێ له‌ خوای وێستێ نه‌ زانیکی وه‌ کوو من ده‌ ست که‌ وێ
 به‌ شانازی و خۆ هه‌ لکێشانیکی دیاره‌ وه‌ وێ

kabira wek yek-ê le Xwa-y wîst-b-ê nezan-êk-i wekû
 min-i dest kew-ê be shanazî w xo he_l kêshan-êk-i
 diyar-ewe wut-i:

"l'homme semblait enchanté de rencontrer un tel ignare
 comme moi et déclara visiblement rempli de fierté et
 d'orgueil:"

Il existe des noms et des adjectifs dérivés de ces locutions
 qui peuvent aussi former des locutions avec des verbes (voir 22.)

- Ex. داگیر da gir داگیر کردن da gir kirdin
 "occuper par la force,
 occuper militairement"
 راپێچ ra pêch راپێچ کردن ra pêch kirdin
 "faire voler"

19. LOCUTIONS VERBALES FORMEES D'UN VERBE SIMPLE ET DU POST-

VERBE نه وه -ewe

Le postverbe نه وه -ewe (وه -we après voyelle) se place immédiatement après la désinence personnelle du verbe (voir 17.2. Le postverbe نه وه -ewe. Morphologie).

Il a deux fonctions:

- (A) donne au verbe le sens général de revenir, répéter une action.
- (B) modifie le signifié original du verbe.

Le postverbe est employé pour former des locutions verbales où le signifié original du verbe simple est modifié par rapport au sens général donné par lui. Le postverbe نه وه -ewe peut se placer après un verbe quelconque en lui apportant le sens de répétition, mais on doit considérer que forme avec lui une locutions verbale lorsqu'il forme avec le verbe une unité indivisible.

19.1. Sens de reversion ou répétition

Le postverbe نه وه -ewe se place immédiatement après le verbe simple et donne un sens de répétition ou reversion à l'action exprimée par celui-ci.

Ex.	بردن	birdin	"porter, emmener"	برده وه	birdin-ewe	"porter à nouveau"
	چوون	chûn	"aller"	چوونه وه	chûn-ewe	"retourner"
	دان	dan	"donner"	دانه وه	dan-ewe	"rendre"
	گه بيشتنى	geyishtin	"arriver"	گه بيشتنه وه	geyishtin-ewe	"arriver une autre fois"

گۆرین	gorin	"changer"	گۆرینهوه	gorin-ewe	"changer (habille-ment)"
هاتن	hatin	"venir"	هاتنهوه	hatin-ewe	"revenir"
گهراڤان	geran	"se proméner, circuler"	گهراڤانهوه	geran-ewe	"revenir"
هینان	hënan	"porter"	هینانهوه	hënan-ewe	"rendre"
ژیان	jiyan	"vivre"	ژیانهوه	jiyan-ewe	"revivre"
ناسین	nasin	"connaître"	ناسینهوه	nasin-ewe	"reconnaître"
ڕۆیشتن	royishtin	"aller"	ڕۆیشتنهوه	royishtin-ewe	"retourner"
ویستن	wistin	"vouloir"	ویستنهوه	wistin-ewe	"vouloir à nouveau"

Ex. 186 ههسته نانهختیکیش به ناو باخ و باخاتی دێ یه که دا بگهڕێی و برۆینهوه
 hest-e ba next-êk-îsh be naw bax w baxat-î dê-yeke-
 da bi-ger-in w bi-ro-yn-ewe
 "lève-toi! allons nous promener un peu par les jar-
 dins de ce village et après nous retournerons"

292 ئەمساڵ به فاریکی درهنگ له (ه.) ئەهاتمهوه
 em saĭ behar-êk-î direng le (H.) e-hat-im-ewe
 "cette année, je suis revenu à H. à la fin du prin-
 temps"

349 ئەمه ویتتهوه!
 e-m-e-wê-t-ewe!
 "je le veux à nouveau!"

403 وادیاره زۆرگه وجهه بیههروه بهندیخانه
 wa diyar-e zor gewc-e b-î-be-r-ewe bendixan-e
 "il est clair qu'il est stupide, emmenez-le une fois
 encore à la prison"

719 هه ئێسته ئەهی ئەم پارهیه ئەهینیتتهوه
 her êste e-ch-î em pare-ye e-hën-î-t-ewe
 "maintenant, va et rends cet argent"

899 له پاش چهند سالتك تواني يان بي ناسنه وه
 le pash chand sal-êk xełk twanî-yan b-î-nas-in-ewe
 "après quelques années, les gens pouvaient encore
 la reconnaître"

1044 نه كورم عمر دريتز بي هدر ئيستنه نه چه وه شوينه كه ي خووم
 ne'kur-im emr dirêj b-ê her êste e-ch-im-ewe shôn-
 eke-y xo-m
 "non, mon ami, que ta vie soit longue, maintenant je
 retourne chez moi"

19.2. Modificateur verbal

Le postverbe -ewe impose toujours au verbe simple une modification de son sens original, même lorsqu'il lui donne seulement une notion de répétition. Pourtant il existe beaucoup d'autres locutions verbales où le signifié du verbe simple a été modifié plus largement. Dans certains cas le sens de répétition est-il très éloigné et abstrait, et dans d'autres cas le rapport avec le signifié du verbe simple est presque inexistant.

Ex.	دۆزین dozîm	"chercher"	دۆزینه وه dozîm-ewe	"trouver, découvrir" (résultat de l'action simple)
	گێرانه gêran	"tourner, mouvoir"	گێرانه وه gêran-ewe	"raconter"
	کردن kirdin	"faire"	کردنه وه kirdin-ewe	"ouvrir" (aussi "re- péter")
	خویندن xöndin	"étudier, lire"	خویندنه وه xöndin-ewe	"lire"
	خواردن xwardin	"manger"	خواردنه وه xwardin-ewe	"boire"

Ex. 268

کوێ بگره به کن له به سه ر قاتی ژبانمت بۆ بگره وه

gö bi-gr-e yek-ê le be ser hat-fî jîyan-im-it bo bi-gêr-im-ewe

"écoute, je vais t'expliquer un des événements de ma vie"

468 مینشی به ره و دورا باسی دزیین و دوژینه وهی که ره لۆتیم بو گێرایه وه،
وه کوو ئیسنه بو ئیوهی نه گێرمه وه

min-îsh berew duwa bas-fî dizîn w dozîn-ewe-y Kerelotî-m bo gêra-y-ewe, wekû êste bo êwe-y e-gêr-im-ewe
"j'ai déjà raconté l'histoire du vol et de la rencontre avec Kerelotî, de la même manière que je vous la raconte maintenant"

1021 خالۆ وه ره نه ئاوه هۆت بخۆره وه!

xalo wer-e ewe aw-e xo-t bi-xo-r-ewe!

"oncle, viens-toi, ça c'est de l'eau, bois!"

1075 وه که دور ژه ندرمه که ی دوپنێ هینا بو یان درگا که یان کرده وه
وه که له بچه که یان کرده وه دهستی

we ke dû jendirme-ke-y dönê hêna-bû-yan dirga-ke-yan kird-ewe w kelebche-ke-yan dird-ewe dest-fî

"quand les deux gendarmes qui l'avaient amené la veille ouvrirent la porte et lui remirent les manottes"

19.3. Verbe simple et postverbe

Il existe de nombreuses locutions verbales formées d'un verbe simple suivi du postverbe -ewe dont le verbe n'apparaît jamais en solitaire. Parmi ces locutions, beaucoup ont un sens implicite de répétition ou reversion.

Ex.	بریسکانه وه	birskan-ewe	"resplendir, fulgurer"
	چه وسانه وه	chewsan-ewe	"se fatiguer (en travaillant)"
	گواستنه وه	gwastin-ewe	"transporter, transférer" (V.T.) "se déplacer" (V.I.)

گوٺڙانه وه	gözan-ewe	comme le verbe antérieur
هه سانه وه	hesan-ewe	"reposer"
هه وانه وه	hewan-ewe	"vivre, habiter (en prospérité)"
کوٺمانه وه	koman-ewe	"se courver"
له رانه وه	leran-ewe	"trembler"
پاران وه	paran-ewe	"supplier"
پلیشان وه	pilfishan-ewe	"être écrasé"
شاردنه وه	shardin-ewe	"cacher, enterrer"
تلانه وه	tilan-ewe	"rouler"

- Ex. 26 ڪا براهي ڪي ڪه له گه تي پيري ڪوما وه له سه ريه ڪي ڪيان دانيشتهبو وه
 kabira-yek-î ke^uleget-î pîr-î koma-w-e le ser yek-
 êk-yan da nisht-bu-w-e
 "un homme grand, mais courbé par la vieillesse, était assis sur l'une d'elles (les pierres)"
- 36 پارو بزه ڪاني وه ڪور هي پشيله له تاريڪه شه وه نه برسڪانه وه
 chaw-e-biz-ek-an-î wekû hî pishîle le tarîk-e shew-a
 e-birîska-n-ewe
 "ses yeux ouverts resplendissaient comme ceux d'un chat dans l'obscurité de la nuit"
- 152 ڪه به سه رده سنوئي ڪي چه وه هر دا بڪور وٺي پپارپته وه ڪه لئي زوهر نه بي
 زور به ساردي وه سه ر هڙو ووتن
 ke be ser dest-w-pê-y Cewher-da bi-kew-ê u lê-y bi-
 par-ê-t-ewe ke lê-y ziwîr ne-b-ê zor be sardî w le
 ser xo wut-î
 "après qu'il s'est jeté aux pieds de Cewher et l'eut supplié qu'il ne se fâche pas, il dit avec froideur et indifférence"
- 522 ناي پليشامه وه مردم !
 ay pilîsha-m-ewe mird-im!
 "ay, je suis écrasé, je suis mort!"

- 825 ئەى گۆزىنە وە بەلام بۆ كۆي ؟ بۆ جە هە نەم ! نە شە و لە جۆ دا
 هە سانه وە يەك ، نە رۆژ لە مالا هە وانه وە يەك .

e-y-göz-in-ewe belam bo kö? bo çehenem! ne shew le
 cê-da hesan-ewe yek, ne roj le mal-a hewan-ewe yek
 "on l'emmena, mais où! en enfer! ni jour ni nuit elle
 n'eût plus de répit"

- 1181 مینیش چارم نە ما لە دى بە کە ی پامکرد وگواستمە وە ی دى
 (ج)

min-ish char-im ne-ma le dê-yeke-y ra-m kird w
 gwast-im-ewe-y dê-y (G.)

"je n'avais d'autre solution que m'enfuir du villa-
 ge et me déplacer au village de G."

Il existe un certain nombre de locutions verbales formées
 d'un verbe simple et le postverbe -ewe qui ont le même signifié
 comme verbe simple

چەمان / چەمانە وە	cheman/cheman-ewe	"se plier, se courver"
سورپانە / سورپانە وە	sûran/sûran-ewe	"rouler"
شەکانە / شەکانە وە	shekan/shekan-ewe	"osciller"

- Ex. 335 هە روا سەرم نە سورپا یە وە وەك هوشم بە لای خۆمە وە نە مابیت
 herwa ser-im e-sûra-y-ewe wek hosh-im be la-y xo-m-
 ewe ne-ma-b-êt

"ainsi ma tête roulait comme si j'allais m'évanouir"

- 1361 بە یانی زوو خەلك لە بەردە رگی سەرادا چاویان بە پینچ لاشە کەوت
 بە سیدارە وە ئە شەکانە وە پوو خۆش وگەش وەك لە سە فەریکی
 دورر گە راینە وە نار مان و منائی خۆیان

beyani zû xelk le ber derg-i sera-da çaw-yan be pênc
 lashe kewt be sêdar-ewe e-sheka -ewe rû xosh w gesh
 wek le sefer-êk-i dûr gera-y-n-ewe naw mal w minal-f

xo-yan

"le lendemain matin, les gens ont découvert devant la porte du palais cinq corps qui oscillaient pendus à la fourche, leurs visages encore frais comme s'ils étaient arrivés d'un long voyage pour revoir leurs familles"

19.4. Verbe causatif et postverbe

On trouve des locutions formées d'un verbe causatif suivi du postverbe $\text{وه} \text{-ewe}$. Ces locutions verbales sont les causatifs de la locution formée du verbe intransitive équivalent et le postverbe.

Ex. چه مانده وه cheman-ewe "se plier, se courver"

چه ماندینه وه chemandin-ewe "plier"

چه وسانه وه chewsan-ewe "se fatiguer"

چه وساندینه وه chewsandin-ewe "exploiter, opprimer"

کوژانه وه kujan-ewe "mourir sous, s'éteindre"

کوژاندینه وه kujandin-ewe "éteindre, détruire"

ره وینه وه rewin-ewe "être séparé"

ره واندینه وه ewandin-ewe "séparer (لێ lê, de)

پروتانه وه rutan-ewe "muer, changer"

پروتاندینه وه rutandin-ewe "déshabiller, éroder"

Ex. 641 $\text{ئه، ناتوانم واز لهم کافرانه بێنم که وا تو یان پروتاندۆته وه}$

ne', na-twan-im waz leem kafir-an-e b-ên-im ke wa

to-yan rûtand-o-t-ewe

"no, je ne peux pas laisser partir ces infidèles

qui t'ont ainsi dépouillé"

- 919 پروژيکي تا بلن یت گه رم بوو ، قرچه قرچه نیوه پرو ، دور مسی
 لادی بی ره شو پورت له سه ر به رده نو پزی مزگه وتی دی (ک ..)
 له ژیر سپهری داره ره شه که یا ، که چه وساندنه وه و ناخوشی
 و زیان و مردنی هه زارانی وک له مانی دی بوو ، دانینتیبورن

roj-êk-i ta bi-lê-yt germ bû, qirche qirche niwero,
 dû sê ladêyi resh-w-rût le ser berd-e nêj-i mizgewt-i
 dê-y (K..) le jêr sêber-i dar-e-resh-eke-y-a, ke
 chewsandin-ewe w naxoshi w jiyân u mirdin-i hezar-an-i
 wek eman-i dî bû, da nisht-bû-n

"par une journée torride, à midi, quelques paysans
 étaient assis et se lamentaient sur la dalle de la
 prière dans la mosquée du village K... à l'ombre de
 l'arbre noir qui avait été témoin de l'oppression des
 difficultés de la vie, et de la mort de milliers de
 gens comme eux"

- 927 به کینکیان که بارستای عمری له سه ر پشت که له که کراوی
 چه ماند بوویه وه ده سته زبره ره گ و ده مار ده ر که وتوووه

yek-êk-yan ke barestayî umr-i le ser pisht keleke
 kira-w-i chemand-bû-y-ewe dest-e zibre rek w demar
 der kewt-uw-e

"L'un deux, au dos courbé par le poids de la vie,
 passa sa main calleuse aux veines saillantes"

- 1652 به رامبر به و دلۆ په فرمیسکانه ی دایکینکی کوپر کوثرارو ، له یه وی
 به هه نه یی ناگری دلی پی بکوژینیتته وه

beramber b-ew dilop-e firmêsk-an-e-y dayk-êk-i kur-
 kujra-w, e-y-e-wê cêhenem-i agir-i dil-i pê bi-kujên-
 ê-t-ewe

"devant les larmes d'une mère dont le fils avait été
 tué, il souhaitait que les flammes de l'enfer brûlent
 son coeur"

	لڻ دان	lê dan	"frapper, battre"
	لڻ گرتن	lê girtin	"inculper"
	لڻ سندنڪ	lê sendin	"prendre de"
پڻ pê	پڻ دان	pê dan	"donner`à","payer pour"
	پڻ ويستن	pê wîstin	"avoir besoin de"
	پڻ ووتن	pê wutin	"dire à", "nommer"
	پڻ زانين	pê zanin	"être reconnaissant" "faire savoir"
تڻ tê	تڻ ٺالان	tê a _l an	"s'embrouiller en" (له le)
	تڻ بردن	tê birdin	"insérer en" (له le)
	تڻ گه پيشتن	tê geyishtin	"comprendre" (له le)
(B) لڻ lê	لڻ قهومان	lê qewman	"mettre dans un pro- blème"
پڻ pê	پڻ برون	pê bûn	"avoir (possessif)"
	پڻ ڪه نين	pê kenin	"rire"
تڻ tê	تڻ پهرين	tê perin	"traverser"
	تڻ خورين	tê xurin	"réprimander"

Remarque- La préposition construite تڻ tê peut correspondre à les prepositions simples ه -e (postverbée) ou له le (voir 16.3.).

Le préfixe modal ٻ bi- disparaît généralement à l'impératif et au subjonctif.

Lorsque le complément gouverné par la préposition construite est un pronom personnel enclitique, celui-ci se place immédiatement après la préposition.

Ex. (A) 85 به لام نه پڻ له مهنوچهر بپوري
 belam e-bê le Menucher bi-bur-i
 "mais il faut que tu dispenses Menucher"

mais

239 ليم ببوره تر فون ناليم

lê-m bi-bur-e to xo-t na-lê-m

"pardonne-moi, je ne me réfère pas à toi"

138 ميرم لى مه گره نه غتى شيتو که به

mir-im lê-y me-gir-e nexti shêtoke-ye

"monsieur, ne l'arrêtez pas; il est un peu fou"

332 پيم بلې زور زور سه رم مه به شينه قسه ي قوري پي ناوي

pê-m bi-lê zû zor ser-im me-yeshên-e qise-y qor-i

pê na-wê

"parle moi vite, et ne me casse pas la tête,

nul besoin de paroles stupides"

343 که نه مه م بيست تى که يشتم مه سه له نه خه وه نه خيال هر راستوره وان

ke eme-m bist tê geysht-im mesele ne xew-e ne xi-

yal her rast-w-rewan

"lorsque j'

n'était

mon imagination, mais

la vérité pure"

595 نه دى كرى ناردوته لام نه چم پاره ي له وه سسينم

ew-f ker-f nard-o-t-e la-m e-ch-im pare-y l-ew

e-sên-im

"il m'a envoyé l'âne et je vais lui prendre mon

argent"

784 توخوا ليم مه دهك! ليم مه دهك نه خو شيم!

tu Xwa lê-m me-de-n! lê-m me-de-n nexosh-im!

"par Dieu ne me battez pas! ne me battez pas! je

suis malade"

1462 نه چاره شينه جوانانه ي له گوم نه چوون

ew chaw-e shîn-e cwan-an-e-y le gom e-chû-n
 "ces yeux bleus et beaux rassemblaient un lac"

Confronter ces phrases:

89 - چى پڻ ٿيئي -

-chî pê e-lê-n-

"comme on dit?"

244 له گورانى نا چيى ٿيئي (به هشتن پروى سهر زه ميى)
 le goranî-da pê-y e-lê-n -(behesht-f rû-y ser
 zemîn)

"ils disent dans une chanson: (le visage du para-
 dis est sur la terre)"

853 ٿاغازن به تووڙه پٽيه وه چيى ٿيئي ن. به گ له وانه نيء ،
 پياويكى باشه

Aghajin be tûre b-ê-y-ewe pê-y e-lê N. Beg lewane
 niye, piyaw-êk-î bash-e

"la femme de l'agha entra en colère et le dit:
 -M. Beg n'est pas n'importe qui, il est un homme
 de bien"

859 له دوواييدا به ٿاغازن ٿيئي

le duwayî-da be Aghajin e-lê

"après elle dit à la femme de l'Agħa"

1354 به دور قسه وه كه به دزيه وه به زاپته فوره نسه يى به ياسا ووله.
 كه يانى بلڀي

be dû qise-we ke be dizi-yewe be zapt-e ferense-
 yi-ye yasawul-êke-yan-î bi-lê-n

"par deux paroles qu'a dit furtivement à l'offi-
 cier chargé d'eux"

1479

ده فرمودو تو دا نيشه با پيت بلڀم كه بو چي هاتوم

de-fermû to da nish-e ba pê-t bi-lê-m ke bo chî
hat-uw-im

"s'il vous plaît, asseyez-vous; je vais vous dire
pourquoi je suis venue"

1664 لیم بیوره ، نازانیت! دلّم پیم نه لّی که وا نازانیت بڑجی گریام
lê-m bi-bur-e, na-zan-it! dil-im pê-m e-lê ke wa
na zan-it bo chî girya-m

"excuse-moi, tu ne sais pas! mon coeur me dit
que tu ne sais pas pourquoi j'ai pleuré"

Ex. (B):

226 واتى مه گه به دم له کانگای دلوه پى نه که نیی
wa tê me-ge be dem le kanga-y dil-ewe pê e-ken-in
"tu ne dois pas comprendre que nous rions du fond
du coeur!"

136 تا کوڤځا تى خورى
ta köxa tê-y xur-i
"même le chef du village l'a réprimandé"

1357 بیستو چوار ساعات تى نه په پرتى بى نه وهی به پیری یه کیکیاندا
تى په پرتیت که مردن به مەردى له پرتى نازادى نیشتمانا
بگورږته وه په ژيان له بهر به رگى دپلى د ژبړ ده ستى دا
bîst u chwâr se'at tê e-per-ê bê ewe-y be bir-f
yek-êk-yan-da tê per-êt ke mirdin be merdî le rê-y
azadî nishtiman-a bi-gor-ê-t-ewe be jîyan le ber
berg-f dil-f w jêr destî-da
"vingt - quatre heures se sont écoulées sans que
l'un deux ne pense qu'une mort courageuse, dans
la lutte pour la liberté de la patrie, ne devienne
vie dans la résistance du prisonnier et de l'opprimé"

Les locutions "fermées" (groupe B) peuvent avoir en outre un régime prépositionnel.

Ex. پێ کە نییە pē kenîn "rire, se moquer (پێ, de)"

134 بە چێ پێ ئە کە نیت ؟

be çî pē e-ken-it?

" de quoi est-ce que tu te moques "

159 دە سا لە پێشدا بەم کۆمەڵە درۆزێ ناپاکە و ئێجا بە توێی ئە کە نییە

desa le pêsh-a b-em komel-e dirozî-e napak-e w inca

be to pē e-ken-im

"alors, premier de tout, je me moque de ce groupe de menteurs hypocrites, et après je me moque de toi"

20.2. Préposition construite et verbe causatif

Il existe des locutions verbales formées d'une préposition construite suivie d'un verbe causatif. Ces locutions sont généralement le causatif de la locution formée d'une préposition construite et le verbe intransitif correspondant.

Ex. تێ گە پێشتێ tē geyishtin

تێ گە یێ tē geyîn

"comprendre"

تێ گە یاندێ tē geyandin

"faire comprendre"

847 کە ئە و ئە پرا ئاغاژێ خازێ بەنگ ئە کا و تێ ئە گە یە نێ کە وا ن . بەگ
زۆری پە سەند کردوو ئە یە وێ بێکا بە کە ییانوری خۆی

ke ew e-rwa Aghajin Xazê bang e-ka w tē-y e-geyen-ê

ke wa N. Beg zor-î pesind kird-uw-e e-y-e-wê b-î-ka

be keybanû-y xo-y

"lorsqu'il fut parti, la femme de l'Agha appela Xazê

et lui fit comprendre que N. Beg l'avait remarquée et qu'il

souhaitait qu'elle devienne la gouvernante de sa

maison"

20.3. Préposition construite et Locution verbale

Il existe des locutions verbales formées d'une préposition construite et d'un verbe qui est lui-même une locution verbale. Cette deuxième locution peut être formée par des éléments très divers. Pour mieux montrer la structure de ces constructions, nous désignerons par LI la locution formée d'une préposition construite et d'un verbe simple, et par LII la locution "gouvernée" par une préposition construite. Les éléments qui forment avec le verbe simple cette deuxième locution seront désignés par e^2 .

LI = préposition construite + verbe simple

LII = préposition construite + LII

LII = e^2 + verbe simple e^2 = préverbe

postverbe $\text{ءو، اء} -\text{ewe}$

substantif

(nom, adjectif)

Le système des locutions verbales est très productif. Dans une locution formée par une préposition construite et une locution verbale (LII), il existe la possibilité d'y ajouter encore des autres éléments.

LI = préposition construite + LII

LII = e^2 + LIII

e^2 = préverbe

LIII = verbe simple et postverbe $\text{ءو، اء} -\text{ewe}$

20.4. Préposition construite et LII (verbe simple et postverbe)

Les prépositions construites peuvent former des locu-

tions verbales avec des verbes suivis du postverbe $\text{ووه} -\text{ewe}$. La plupart des fois le postverbe uniquement apporte un sens de reversion ou de répétition à la locution formée par la préposition construite et le verbe simple. Pourtant, dans certains cas, il modifie le signifié de la locution primitive (LI), ou, dans d'autres cas, c'est la préposition qui se place devant d'une locution formée préalablement d'un verbe simple et du postverbe $\text{ووه} -\text{ewe}$ (LII).

- Ex. لئ بوونه وه lê bûn-ewe "résulter de, être séparé de"
"désister de"
- لئ کردنه وه lê kirdin-ewe "séparer", "ouvrir la porte à"
(لئ کردنه وه kirdin-ewe "ouvrir")
- لئ کولینه وه lê kolîn-ewe "investiguer"
- لئ پرسینه وه lê pirsîn-ewe "s'intéresser par"
"demander une autre fois"
(لئ پرسینه وه pirsîn "demander -
lê, à)

1019 $\text{درگای ته ویله که ی لئ کردنه وه}$
dirga-y tewîle-ke-y lê kird-ewe
"il a ouvert la porte de l'étable"

1341 $\text{رۆژێك، دایه ره ی ئاسایشی چه ند كه سێك ئه گریته له ئه نجا یه}$
 $\text{لئ کولینه وه دا وا درنه که وی که نه دایه کومه لئگی نهیته}$
roj-êk, dayere-y asayî-sh chend kes-êk e-gir-êt le
encam-f lê kolîn-ewe-da wa der e-kew-ê ke endam-f
komeî-êk-f nihên-f...
"un jour, le département de la paix arrêta
quelques personnes, et à la fin des investigations
on a decouvert que les membres d'un groupe secret..."

Comparer ces phrases:

814 $\text{به لایم پرسه بلئ خازی به کئ لادئ یی هه ژار پون که یشتته}$
 $\text{هه ته لاره وچی کردی به قیبله گای دلی هه زره کاران م}$

belam lê-m bi-pirs-e bi-lê Xazê yek-ê ladêyf hejar
chon geyisht-e em telar-e w chî kird-î be qibleha-y
dil-f herzekar-an?

"mais pose moi la question: dis comment Xazê,
une villageoise pauvre, est-elle arrivée jusqu'à ce
palais et qu'a-t-elle fait pour devenir le lieu de
pèlerinage des coeurs de tous les jeunes hommes?"

279 بێ ئەوێ کەسی نێ یان پرسیته وه یا خۆی خهريك كات بزانی ناخۆ به
بێ ewe-y kes lê-yan pirsî-t-ewe ya xo-y xerik ka-t
bi-zan-ê axo be chî mird-in

"sans que personne ne intéresse à eux ou ne s'occupe de
savoir la raison de leur mort"

303 دوو شه و دوو رۆژ لێهانیان نه پرسیه وه
dû shew u dû roj lê-man-yan ne-pirsî-y-ewe

"durant deux nuits et deux jours, personne ne s'est
préoccupé de nous"

20.5. Préposition construite et LII (préverbe et verbe simple

Les prépositions construites peuvent se placer devant
des locutions verbales formées d'un préverbe et d'un verbe simple.
Elles modifient le sens de cette locution (LII) et forment avec elle
une nouvelle locution (LI) dont le deuxième élément est LII.

Ex. تێ هه‌ئ دان tê he₁ dan "ignorer", "donner des coups de pied,
donner des ruades".

827 بۆ له‌خوته‌ی دیش و گرمه‌ گری میژد و لێدان و تێ هه‌ئانی پینچ
هه‌نه‌زاش له‌ لایه‌، که هه‌ره‌ پچوک که یان چوار ساڵ له‌خۆی گه‌وره‌ تر نه‌بۆ

bo l-ew xute-y dish w girm-egirm-î mêrd w lê dan w tê
he₁ dan-î pênc heneza-sh le la-ye, ke here pichuk-eke-
yan chwâr sa₁ le xo-y gewre-tir e-b-ê.

position, lorsqu'elle gouverne un pronom enclitique.

Ex. Comparer:

1039 ته وپله که زۆر پپسه با شتیکی پیوه ندا
 tawile-ke zor pis-e ba shit-êk-fî pêwe ni-da (1)
 "l'étable est très sale, fais attention de ne pas te
 piquer rien"

1067 درگاکه‌ی توند له سه‌ر خو پپوه دا
 dirga-ke-y tund le ser xo-y pêwe da
 "il claqua la porte fortement derrière lui"

1631 بۆ ئەو‌ی به‌رامبەر خۆی داینی و به‌ بال‌یا هه‌ل‌نوا‌ری
 bo ewe-y beramber xo-y da-y-n-ê w be bala-y-a hel
 nwar-f
 " afin qu'il soit porté devant elle et que celle-ci
 regarde sa taille"

(1) ni-da (ندا): forme dialectale pour نه‌ دا ne-da

20.7. Préposition construite et YEK

Les morphèmes پێک pêk, لێک lêk, تێک têk, formés de l'union entre une préposition construite et le cardinal يەك yek "un" (voir 17.5.), se placent aussi devant des verbes pour former des locutions verbales. Ils se placent même devant des locutions verbales (LII) et apportent un sens de réciprocité.

Ex. لێک دانه‌وه lêk dan-ewe "analyser"
 تێک دان têk dan "détruire"
 تێک سپران têk simran on utilise seulement le participe
 تێک سپراو têk simra-w "robuste"

365 کابرایه کی تیکسراو کردی به ژدورا
 kabrira-yek-fî têk simra-w kird-fî be jûr-a
 "un individu robuste est entré"

1345 ئاما نچیان فراندن و کوشتن و له ناو بردنی سه روازی نه ره نسه یی
 و پردوخاندنی پرد و خانوره کانی میری و تیکدانی پنگا و بانه

amanc-yan firandin w kushtin w le naw birdin-fî ser-
 waz-fî ferenseyî w ruxandin-fî pird w xanu-wekean-fî mirî
 w têk dan-fî rega-w-ban-e
 "ses objectifs sont de faire sauter, de tuer et d'annihiler
 les soldats français, de faire sauter les ponts et
 les bâtiments gouvernementaux, et de détruire les routes"

20.8. Construction agentielle

Les locutions verbales formées d'une préposition construite et d'un verbe simple ou d'une locution suivent au passé la construction agentielle, lorsqu'elles sont transitives.

Dans une phrase où le patient est présent l'AA (()) se place après lui, mais lorsque le patient (2) est absent, l'AA se place après la préposition construite.

Ex. 380 نا زانم چه ندی لئ دام
 na zan-im (2) chend-(4)î lê da-(3)m
 "je ne sais pas combien il m'a frappé"

414 منیش مزیکى توندم لئ دا
 (1)min-îsh (2)mij-êk-fî tund-(4)im lê da
 "j'ai aussi tiré sur la cigarette fortement"

470 له دروا بیدا چى نووسى بوو بۆى خوێندمه وه و په نجه مۆرى پيو. نا
 le duwayî-da chî nûsî-bû bo-(4)y xênd-(3)im-ewe w
 pencemor-(4)î pêwe na
 "enfin il m'a lu tout ce qu'il avait écrit et il signa"

les documents"

- 578 هەر چۆن بوو سێ چاره که لیره ی ئی سه ندیم
her chonê bû sê chare-ke lire-(4)y lê send-(3)im
"malgré tout il m'a pris trois quarts de lire"
- 1026 نازانم برپرم بێت پرسم ک بۆ چی ئەم دوو ژه ندرمه خوا نه ناسه وایان
ئێ کردم
na-zan-im bër-im lê-t pris-im ke bo çî em dū jên-
dirm-e Xwa nenas-e wa-(4)yan lê kird-(2)im
"je ne sais pas si j'ose te demander pourquoi ces
deux gendarmes impies m'ont traité ainsi"
- 725 (نه ژاد) ئی دا چوو ده ره وه
Nejad lê-y da chû-w-e der-ewe
"Nejad sortit"

Dans une phrase où l'agent (1) et le patient (2) sont des pronoms enclitiques, le patient est représenté par la désinence personnelle du verbe et l'AA (4) se place immédiatement après la préposition construite.

- Ex. 751 ئەمە ی ووت و لێدا چوو ده ره وه
eme-y wut w lê-(4)y da(=2) chu-w-e der-ewe
"il dit cela et sortit immédiatement"
- ده ک به لام لێدا ییت
975 dek belam lê da-(4)y-(2)t
"que le malheur tombe sur toi"

La désinence personnelle du verbe peut aussi représenter le complément (3).

- Ex. 531 مەم هەسەن پێی ووت
Mam Hesen pê-(4)y wut-(3)im
"Mam Hesen me dit"

- 1071 پێی ئە ووتی
pê-(4)y e-wut-(2)in

	پێوه نان	pêwe nan	"poser <u>sur</u> "
تێ tē	تێ ئالان	tē alan	"devenir embrouillé <u>en</u> "
	تێ بردن	tē birdin	"insérer <u>en</u> "

Mais le sens apporté est d'habitude très indirect:

Ex.	لێ lē	لێ بوردن	lē burdin	"pardonner"
		لێ چوون	lē chûn	"se rassembler"
		لێ گرتن	lē girtin	"inculper"
		لێ هاتن	lē hatin	"convenir"
		لێ کۆڵینهوه	lē kolîn-ewe	"investiguer"
				(kolîn-ewe "excaver")

پێ pē	پێ چوون	pē chûn	"passer le temps"
	پێ وستی	pē wistin	"avoir besoin de"
	پێ زانی	pē zanin	"être reconnaissant"

تێ tē	تێ چوون	tē chûn	"entrer"
	تێ گه‌یهشتن	tē geyishtin	"comprendre"
	تێ کردن	tē kirdin	"répandre"
	تێک دان	têk dan	"détruire"

Ex.	120	په‌یتا چلیم ر به‌لغهمی تێ نه‌کرد
		peyta chilim w belghem-i tē e-kird
		"il répandait continuellement des morves et des crachats (=il ne cessait de cracher)"

22	نزیکه‌ی نیوسه‌عاتی پێچوو
	nizîke-y nîw se'at-i pê chû
	"il se passa presque une demie heure"

286	به‌کفری ناڵیم خوايه لیم نه‌گری
	be kifir-i na-lê-î Xwa-ye lê-m ne-gir-i
	"je ne blasphème pas; Dieu! ne m'en tienne pas compte"

581 یه ژن له شاران مسافرخانه رخانی خوښ خوښ هه په پیاوړی
 گوره تې ته چي شهوی به مستی پاره یه

yej-in (1) le shar-an misafirxane w xanî xosh xosh
 he-ye piyaw-i gewre-y tê e-ch-in shew-i be mist-i
 pare-ye

"on dit que, dans les villes, il y a des maisons pour
 les voyageurs, des maisons très confortables où les
 personnalités importantes peuvent y entrer par une
 poignée d'argent"

1042 دو دلوپ فرمیسکی سوپاس وپې زاینی بهری چاوی گرتبو
 dû dilop firmêsk-i supas w pê zanîn ber-i chaw-i
 vîrt-bû

"deux larmes de remerciement et reconnaissance
 remplissaient ses yeux"

(1) یه ژن yej-in: forme dialectale pour ئیژن êj-in "ils disent"
 (cfr. 2.2.1. note 1, à propos de هاتین hatin). ئیژن êj- c'est une for-
 me alternative du radical du présent (RI) du verbe ووتن / ویتن wutin/
 ویتن / ویتن gutin/lê "dire". Cette forme est commune en kurman-
 dji, mais plus rare en sorani. On la trouve comme deuxième élément
 de certains noms composés: گورانى goranî "chanson"; گورانى-
 بێژ goranî-bêj "chanteur". Mais aussi comme verbe:

Ex. 427 به لام تو پێم بێژه
 belam to pê-m b-êj-e
 "mais dis-moi"

Quelques verbes s'emploient seulement avec des prépositions
 construites:

پێ که نیی پێ kenîn "rire"
 تێ خوړپێ تێ xurîn "réprimander"
 لێ خوړپێ لێ xurîn "conduire"

Le verbe پێ وېستن پێ wîstin "avoir besoin de" a une forme

21. VERBES AVEC DES REGIMES PREPOSITIONNELS

Beaucoup des locutions verbales sont formées d'un verbe simple suivi d'un régime prépositionnel. Ce régime peut se présenter comme une préposition simple après le verbe, comme une locution prépositive ou parfois comme une préposition suivie d'un substantif. En outre, on doit mentionner des nombreuses locutions verbales qui ont en même temps un régime prépositionnel (voir 18.4., 20.1. et 22.12).

21.1. La préposition postverbée ۛ -e

La préposition ۛ -e est placée à la suite d'un verbe de mouvement et elle est réalisée comme un enclitique. Lorsqu'elle apparaît comme préposition construite, sa forme c'est ۛ -ê. Elle exprime un sens de direction (à, vers).

Cette préposition postverbée peut apparaître en corrélation avec la postposition ۛ -ewe. La voyelle ۛ -e à l'initiale de la postposition est élidée au contact d'une voyelle.

L'emploi de la préposition ۛ -e après le verbe entraîne quelques modifications:

(a) Les formes en ۛ -t de la 2ème et de la 3ème pers. sing. (présent de l'indicatif, subjonctif présent, parfait du subjonctif) et de la 2ème pers. sing. (prétérit, imparfait, parfait, plus-que-parfait, irréel) s'emploient toujours lorsque le verbe est suivi de ۛ -e.

ۛ چیتہ ژورره و ۛ e-ch-f-t-e j0r-ewe "tu entres"
بیچیتہ ژورره و bi-ch-ê-t-e j0r-ewe "qu'il entre"
ۛ چووینہ ژورره و ۛ e-ch0-y-t-e j0r-ewe "tu entraîs"

چو بووینه ژورره وه chû-bû-y-t-e jûr-ewe "tu étais entré"

(b) Un verbe suivi du postverbe $\text{ـ} -e$ forme la désinence personnelle de la 2ème pers. de l'impératif en $\text{ر} -er-$ après consonne ou $\text{ر} -r-$ après voyelle.

بردره ژورره وه bi-ro-r-e jûr-ewe "entre!"

(c) Au parfait de l'indicatif une syllabe $\text{ه} -et-$ apparaît entre la désinence personnelle et la préposition postverbée (cfr. 17.2).

هاتومه ته ژورره وه hat-û-m-et-e jûr-ewe "je suis rentré"
 هاتوته ژورره وه hat-o-t-e jûr-ewe "il est rentré"
 چووینه ته ژورره وه chû-yn-et-e jûr-ewe "nous sommes entrés"

(d) Les verbes dont le RII se termine par la voyelle $\text{ا} -a$ prennent une $\text{ه} -y-$ entre le radical et la préposition $\text{ه} -e$ à la 3ème pers. sing. du prétérit.

دایه پېشه وه da-y-e pêsh-ewe "il s'est avancé"

21.2. Verbes avec un régime prépositionnel

Des régimes prépositionnels modifient souvent le signifié original d'un verbe. La préposition postverbée $\text{ه} -e$ peut se placer après les verbes de mouvement pour indiquer un sens de direction (à, vers). Pourtant elle peut aussi modifier le sens d'un verbe.

دان dan "donner"	دانه dan-e "indique mouvement ou action plus o moins subites"
هاتین hatin "venir"	هاتینه hatin-e "commencer"
کوتین kawtin "gomber"	کوتینه kawtin-e "commencer"

Ex. Confronter:

52 باشه تر هه نهختی دژمان بگینه ری
 bash-e to her nextî do-man bi-geyne-r-ê
 "bon, tu apporte-nous un peu de yaourt avec
 de l'eau"

442 برۆره مائی خوۆت
 bi-ro-r-e mal-i xo-t
 "retourne chez toi!"

mais

988 کوره دایه که ژ
 kur-e da-y-e kej
 "le jeune homme prit le chemin de la colline"

On peut employer des autres prépositions:

کردن kirdin "faire" به کردن kirdin be "changer en";
 "nomer"

Ex. 365 کابرایه کی تیکسپراو کردی به ژوردا
 kabira-yek-i têk simraw kird-i be jûr-a
 "un homme robuste entra"

838 هه که ناغازن چاری پێ نه که ویت نه چپته دلپه و نه نیریت جلی
 بۆ بکه و نه یکا به که نیره کی نایبه تی خووی
 her ke aghajin chaw-i pê e-kew-êt e-ch-ê-t-e dil-i-
 yewe e-nêr-êt cil-i bo bi-ke-n u e-y-ka be kenizek-i
 taybetî xo-y

"la femme du agha prit Xazê en affection dès son arri-
 vée. Elle lui commanda des vêtements et la considéra
 comme sa propre fille"

21.3. Verbe, préposition et substantif

On trouve des locutions verbales formées d'un verbe simple suivi d'un régime prépositionnel et d'un substantif. On emploie même des locutions prépositives suivies d'un substantif. Celui-ci peut être suivi d'une détermination.

دان به نار دوما	dan be naw dem-a	"faire taire" "frapper la face"
دانه به شیلگه ی توفنگ	dan-e ber shêlige-y tufeng	"tirer intensement"
هاتنه بیر	hatin-e bîr	"se souvenir"
هاتنه بهرهم	hatin-e berhem	"être fini"
هاتنه ربه	hatin-e rê	"trouver" "mettre d'accord"
هاتنه سه ره خو	hatin-e ser xo	"reprendre ses sens"
کوتنه ربه	kewtin-e rê	"Partir"
کشانه دوواره	kishan-e duwa-we	"s'éloigner"

Les adverbes **ژدوره وه** jûrewa "dedans" et **دوره وه** der-ewe "hors" sont utilisés avec des verbes de mouvement pour indiquer le sens d'"entrer" et "sortir" respectivement.

چوونه ژدوره وه	chûn-e jûr-ewe	"entrer"
چوونه دوره وه	chûn-e der-ewe	"sortir"
هاتنه ژدوره وه	hatin-e jûr-ewe	"rentrer"
هاتنه دوره وه	hatin-e der-ewe	"sortir"

Ex. 233

نەستوانی تا دەستم هه‌لته‌گرێ بده‌م به‌ نار ده‌میا

ne-m-twanî ta dest-im he_l e-gir-i bi-de-m be naw dem-i-ya
"je ne pouvais me resoudre à lui frapper la face"

362

نەختی کشامه‌ دوواره

nextî kisha-m-e duwa-we

"je me suis éloigné un peu"

- 514 ئۆوه ندهى پىن نه چىرو بهگ هاته دهره وه
ewende-y pê ne-chû Beg hat-e der-ewe
"peu de temps après le Beg sortit"
- 998 بهم جوړه كه وتنه پى
b-em cor-e kewt-in-e rê
"ils sont sortis de cette manière"
- 1006 دروسن ساتن وا مایه وه نجا هاته وه سه ر خو
dû sê satê wa ma-y-ewe inca hat-ewe ser xo
"il demeura ainsi deux ou trois heures, et ensuite il reprit ses sens"
- 1386 هه شه و نیه سه را ده و روپشتى تیا نه درپته بهر شیلگه ی توفه نگ
her shew niye sera w dewrupishti tiya ne-dirê-t-e
ber shêlige-y tufeng
"il n'y a pas de nuit qu'on ne tire intensement au palais et aux environs"

22. LOCUTION VERBALE FORMEE D'UN SUBSTANTIF (NOM, ADJECTIF, AD-
VERBE) ET D'UN VERBE SIMPLE

Il existe un grand nombre de locutions verbales formées d'un substantif et d'un verbe simple. L'élément significatif est la partie nominale et le verbe est vidé de son sens. Ces locutions sont les plus productives et les plus complexes parmi toutes les locutions verbales, et il faut les examiner attentivement. L'élément nominal, que nous désignons par "substantif", peut être un nom, un adjectif, un adverbe, etc. Des prépositions peuvent se placer devant ces locutions. En outre, un substantif se place souvent devant une locution verbale en modifiant son sens.

Pour mieux comprendre la structure morphologique de ces locutions nous allons adopter la terminologie suivante:

LI = locution verbale formée d'un substantif et d'un verbe simple.

LII= locution verbale gouvernée par un substantif.

Nous désignerons le substantif par e^1 et l'élément qui forme avec le verbe la deuxième locution (LII) par e^2 .

22.1. Les substantifs dans les locutions verbales

Dans une locution verbale formée d'un substantif et d'un verbe simple, le premier élément (e^1) peut appartenir à des diverses catégories grammaticales:

LI = e^1 (substantif) + verbe simple

e ¹ (substantif) = nom	: nom simple nom dérivé nom composé nom suivi d'une détermination
adjectif	: adjectif simple adjectif dérivé adjectif composé
pronom	
adverbe	

Dans ces locutions, le substantif et le verbe forment une unité sémantique, mais du point de vue morpho-syntaxique elles se conduisent comme une phrase simple formée originellement d'un verbe simple avec son complément. Les règles exposées d'abord pour la phrase simple (voir 9.) et pour l'accord des verbes (voir 10-12) ce sont toujours applicables aux locutions verbales formées d'un substantif et d'un verbe simple. Lorsque le verbe est transitif, le substantif a une fonction de complément direct. Lorsque le verbe est intransitif, le substantif a une fonction attributive.

Le complément de la locution apparaît sous la forme d'une détermination de l'élément nominal (pronom enclitique ou ézafé plus substantif).

Les locutions formées d'un substantif et d'un verbe simple transitif suivent au passé la construction agentielle de forme régulière.

Le préfixe modal ب / ب bi/b- est facultatif à l'impératif et au subjonctif.

22.2. Le nom

Les noms se placent devant le verbe simple pour former avec lui des locutions verbales. Le nom qui forme ces locutions

peut être un nom simple, un nom dérivé ou un nom composé. Parfois on trouve des noms suivis d'une détermination comme e¹ de ces locutions.

22.2.1. Le nom simple

آزار	azar	"souffrance"	آزاردان	azar dan	"tourmenter"
بانگ	bang	"appel"	بانگ کردن	bang kirdin	"appeler"
باس	bas	"rapport"	باس کردن	bas kirdin	"rapporter"
باور	bawer	"croyance"	باور پر کردن	bawer kirdin	"croire"
چار	chaw	"oeil"	چار گیران	chaw gêran	"regarder"
دارا	dawa	"demande"	دارا کردن	dawa kirdin	"demander"
ده دست	dest	"main"	ده دست گرفتن	dest girtin	"aider"
گوئی	gö	"oreille"	گوئی گرفتن	gö girtin	"écouter"
گونا	gunah	"péché"	گونا کردن	gunah kirdin	"pécher"
هان	han	"courange"	هان دان	han dan	"encourager"
هاوار	hawar	"cri"	هاوار کردن	hawar kirdin	"crier"
ئیش	îsh	"travail"	ئیش کردن	îsh kirdin	"travailler"
ماچ	mach	"baiser"	ماچ کردن	mach kirdin	"baiser"
نان	nan	"pan"	نان خواردن	nan xwardin	"manger"
ناو	naw	"nom"	ناو بردن	naw birdin	"mentioner"
نیشان	nîshan	"signe, blanc"	نیشان دان	nîshan dan	"montrer"
پرسیار	pirsyar	"question"	پرسیار کردن	pirsyar kirdin	"demander"
قسه	qise	"récit, conversation"	قسه	qise kifdin	"parler"
رُو	rû	"face, front"	رُو کردن	rû kirdin	"regarder vers"
سر	ser	"tête"	سر برین	ser birin	"sacrifier"
			سر ئیشان	ser êshan	"avoir mal à la tête"
			سر که وتن	ser kewtin	"avoir succès"
سهر	seyr	"regard"	سهر کردن	seyr kirdin	"regarder"
سوپاس	supas	"merci"	سوپاس کردن	supas kirdin	"remercier"
شوو	shû	"époux"	شوو کردن	shû kirdin	"se marier"
ته ماشا	temasha	"regard"	ته ماشا کردن	temasha kirdin	"regarder"
تیمار	tîmar	"guérison"	تیمار کردن	tîmar kirdin	"guérir"

خه و xew "rêve" خه و بینین xew bînin "rêver"
 زه زده خه نه zerdexene "sourir" زه زده خه نه zerdexene girtin "sourire"
 گرتن

Ex. 38 جه وهه ر چاویکی به شوینه که دا گیترا و پووی کرده می دوتی
 Cewher chaw-êk-i be shöne-êke-da gêra w rû-y kird-e
 min wut-i
 "Cewher jeta un coup d'oeil vers le lieu, se tourna vers
 moi et dit"

137 پورشتی کرده جه وهه ر دوتی
 rû-sh-i kird-e Cewher wut-i
 "il se tourna aussi vers Cewher et dit"
 197 ئەم قسه یه ی وا به کول و دل و ساده و خوش کرد هه موومانی
 هینایه پی که یین
 em qise-ye-y wa be kul u dil u sade w xosh kird hemû-
 man-i hêna-y-e pê ken-in
 "il parla ainsi, le coeur exalté, avec simplicité
 et bonheur, et nous nous sommes tous mis à rire"

262 ئەه باره پرناکه م بیهۆزینه وه . خۆت خه ریک مه که
 ne 'bawer na-ke-m b-i-dozî-t-ewe xo-t xerik me-ke
 "non, je ne crois pas que tu le trouves, ne t'en occupe
 pas"

296 منیش بۆ ئیختیار دهستم برد بۆ ملی گۆی در بێزه که م خه ریک
 بروم ئەملاوه ولای ماچ که م
 min-fish bê ixtiyar dest-im bird bo mil-i gö-dirêj-
 êke-m xerik bû-m em la w ew la-y mach kê-m
 "moi même, je mis inconsciemment ma main autour le cou
 de mon âne et me retrouvai en train de l'embrasser"

307 که ئەمەم زانی هاوار مکرد دوتیم
 ke eme-m zani hawar-im kird wut-im
 "lorsque j'appris cela, je me mis à crier en disant"

- 323 دوای نزیکه ی سه عاتی را وه ستان میان بانگ کرده ژورره وه
 duwa-y nizike-y se'at-ê ra westan min-yan bang kird-e
 jûrewe
 "après presque deux heures d'attente, ils m'invitèrent à
 entrer"
- 819 خازئی کچوله یه برر چوارده ساله به و جوانی یه ی باسم بو کردی
 Xazê kichole-ye bû chwarde sal-e b-ew cuwanî-ye-y
 bas-im bo kird-î
 "Xazê était une petite fille de quatorze ans, avec
 cette beauté dont je t'ai parlé"...
- 822 خازئی نه گه رچی نه م شوو کرده ی له مردن ناخوشتر نه بی
 Xazê eger çî em shû kirdin-e-y le mirdin naxosh-tir
 e-b-ê
 "Pour Xazê, ce mariage n'était pas mieux que la mort"
- 962 یه کیکیشتان له گه ل نه م ژنده مه یه بره مالی سونی هه سه ن نه ولای
 نیشان بیدا تا ه لیره نه هتس ماندوی خوم نه هه سینمه وه
 yek-êk-fîsh-tan legel em jindirme-ye bi-rwa mal-î Sufî
 Hesên Ewlay nîshan bi-da ta min l-êre nextî mandû-y
 xo-m e-hesên-im-ewe
 "que l'un de vous aille montrer à ce gendarme le chemin
 de la maison du Soufi Hesên Abdullah tandis que je me
 reposerai un peu ici"
- 982 ئاکوره بره به کوینفابن مریشکیکمان بو سه ر بری و زوو بیکه ن
 به قبولی ناتوانی زور به نگ بی
 a kur-e bi-ro be köxa bi-lê mirîshk-êk-man bo ser
 birî w zû b-î-ke-n be qibûlî na-twan-în zor beng b-în
 "eh! jeune homme, va dire au maire d'égorger un pou-
 let, qu'il le fasse cuire rapidement avec du riz, nous
 ne pouvons attendre longtemps"

1239 سرپاستان نه که م

supas-tan e-ke-m

"je vous remercie"

1313 به کدن و به کبازو داوای نازادی و سه رفرازی یان نه کرد. داوای
نه و یان نه کرد به زمانی خو یان به خو یان. داوای نه و یان نه کرد به و
هؤری خو یان په سندر نه که کدر باری خو یان هه لسور ریتن

yekdil u yekbazû dawa-y azadî w serfirazî-yan e-kird.

Dawa-y ewe-yan e-kird be ziman-f xo-yan bi-xön-in. Da-

wa-y ewe-yan e-kird b-ew cor-e-y xo-yan pesind e-ke-n

kar-w-bar-f xo-yan hel sùrên-in

"d'un seul coeur et d'un seul bras ils réclamaient la
liberté et l'exaltation, ils demandaient étudier en leur
langue, ils demandaient agréer à leur manière et faire
fonctionner leurs propres affaires"

1485 وهك له خهوا قسه بکات ووتی

wek le xew-a qise-bi-ka-t wut-f

"comme s'il parlait dans un rêve il dit"

1581 که به لای یاساوه کانی به ده رگادانی په رری هه موو به پیکه نینه وه
سهیریان نه کرد، سهیری نه و نیچیره کور سیکایی په ی ساتیکی به نه نیا
له گه ل (کاپتان مورسی) لارچاکا پارا بو وارد

ke be la-y yasawul-ek-an-f ber derga-da tê per-ê hemû

be pê kenin-ewe seyr-yan e-kird, seyr-f ew nêchir-e

kursikayî-ye-y sat-êk-f be tenya legel (Kapitan Moris)-y

lawchak-a ra buward

"lorsqu'elle traversa la porte, celle des officiels,
tous regardaient en souriant cette victime corse qui
était demeurée une heure avec le Capitaine Maurice, le
galant"

Examiner ces exemples:

Ex. 661 پیروی یا به سسر پیروی یه کن له وکانه زانه ی ته ماشام کردن له بابه ت
گوئی درینژیکه وه بود که بدریته وه به خاوه نه کی

pêrê ya besir pêrê yek-ê l-ew kagez-an-e-y temasha-m
kird-in le babet gö-dirêj-êk-ewe bû ke bi-dirê-t-ewe
be xawen-eke-y

"avant hier ou il y a trois jours, j'ai vu un de
ces papiers où il était écrit que mon âne devait être
retourné à son maître"

800 نای برا! نه ده عبا یی وا ئیسته پیاو بیزی لی نه کاته وه وزات ناکات
هر ته ماشاشی بکات، بیست سال له مه وه به رشویره تزی برو ناسک
و نازدار
ay biral em de'ba-ye-y wa êste piyaw bîz-i lê e-ka-t-
ewe w zat ne-ka-t her temasha-sh-i bi-ka-t, bîst sal
l-eme-w-bar shor-e-jin-i bû nasik u nazdar

"ami, ce monstre qu'aucun être ne peut à présent con-
templer sans éprouver nausée et dégoût, était il y a une
vingtaine d'années, une femme superbe, douce et charman-
te"

140 بیه نه وه ی له هجی فوی بجهولیت یا ته ماشاشی جه وه ربکات ووتی
bê ewe-y le cê-y xo-y bi-cûl-êt ya temasha-y Cewher
bi-ka-t wut-i

"sans se bouger et sans regarder Cewher, il dit"

216 جه وه ره ته ماشایه کی منی کرد
Cewher temasha-yek-i min-i kird
"Cewher me regarda"

1538 ته ماشایه کی ناگرینی کاپتان ی کرد
temasha-yek-i agirîn-i Kapitan-i kird
"elle jeta au Capitaine un regard de feu"

22.2.2. Le nom dérivé

Des noms dérivés se placent devant le verbe et forment avec lui des locutions verbales. Ces noms peuvent dériver d'autres noms, de s adjectifs, des verbes, etc. On trouve des diminutifs et des noms dérivés des locutions verbales formées d'un pré-verbe et d'un verbe simple.

- به روک berok "front" به روک گرتن berok girtin "aborder en parlant"
- دا بهش کردن da besh kirdin "distribuire"
- دا گیر کردن da gir kirdin "occuper militairement, par la force"
- دارکاری کردن darkari kirdin "battre"
- سهرنج serinc "attention" سهرنج دان serinc dan "faire attention"
- یارمه تی yarmeti "aide" یارمه تی دان yarmeti dan "aider"

Ex. 18 دئی په که مان ئانه ره ته له و دو له ی پیش ده مهاندا ، به لام زه و په که ی له هی دا گیر کرد

dê-yeke-man a ewe-t-e l-ew dol-e-y pêsh dem-man-da, belam zewi-yeke-y le min da gir kira-w-e
 "notre village c'est celui-là, dans cette vallée devant nous, mais ma terre m'a été expropriée"

635 هیوام هه یه یارمه تی بده یت
 hiwa-m heye yarmeti-m bi-de-yt
 "j'espère que tu m'aideras"

1256 م. بگ هه سنایه سهره ی و دو وای نه ختی کۆک کۆکی پاله وانانه و به لغه م
 دا بهش کردن به چوار ده وری فو یا ته ماشنایه کن سو فی هه سه نی کرد
 ووتی
 M. Beg hesta-ye ser pê w duwa-y nexti kokekoki palewanan-e w belghem da besh kirdin be chwar dewr-i xo-y-a temasha-yek-i Sufi Hesen-i kird u wut-i
 "M. Beg se leva, toussa fortement et cracha aux quatre coins de la pièce. Il contempla Soufi Hesen et lui dit"

22.2.3. Le nom composé

کفی kifn	"suaire"	کفی و دفن کردن kifn u difn dirdin	"enterrer"
ماستاو mastaw	"yaourt avec de l'eau"	ماستاو کردن mastaw kirdin bo	"flatter"
		ده دسته و دارین بودن destewdawên bûn	"supplier"

Ex. 454 ناسیاو نه بوورده سته و دارین نه بيم
nasyaw ne-bû destewdawên ne-b-im
"il n'y eut personne connue que je ne le suppliais"

878 سال و نیوینک و مایه وه له کرنوشی بو کردنی پیاو ما قوولان، له
هورمه ت گرتنی و ماستا و سارد کردنه وه گوره مالان
sal u nîw-êk wa ma-y-ewe le kirnûsh bo kirdin-f piyaw
maqûl-an, le hurmet girtin-f w mastaw sard kirdin-ewe-
gewre mal-an
"elle vécut ainsi pendant un an et demi. Les notables
de la région la traitaient respectueusement. On la
recevait dans les meilleures maisons qui lui étaient
toutes ouvertes avec grâce"

1170 دو لیره بوو بو کفی و دفنی جوانه مه رگه کی کو پرسم لئ سهند
dû lire bû bo kifn u difn-f cwanemerge-ke-y kur-im-im
lê send
"j'ai emprunté deux lires pour le linceul et l'enter-
rement de mon jeune fils"

22.2.4. Le nom suivi d'une détermination

Un nom suivi d'une détermination peut s'utiliser com-
me e¹ d'une locution verbale.

ملی ریگا گرتنی mil-f rêga girtin "partir"

Ex. 689 نوبشی ناچار ملی ریگی گرت

ew-fish na char mil-fî rê-y girt

"il est parti inévitablement"

22.2.5. Le verbe simple qui forme la locution avec le substantif peut apparaître toujours dans la forme négative et même à la forme passive.

باک نه بوردن bak ne bûn "ne pas craindre"

سورد نه بوردن sûd ne bûn "n'avoir aucun résultat"

بهش خوران besh xuran "être dépourvu d'une partie"

22.3. L'adjectif

L'adjectif se place comme le nom devant le verbe simple et forme avec lui des locutions verbales. Il est très fréquemment employée avec des verbes intransitifs et il a fonction d'adjectif attributif. Il peut être un adjectif simple, dérivé ou composé.

22.3.1. L'adjectif simple

Verbes Transitifs:

ئاماده amade	"prêt"	ئاماده کردن amade kirdin	"préparer"
چول chol	"vide" "désert"	چول کردن chol kirdin	"vider"
دیرتیر dirêj	"long"	دیرتیر کردن dirêj kirdin	"étendre"
دروست dirust	"vrai, correct"	دروست کردن dirust kirdin	"fabriquer"
فیر fêr	"connaisseur"	فیر کردن fêr kirdin	"enseigner"
ته واره tewaw	"complet"	ته واره کردن tewaw kirdin	"finir, compléter"

Ex. 48

هه موی هه نئاوێکه ، قاولتی ئاماده کراره ، چا ده مکراره

hemû-y hengaw-êk-e, qaweltî amade kira-w-e, cha dem kira-w-e

"c'est un pas, le petit déjeuner est prêt, le thé est préparé"

420 لیتره هیچ شیک نابهم به لام له مالی یه کدوو ییره یه کم قایم کرد دوو. بۆ پرۆژی رهشی
 l-êre hîch shik na-be-m belam le mal-f yek dû lire-yek-
 im qayim kird-uw-e bo roj-f resh!
 "ici je ne possède rien, mais à la maison j'ai quel-
 ques lires réservées pour les mauvais jours"

699 هه زه م ته کرد ئه يشه کانيان ته و او که م
 hez-im e-kird ish-ek-an-yan tewaw ke-m
 "il me plaisait que je finisse leur travail"

1158 ده یه که یان چۆل کردم
 dê-yeke-yan chol kird-im
 "ils ont abandonné mon village"

1521 ده ستی بۆ ژنه دره یژ کرد و هک دلهاریکی هه زه کاری شله ژاو لیوی
 به زمان تیر کرد و ووتی
 dest-f bo jin-e dirêj kird wek dildar-êk-f herzekar-f
 shilejaw lêw-f be ziman ter kird u wut-f
 "il tendit sa main vers la femme, et comme un jeune
 amoureux et hésitant il humecta ses lèvres avec la
 langue et dit"

Verbes intransitifs:

بهنگ	beng	"retard"	بهنگ بوون	beng bûn	"être en retard"
فێر	fêr	"connaisseur"	فێر بوون	fêr bûn	"apprendre"
نه ر م	nerim	"mou, tendre"	نه ر م بوون	nerm bûn	"être persuadé"
قه تیبی	qetîs	"enfermé"	قه تیبی مان	qetîs man	"être enfermé"
ساره ژ	sarêj	"guéri"	ساره ژ بوون	sarêj bûn	"guérir"
سوار	swar	"monté"	سوار بوون	swar bûn	"monter"
شیت	shêt	"fou"	شیت بوون	shêt bûn	"devenir fou"
شل	shil	"lâche"	شل بوون	shil bûn	"se lâcher"
توره	tûre	"irrité"	توره بوون	tûre bûn	"se mettre en co- lère"
وون	wun	"perdu"	وون بوون	wun bûn	"être perdu"

- Ex. 289 دورد دورد برینه کانه ساریژ بو
 wurde wurde birin-ek-an-im sarêj bû
 "peu à peu mes blessures se sont guéries"
- 383 ده ستم شل بو!
 dest-im shil bû!
 "ma main est devenue molle"
- 910 دلۆپی فرمیسکه له چاویا قه تیس ما بو
 dilop-i firmêsk le chaw-y-a qetis ma-bû
 "une larme dans ses yeux"
- 993 پاش دووسات ، دووای له وهی تیر له وه پان ، دوو ژندرمه که
 سوار بوون
 pash dû sat, duwa-y ewe-y têr leweran, dû jindirme-
 ke swar bû-n
 "deux heures plus tard, après s'être rassasiés, les
 deux gendarmes montèrent à cheval"
- 1385 هیشتا رۆژی به دورسی سرباز له ناوشارا نه کوژری و وون نه بیته
 hêsh^{ta} roj niye dû sê serbaz le naw shar-a ne-kujrê
 w wun ne-b-ê^t
 "il n'y avait de jour où deux ou trois soldats
 ne soient tués ou ne disparaissent de la ville"

Confronter:

- 163 باشه فیڕی پیکه نینت له کهم
 bash-e fêr-i pê kenin-it e-ke-m
 "bon, je t'apprendrai à te moquer"
- 260 لهم فسانه وگه لیکه تر فیڕ کردوم به لام له زانی کی فیڕی کردوم؟
 em qis-an-e w gel-êk-i-tir fêr kird-uw-im belam e-
 zan-i kê fêr-i kird-uw-im?
 "ils m'ont enseigné ces mds et quelques autres, mais

sais-tu qui me les a enseigné?"

1045 مە فېرم ، فېرى نوستى ناو تە وپىلەم
min fêr-im, fêr-i nustin-i naw tewile-m
"j'appris à dormir dans l'écurie"

1279 روسى ناپرە سەنى دە وید باب قسە تورانە لە کوڤ فېر بوی
wus nare_{sen}-i dewid bab em qise quran-e le kö fêr
bû-y
"tais-toi! vagabond, fils de maquereau, où
as-tu appris ces paroles ignobles?"

22.3.2. L'adjectif dérivé

بەرە berella "libre" بەرە لای کردن berella kirdin "libérer"

Ex. 673 ئە شەو بەرە لای کرد
ew shew-e berella-y kird
"cette nuit il a été libéré"

22.3.3. L'adjectif composé

جێ بە جێ cê be cê	"arrangé"	جێ بە جێ کردن cê be cê kirdin	"arranger"
چاوە پروان chawerwan	"en attendant"	چاوە پروان کردن chawerwan kirdin	"atten- der"
سەر سەر ser sur	"étonné"	سەر سەر مان ser sur man	"être étonné"

Ex. 42 با جارى بچين ئېشنه كه مان جێ بە جێ بکەين ئنجائە گەرتى ینەو
ba carê bi-ch-in ish-ek-man cê be cê bi-ke-yn inca
e-gerê-yn-ewe
"allons-y! nous organiserons notre travail et après
nous reviendrons"

817 بچہ کو وہی چاہو پروانی پرسپاری ہی بکات کوئی وہ رامی کوئی
دایہ وہ

bê ewe-y chawerwan-f pirsyar-f min bi-ka-t xo-y
weram-f xo-y da-y-ewe

"sans attendre ma question il se répondait lui-même"

1459 بچہ درو کاپتان مورس سرے سو پر ما بو سو پر ما بو له زات
وہ ترسی کہم کا فرہ تہ

bê diro Kapitan Moris ser-f sûr ma-bû ser-f sûr ma-
bû le zat u bê tirs-f em afret-e

"sincèrement, le Capitaine Maurice était étonné,
étonné par le courage et la vaillance de cette femme"

22.4. Le pronom réfléchi خو فو xo

Le pronom خو فو xo ajoute un sens réfléchi au verbe simple et à la locution verbale. Parfois, ce pronom peut modifier le sens du verbe et former avec lui une locution verbale où خو فو xo est employé comme élément nominal.

خو گرتن xo girtin "résister"

"écouter derrière les portes"

Ex. 1543 نہ موبکرہ نہ مہیشہ کہ یہ کہ بڑی ہاتوم بہ نام جارے تو بزانیہ
کہ سی لہ و دیو درگا کہ وہ خوے نہ گرتوہ

fermû bi-gir-e eme ish-ake-ye ke bo-y hat-uw-im be-
lam carê to bi-zan-e kes le-wdîw-e dirga-ke-we xo-y
ne-girt-uw-e

"prenez s'il vous plait, c'est le travail pour lequel
suis venue, mais il faut que vous vous assuriez qu'il
n'y a personne qui écoute derrière cette porte"

1641 دوکتور بہ رامیہ بہم خو گرتنہ ہی پیریتزہ سر سام ہو وہ ناسہ۔
بہکی ساردی ہہ لکیشنا

doktor beramber b-em xo girtin-e-y pîrîjin sersam bû
 henase-yek-fî sard-fî hel kêsha
 "devant la résistance de la vieille femme, le doc-
 teur resta étonné et prit une bouffée d'air frais"

22 22.5. L'adverbe

پێش کەوتن pêsh kewtin "progresser"

Ex. 1250 ئاخیر بۆ یە ئێ و وولای ته ی ئێمه پێش نا که وئ
 axir boye ew wulat-e-y ême pêsh na-kew-ê
 "enfin voilà notre pays il ne progresse pas"

22.6. Substantif et verbe causatif

Il y a des locutions verbales formées d'un substantif
 et d'un verbe causatif.

چار نوکاندن	chaw nuqandin	"fermer les yeux her- métiquement"
میل شکانن	mil shikandin	"briser le cou"
خو گەیانن	xo geyandin	"s'arriver à"

Ex. 1482 وادیار بوو وەك ئەوێ خەوێکی فۆشێ بینی بێت چاو بنوێنن
 بە شکوێ بێیته وە

wa diyar bû wek ewe-y xew-êk-fî xosh-fî bîni-b-êt chaw
 bi-nuqên-ê beshku b-f-bîn-ê-t-ewe
 "il était evident qu'il fermait les yeux comme
 s'il était dans un rêve agréable, et qu'il
 esperait le revoir"

22.7. Préposition, substantif et verbe simple

Il existe beaucoup de locutions verbales formées d'une préposition, d'un substantif et d'un verbe simple.

له بیر بوون	le bîr bûn	"rappeler"
له بیر مان	le bîr man	"rappeler"
به جۆ هیشتن	be cê hêstîn	"abandonner"
به کار هینان	be kar hênan	"utiliser, employer"
له کیسی چوون	le kîs chûn	"dépenser"
له ناو بردن	le naw birdin	"détruire"
به سه ر بردن	be ser birdin	"passer le temps"
به ته ما بوون	be tema bûn	"attendre"
به خو زانین	be xo zanîn	"apprendre"

Ex. 151 مه ترچه ره که هه موو به ته ما بوون و به چار و ده ست و ده مپشتن
له گه لی خه ریک بوون

Menucher ke hemû be tema bû-n u be chaw u dest w dem-
îsh legel-f xerîk bû-n

"Menocher, que tous étaient en train d'attendre, et
avec qui tous étaient occupés avec les yeux, les mains
et même la bouche..."

183 به م جو ره به قسه کردن و خوار دن و چا خوار دنه وه دور سه عا تکمانه
به سه ر بردن

b-em cor-e be qise kirdin u xwardin u cha xwardin-ewe
dû se'at-êk-man be ser bird

"nous avons passé deux heures de cette manière, en
parlant, en mangeant et en prenant du thé"

230 له بیر نه ماوه

be bîr ne-maw-e

"il n'est pas rappelé"

387 به لئ به لئ له شتم خو شه بووه به خو م نازانم

belê belê lesh-im xoshe bu-w-e be xo-m na-zan-im

"oui, oui, mon corps est devenu prêt, je n'apprends pas"

480 ئەو پارە یە ی لە کیسم چوو
ew pare-ye-y le kis-im chu-w-e
"j'ai dépensé cet argent"

893 ﻻﺷﻪﻙ ﺑﻪ ﺟﯘ ﺩﯨﻠﯩﻦ ﺑﯘ ﻗﻪﻟﻮﺩﻩﻝ
lashe-ke be cê d-êl-in bo qeludal
"ils abandonnèrent le corps aux charognards"

1432 ئەمێش یە کێ نە بێ وە کوو ئە و هەزاران ژن و کچە پارسی یانە
هەزار و یەك فیلیان بە کار هینا
em-ish yek-ê ne-bê wekû ew hezar-an jin u kich-e pa-
risi-yan-e-y hezar u yek fêl-yan be kar hêna
"elle n'est pas comme l'une de ces milliers de femmes et
jeunes filles parisiennes qui utilisent mille et une
ruses"

La préposition peut apparaître suivie d'une postposition.

بە بیرا هاتن be bîr-a hatin "se souvenir"
بە دەستە وە بوون be dest-ewe bûn "être entre les mains"
بە پیره دە هاتن be pîr-ewe hatin "aller à la rencontre de"

Ex. 334 کە ئەم بە پیره وە هاتتە ی بە گم دێی توف لە دە مەها ووشک بوو
ke em be pîr-ewe hatin-e-y Beg-im dî tof le dem-im-a
wushk bû
"lorsque j'ai vu le Beg venir à ma rencontre, la salive
s'est séchée dans ma bouche"

602 بە دەستە وە بوو تا پێرێ دەر ژە ندرمه له ناکا و کردیان بە
ئاوایی دا ورا پێچان کردم بۆ "ه..."
be dest-im-ewe bû ta pêrê dê jendirme le nakaw kird-

yan be awayî-da w ra pêchan kird-im bo "H.."

"Il fut dans mes mains jusqu'à avant hier, deux gendarmes sont venus et soudain m'on porté au village et m'on gardé vers H.."

- 775 ههچ به بیرمانه نه فات له ولیفه شیره پیسه بچمه پیشهوه
 hîch be bîr-im-a ne-e-hat l-ew life shîr-e pîs-e
 bi-ch-im-e pêsh-ewe
 "il ne me serait jamais venu à l'esprit de m'approcher de cette couverture puante"

22.8. Substantif et locution verbale

Il existe nombre des locutions verbales (LI) formées d'un substantif qui régit une deuxième locution verbale (LII).

$$LI = e^1 \text{ (substantif) } + LII$$

La locution gouvernée par le substantif (nom, adjectif, etc.) peut appartenir à des diverses catégories:

$$LII = e^2 + \text{ verbe simple}$$

$$e^2 = \text{ postverbe (verbe simple + وهه -ewe)}$$

préverbe

préposition construite

régime prépositionnel (verbe simple +

préposition)

Ces constructions peuvent se compliquer graduellement:

$$LII = e^2 + \text{ locution verbale (LIII)}$$

Le pronom réfléchi خو xo peut se placer devant ces constructions en modifiant son sens originel.

22.9. Substantif et locution verbale (verbe simple + post-verbe)

Le postverbe -ewe peut ajouter un sens de reversion ou répétition à la locution verbale formée d'un substantif et d'un verbe simple. Néanmoins, il y a beaucoup de locutions verbales formées d'un substantif et d'un verbe suivi du postverbe -ewe.

ئاو پر	awer	"coup d'oeil"	ئاو پر دانوه	awer danewe	"jeter un coup d'oeil"
به رز	berz	"haut"	به رز بوونه وه	berz bûnewe	"émerger"
			به رز كرده وه	berz kirdinewe	"hausser"
بلاو	bilaw	"répandu"	بلاو كرده وه	bilaw kirdinewe	"répandre"
دلخوش	dilxosh	"hereux"	دلخوش دانوه	dilxoshi danewe	"consoler"
گرد	gird	"réuni"	گرد بوونه وه	gird bûnewe	"réunir"
كم	kem	"peu"	كم بوونه وه	kem bûnewe	"diminuer"
كو	ko	"amas"	كو كرده وه	ko kirdinewe	"amasser"
			خو كو كرده وه	xo ko kirdinewe	"se préparer"
نزيك	nizik	"proche"	نزيك بوونه وه	nizik bûnewe	"s'approcher"
قيز	qêz	"haine"	قيز كرده وه	qêz kirdinewe	"détester"
راست	rast	"vérité" "correct"	راست بوونه وه	rast bûnewe	"se lever"
			راست كرده وه	rast kirdinewe	"corriger, vérifier"
روون	rûn	"lumineux"	روون كرده وه	rûn kirdinewe	"illuminer"
رودت	rût	"nu"	رودت كرده وه	rût kirdinewe	"piller"
پاك	pak	"propre"	پاك كرده وه	pak kirdinewe	"netoyer"
شور	shor	"incliné"	شور بوونه وه	shor bûnewe	"s'incliner"
			شور كرده وه	shor kirdinewe	"incliner"
وه رام	weram	"réponse"	وه رام دانوه	weram danewe	"répondre"
وه لام	welam				

- wurd "attentif" وورد wurd bûnewe "considerer
avec attention" وورد بوونه
zîndû "vivant" زیندوو zîndû bûnewe "ressusciter"
زیندوو برونه

Ex. 174 کویخا نه ختی دوری خسته وه

köxa next-î dûr-î xist-ewe

"le maire s'éloigna un peu"

283 جار و جار بیرم نه کرده وه

car u car bîr-im e-kird-ewe

"parfois j'y pensais"

327 باشن له ده ورد پشقی خوم وورد بیه وه

bash le dwr-u-pisht-î xo-m wurd bi-b-im-ewe

"que je fasse attention autour de moi"

340 بلی نه م کابرایه ت بژ پروت کرد و ته وه

bi-lê em kabira-ye-t bo rût kird-o-t-ewe?

"dis pourquoi as-tu pillé cet homme"

390 ناره پینکم دایه وه له بگ ووتیم

awer-êk-im da-y-ewe le Beg wut-im

"je jettai un coup d'oeil vers le Beg et je dis"

738 مه نوچه ر نه ختی که رووی پا کرده وه

Menucher next-î gerû-y pa kird-ewe

"Menucher se nettoya un peu la bouche"

791 کابرای پینشوویان وه رای دامه وه

kabira-y pêshû-yan weram-î da-m-ewe

"l'homme qui se trouvait près de moi répondit"

812 کابرا هر مه وه نده پشووی دا تاکرو یادگاری کو کرده وه

kabra her ewende pishû-y da taku yadgar-î ko kird-ewe

"l'homme s'arrêta un instant pour rassembler ses souvenirs"

944 مَم لَم بيرانه دا بوو كړه ش تا نه هات ده ننگي پورز م كړده وه
 د پير شنگي ناشكوري وناپه زايي چاوي كه نشتر نه بوو
 em l-em bîr-an-e-da bû kur-e-sh ta e-hat deng-î berz
 e-kird-ewe w pirshing-î nashikur-î w narezeyî chaw-î
 gesh-tir e-bû

"il restait plongé dans ses pensées, le jeune homme
 élevait de plus en plus la voix, la flamme de l'insa-
 tisfaction et de la révolte attisait le brillant de
 ses yeux"

948 هر سې لادې بي په كه پټكه وه چاويان بربيه نه و پټي يه له سر
 كه رده كه وه نشور نه پوره وه
 her sê ladê-yî-yeke pêkewe chew-yan biri-ye ew rê-
 ye-y le ser gird-êke-we shor e-bu-w-ewe

"les trois villageois portèrent leur regard vers le
 chemin qui descendait de la colline"

975 مه هور خدر زيندور بوو ته وه
 Mehmdûd Xidir zîndû bu-w-e-t-ewe

"Mehmdûd Xidir est ressuscité!"

1246 نزيكي بيست سي هزار ليره يه م هم ديها تانه دا بلو كړو ته وه
 nizîk-î bist sî hezar lire-ye-m dê-hat-an-e-da bilaw
 kird-o-t-ewe

"j'ai distribué près de vingt à trente mille lires
 ces villageois"

1577 خوې كړ كړده وه و له سر خو ووتې
 xo-y ko kird-ewe w le ser xo wut-î

"il se prépara et dit avec calme"

1655 به لام (ولگا) را پساند ورك له خه ويكي ناخوش پاست بوو يته وه
 belam (Olga) xo-y ra piskand wek le xew-êk-î naxosh
 rast bû-b-ê-t-ewe

"mais Olga remua comme si elle voulait chasser un cau-
 chemar"

"comme si cette menace avait ramené Sufi Hesen à la réalité, il mit sa main dans sa poche intérieure"

22.10. Substantif et locution verbale (préverbe + verbe simple)

ده ننگ هه‌ل بیرین	deng hel birin	"hausser la voix"
ده ست هه‌ل بیرین	dest hel birin	"hausser la main"
به دیار و ده دا نیشتی	be diyar-ewe da nishtin	"veiller"
کۆ شته وزودن ده ره‌ینان	goshtewzûn der hênan	"cicatriser"
هه‌ناسه هه‌ل کیشان	henase hel kêshan	"soupirer"
سر هه‌ل بیرین	ser hel birin	"hausser la tête"
زورد هه‌ل گه‌ران	zerd hel geran	"pâlir"

Ex. 30 سَمیلَنگی نشی به درد که لی ته‌نگه وئاگر زورد هه‌لگه پار لیوی سه‌رووی دا پۆشیوه
 smêl-êk-i fish-i be dû kel-i qenge w agir zerd hel gera-w lêw-i serû-y da poshî-w-e
 "une moustache lâche, les deux extrémités couleur de feu mais pâlis, couvrait sa lèvre supérieure"

350 نازانم می تاگام له فوم نه بود بود زور ده ننگ هه‌لیری بو یا هر به‌گ نه به ویست ده ننگه مسکین بیبیس و گوئی پئی را نه فاتبور
 na zan-im min aga-m le xo-m ne-bû-bû zor deng-im hel birî-bû ya her Beg ne-y-e-wîst deng-i miskên bi-bis-ê w gö-y pê ra ne-hat-i-bû
 "je ne sais pas s'il avait été informé à mon sujet ou si j'avais haussé beaucoup la voix ou si le Beg ne voulait pas écouter la voix d'un pauvre et si son oreille n'était pas habituée à ce genre de problème"

مه‌نۆچه ره‌ناسه‌یه‌کی هه‌لکیشا و نه‌ختی له میزه‌کی جه‌وه‌ره‌هاته پیشه‌وه
 Menucher henase-yek-i hel kêsha w nextî le mêz-eke-y Cewher hat-e pêsh-ewe
 "Menucher soupira et s'approcha de la table de Cewher"

786 پۆیه ده سستگن وه کو قامیشی په پوختی پپهراوی گرتن به چاویه وه ،
که له چار زیاتر له دهی دور برینی کوژشته وزورن هتیا وه نه چورن

boye dest-êk-i weku qamîsh-i pero tê pêchra-w-i girt
be chaw-i-yewe, ke le chaw ziyatir le dem-f dÛ birîn-i
goshtewzûn hêna-w-e e-chû-n

"de son bras replié comme un roseau, elle se cacha
les yeux, des yeux semblables aux lèvres d'un blessu-
re en voie de cicatrisation"

930 سه‌ری هه لېری و چاره کزه کانی بریبه ئاسمان

ser-f hel biri w chaw-e kiz-ek-an-i biri-ye asman

"il leva la tête et porta ses faibles yeux au ciel"

1568 له‌م کاته‌دا که دنیا له به چاوی نه سووړا یه وه (پۆلیی) ده ستنی هه لېری
وبه هه موو هتیزه ، هه تا تووانی ، کیزده که ی کرد به مووره گه ی پشتتیا

l-em kat-e-da ke dinya le ber chaw-i e-sûr-a-yewe
(Polin) dest-f hel biri w be hemû hêz-f, heta tuwan-f,
kêrd-eke-y kird be mûrege-y pisht-iy-a

"à ce moment là, tandis que le monde se déroulait devant ses
yeux, Pauline leva la main et avec toute la force
dont elle était capable, elle poignarda la colonne ver-
tébrale du capitaine"

22.11. Substantif et locution verbale (préposition cons- truite + verbe simple)

On trouve beaucoup des locutions verbales formées
d'un substantif, une préposition construite et d'un verbe simple.
La préposition construite régit généralement le complément de la lo-
cution.

باوهره پښ کړدن	bawer pê kirdin	"confier"
بلاو لښ کړدن	bilaw lê kirdin	"se disperser"
چار تڼ برین	chaw tê birîn	"regarder"
چار پښ کوون	chaw pê kewtin	"voir" "visiter"

kabira-y Xawen Firman wekû ketin-êk-î gewre-y pê
kira-b-ê le Cewher hat-e pêsh-ewe wut-î

"Xawen Firman, comme s'il était très fâché, se
mit devant Cewher et dit"

135 منوچەر وەکوو هەر گۆیشی لێ نه بوو بێ جوولەى نه کرد
Menucher wekû her gö-sh-î lê ne-bû-b-ê cûle-y ne-kird
"Menucher, comme s'il n'avait rien écouté, ne fit
aucun mouvement"

454 دووكان نه بوو سه‌رى پيا نه كه م
dûkan ne-bû ser-î piya ne-ke-m
"il n'y eut pas de boutique où je n'entrais"

356 بهكوژى ده‌ستى پيوه ناييم
bi-m-kuj-î dest-î pêwe na-nê-m
"même si tu me tués, je ne mettrai la main"

571 كه چاوى پييم كهوت كردميه ژدوره وه ودرگا كهى داخست
ke chaw-î pê-m kewt kird-im-iy-e jûr-ewe w dirga-ke-y
da xist
"lorsqu'il m'a vu il me fit entrer et il a fermé
la porte"

664 به وهه له رێ ههچ تسهى نه کرد داستانى مه‌نچه زور کارى ئى
Cewher le rê hîch qise-y ne-kird dastan-î Menûcher
zor kar-î tê kird-bû
"Cewher s'était tu durant tout le chemin, l'histoire
de Menucher l'avait beaucoup ému"

849 خازێ ده‌ست هه‌كا به گریان و شین
Xazê dest e-ka be giryan u shîn
"Xazê commença à pleurer et se lamenter"

915 ئیتر بلامان لێ کرد

îtr bilaw-man lê kird

"après nous nous sommes dispersés"

- 1007 هاتەرە خوێ بۆ ئەوەی دەستی ئازار قاچومول و شانوملی بکات
 hat-ewe xo-y bo ewe-y gest-f azar qach-u-qul u shan-u-
 mil-f bi-ka-t
 "il reprit ses sens et ressentit des douleurs aux jam-
 bes et aux épaules"

- 1126 « زابته که * دایه قا قای پیکه نیی
 "zabit-eke" da-y-e qaqa-y pê kenîn
 "l'officier commença à rire fortement"

- 1188 سه گباب! سه ره پرای نه وهی ده قم نه خویت قسه شم پی نه ئی ییت
 segbab! sere-ray-f ewe-y heqm e-xo-yt qise-sh-im pi
 e-lê-yt!
 "fils de chien, non seulement tu as mangé ce que tu me
 dois, mais tu m'insultes...!"

- 1662 پیریزن وه کوو باره پر پی نه کا، به توویره یی ووتی
 pîrijin wekû bawer pê ne-ka, be tûreyî wut-f
 "la vieille femme, comme si elle se méfiait, dit avec
 colère"

Il existe aussi des locutions verbales formées d'un substan-
 tif, d'une préposition construite et d'une troisième locution verba-
 le.

LI = e¹ (substantif) + LII

LII = e² (préposition construite) + LIII

LIII = verbe simple + postverbe

préverbe + verbe simple

دهست لئ ده ل کرتن dest lê hel girtin "renoncer"

دهست پی کردنه وه dest pê kirdinewe "recommencer"

به زو ی پینا هاتنه وه	bezeyi pêda hatinewe	"avoir pitié de"
پان لئ دانه وه	pa _l lê danewe	"se relâcher"
ههك سان قیئ لئ ههك سان	qîn lê ha _l san	"s'exasperer"
ههك پان رور لئ وه ركه پان	rû lê wer gêran	"s'éloigner"
ههك چنیئ تنگ پئ ههك چنیئ	teng pê he _l chinîn	"poursuivre, presser"

Ex. 237 وه نه وه بوو به نابیشته قینت لیم ههستا
 we ewe bû cenab-îsh-it qîn-it lê-m hesta
 "et ainsi vous êtes exaspéré de moi"

318 له بهر بوو دیری ئیبه و بوو گه ئی به ندیخانه که ش پردی وه رگیزا بوو
 le ber bo dirin-î ême w bo gen-î bendixane-ke-sh
 rû-y wer gêra-bû
 "il s'était éloigné à cause de notre puanteur et
 de celle de la prison"

453 کهس به به زی پیا مانه به ته وه وه ستم ناکریت
 kes bezeyi piya-m-a ne-ye-t-ewe w dest-im na-kirê-t
 "il n'y a personne qui ait pitié de moi et qui m'aide"

1374 له سهر کورسی یهك پالی لئ دا بووه وه
 le ser kursi-yek pa_l-î lê da-bu-w-ewe
 "il s'était relâché sur une chaise"

1680 ره سهر له نوئ ده ست پئ بکه نه وه به ژیان ، له دنیا یه کدا که ئایینی
 له مورانه ئاشتی و برایه ئی نیوگه لوان بیئ
 we ser le nû dest pê bi-ke-n-ewe be jiyan, le dinya-
 yek-da ke ayîn-î hemu-w-an ashtî w birayetî nîw gel-
 an b-êt
 "et à nouveau nous recommencerons de vivre, dans un monde
 où la religion commune apportera la paix et la fra-
 ternité parmi les peuples"

22.12. Régime prépositionnel

Dans nombre de locutions verbales formées d'un substantif et d'un verbe simple, il existe aussi un régime prépositionnel qui complète le sens de la locution ou, quelquefois, peut le modifier.

مل دانه	mil dan-e	"travailler dur en"
پهنا هینانه بهر	pena hênan-e ber	"se réfugier"
تهرخان کردنه بو	terxan kirdin bo	"reserver"
خهوناچوونه چاو	xew ne-chûn-e chaw	"ne pouvoir dormir"
زات دانه بهر	zat dan-e ber	"inciter"

Ex. 850 قوربان مه په نام هیناوتنه بهر ئیوه
 qurban min pena-m hêna-w-e-t-e ber êwe
 "qurban! je me suis réfugié chez vous"

به شترين رڼې بړ ئيوه كه وه بيه مل بده نه كار وكاسې خوټان واز له دزي و چهرده 1259
 وټه وه زه ئي. هينې
 bash-tir-in rê bo êwe ewe-ye mil bi-de-n-e kar u
 kasib-f xo-tan waz le diz-f w cherdeyî w teweze lê
 bi-hên-in!
 "la meilleure voie pour vous est celle-ci, faites votre métier, renoncez au vol, au banditisme de grand chemin, à la paresse"

1373 له و ماله دا كه بوې تهرخان كرابو
 l-ew mal-e-da ke bo-y terxan kira-bû
 "dans cette maison qui lui avait été réservée"

22.13. Deux locutions verbales

Dans un très petit nombre de cas, on trouve des locutions verbales formées de l'union de deux locutions, la première

parmi elles utilisée comme élément nominal qui apporte le signifié et régit la deuxième locution.

LI = e¹ (locution verbale) + LII

به خێر هاتن be xêr hatin "être bienvenu"

به خێر هاتن لێ کێردن be xêr hatin lê kirdin "donner la bienvenue"

Ex. 7 دروای به خێر هاتنیکی که مره ووتی

duwa-y be xêr hatin-êk-î germ wut-î

"après m'avoir accueilli chaleureusement, il dit"

22.14. Résumé

LI = (prép.) + e¹ (substantif) + verbe simple

e¹ = nom : nom simple بەنگ کێردن bang kirdin
 nom dérivé داگیر کێردن da gir kirdin
 nom composé کفن و دفن کێردن kifn u difn kirdin
 nom suivi d'une
 détermination مێل پێنگا گرتن mil-î rêga girtin

adjectif : adjectif simple تەواو کێردن tewaw kir-
 din

adjectif dérivé بەرەللا کێردن berellah
 kirdin

adjectif composé حەبە حەبە کێردن cê be cê
 kirdin

pronom (خۆ xo) خۆ گرتن xo girtin

adverbe پێش کەوتن pêsh kewtin

verbe simple ماچ کێردن mach kirdin

verbe négatif سوود نەبوون sûd nebûn

verbe passif بەش خوران besh xuran

verbe causatif	چاو نوڤاندن chaw nuqandin
préposition simple	له کیسی چوون le kis chûn
préposition suivie de postposition	به بیرا هاتن be bîr-a hatin

LI = (prép.) + e¹ (substantif) + LII

LII = e² + verbe simple

e² = postverbe (verbe simple + ewe)

ئاوه پر دانوه awer danewe

préposition + e¹ + LII (verbe simple +
ewe)

له بیر چوونوه le bîr chûnewe

préposition construite

دوست پێ کردن dest pê kirdin

préverbe ده ننگ ههڵ بێرین deng hel bîrîn

régime prépositionnel (verbe simple + pré-
position)

مل دانه mil dan-e

LII = e² (préposition construite) + LIII

LIII = e³ + verbe simple

e³ = postverbe (verbe simple + ewe)

دوست پێ کردنوه dest pê kirdinewe

préverbe

پووێ وه گێران rû lê wer gêran

LI = e¹ (locution verbale) + LII

به خێر هاتن لێ کردن be xêr hatin lê kirdin

22.15 Les substantifs les plus employés

Un très grand nombre de noms et d'adjectifs est employé pour former des locutions verbales avec des verbes simples. La liste des substantifs utilisés serait interminable. Il y a pourtant quelques substantifs, dont la plupart noms, qui sont très généralement employés et forment avec des verbes plusieurs locutions. L'élément nominal est toujours qui apporte le signifié.

بیر	bîr	"pensée, mémoire"	
له بیر بردنه وه	le bîr bîrdinewe	"rémémorer"	
له بیر برون	le bîr bûn	"rappeler"	
له بیر چوونه وه	le bîr chûnewe	"oublier"	
به بیرا هاتن	be bîr-a hatin	"venir à l'imagination"	
له بیر هاتنه وه	le bîr hatinewe	"se souvenir"	
بیر کورنه وه	bîr kirdinewe	"être pensif"	
له بیر مان	le bîr man	"se souvenir"	
هاتنه بیر	hatin-e bîr	"se souvenir"	
هاتنه وه بیر	hatinewe bîr	"se souvenir"	
که رتته وه بیر	kewtinewe bîr	"se souvenir"	
چاو	chaw	"oeil"	
چاو تئى بیرین	chaw tê bîrîn	"regarder"	
چاو لئى برون	chaw lê bûn	"observer"	
چاو پئى کهوتن	chaw pê kewtin	"voir""visiter"	
چاو گئیران	chaw gêran	"regarder"	
چاو نوقاندين	chaw nuqandin	"fermer les yeux hermétiquement"	
چاوه پروان کردن	chawrwan kirdin	"attendre"	

Dans des certains cas, le substantif apporte un signifié initial qui peut rester très éloigné du sens de la locution.

دەست dest "main"

دەست هەڵ بێرین	dest hel birin	"hausser la main"
بە دەستەوه برون	be dest-ewe bûn	"être à les mains"
دەست بردن	des birdin	"donner la main"
دەست لێ دان	dest lê dan	"toucher"
دەست گرتن	dest girtin	"aider"
دەست پارا گرتن	dest ra girtin	"étendre la main"
دەست لێ هەڵ گرتن	dest lê hel girtin	"rénoncer"
دەست کەوتن	dest kewtin	"obtenir"
دەست لێ کەوتن	dest lê kewtin	"toucher"
دەست پێوه نان	dest pêwe nan	"pousser" "mettre"
دەست نوێژ شستن	des nōj shitin	"faire les ablutions"
دەست پێ کردن	dest pê kirdin	"commencer"
دەست پێ کردنهوه	dest pê kirdinewe	"recommencer"

سەر ser "tête"

"principe" "fin" "achèvement"

"chef"

"sur" (adverbe)

بە سەر بردن	be ser birdin	"passer le temps"
سەر بێرین	ser birin	"sacrifier"
سەر هەڵ بێرین	ser hel birin	"lever la tête"
سەر دان	ser dan	"visiter"
سەر گرتن	ser girtin	"être fortuné"
بە سەر گرتنهوه	be ser girtinewe	"trouver un animal"
سەر ئێشان	ser êshan	"avoir mal à la tête"
سەر کەوتن	ser kewtin	"avoir succès"
سەر پیا کردن	ser piya kirdin	"entrer, mettre"

Parmi le reste des substantifs on peut citer quelques noms souvent utilisés.

دڵ	diḷ	"coeur"	دڵ دانەوه	diḷ danewe	"consoler"
گوێ	gö	"oreille"	گوێ ئێ بوون	gö lê bûn	"écouter"
کار	kar	"travail"	کار کردن	kar kirdin	"travailler"
ناو	naw	"nom"	ناو بردن	naw birdin	"mentioner"
		"intérieur"	له ناو بردن	le naw birdin	"détruire"

22.16. Les verbes les plus employés

La liste des verbes utilisés pour formes des locutions verbales avec les substantifs est aussi même notemment longue, mais plus réduite que celle des substantifs. Vraiment, il y a quelques verbes très fréquemment employés dont le nombre il n'arrive à la douzaine, et après il existe un nombre relativement longue d'autres verbes utilisées dans certaines locutions verbales où son signifié est généralement rapporté à celui du substantif employé.

Les verbes کردن kirdin "faire" et بوون bûn "être, devenir" ce sont sans doute les plus employés, en raison de son signifié très large et général. Dans beaucoup de cas, surtout avec des adjectifs, il existe une opposition entre la locution formée du verbe کردن kirdin (transitif) et بوون bûn (intransitif):

فێر بوون	fêr bûn	"apprendre"	فێر کردن	fêr kirdin	"enseigner"
گەرم بوون	germ bûn	"devenir chaud"	گەرم کردن	germ kirdin	"échauffer"
نەرم بوون	nerim bûn	"se persuader"	نەرم کردن	nerim kirdin	"persuader"

mais

قبول بوون	qibuḷ bûn	"être d'accord"
قبول کردن	qibuḷ kirdin	"être d'accord, accorder"

Cette opposition se trouve aussi parmi les locutions formées des verbes بوونەوه bûnewe "être, devenir à nouveau" et

کردنه وه kirdinewe "refaire""ouvrir".

به رز بوونه وه berz bûnewe "sortir, émerger"

به رز گردنه وه berz kirdinewe "élever"

شور بوونه وه shor bûnewe "s'incliner"

شور کردنه وه shor kirdinewe "incliner"

Outre ces quatre verbes, beaucoup de locutions utilisent le verbe دان dan "donner", après de دانه وه danewe "retourner". Les verbes گرتن girtin "attrapper", مان man "demeurer" et کهوتن kewtin "tomber" figurent aussi parmi les plus employés.

نازار دان azar dan "faire du mal"

ته فر دان tefir dan "s'excuser"

په نهج مان rench dan "s'efforcer"

دلخوش دانه وه dilxosh danewe "consoler"

گون گرتن gö girtin "écouter"

قه تیبی مان qetis man "être enfermé"

چا بێ کهوتن chew pê kewtin "voir""visiter"

D'autres verbes:

چوون chûn "aller"

بردن birdin "apporter"

هاتن hatin "venir"

هێنان hênan "apporter"

هێشتن hêstîn "permettre, laisser""abandonner"

نان nan "poser"

ههستی xistin "jeter"

ههواردن xwardin "manger"

Institut kurde de Paris

T A B L E A U X

C o n j u g a i s o n d e s
v e r b e s :

K E W T I N

H A T I N

R O Y Î S H T I N

C H Ô N E W E

<p>Préf', nt de 1'indi -;atif (J e + :U -4-d¹)</p> <p>e-kew-im ('JtA e-kew-l (-t) e-kéw-é (-t) e-kew-in e-kew-in e-kew-in e-kew-in</p>	<p>Présent du subjonctif (bi + AI -4-i)</p> <p>bi-kew-im bi-kew-i (-t) bi-kew...é (-t) bi-kew-in bi-kew-z-n bi-kew-in</p>	<p>Impératif (bi + RI + -e/ <if -in)</p> <p>bi-kew-e bi-kew-in</p>	<p>Impératif (bi + RI + -e/ <if -in)</p> <p>bi-kew-e bi-kew-in</p>		
<p>Impe:rfait (Je + III + d²)</p> <p>e-kewt-im e-kewt-l (-t) e-kewt-l e-kewt-in e-l<éwt-in e-kewt-in</p>	<p>Prétérit (RII + d²)</p> <p>kewt-im kewt-l (-t) ke t kewt-in ke't-in kewt-in</p>	<p>Parfait (RII + .J) D + d³)</p> <p>kewt-uw-im kewt-uw-i (-t) kewt-uw-e kewt-uw-irm kewt-uw-in kewt-uw-in</p>	<p>Plus-que-parfait (.9III-l (-i) + .JY.bû+d²)</p> <p>kewt-i-b0-m kewt-i-b0-y (-t) kewt-i-bü kewt-i-b0-yn kewt-i-b0-n kewt-i-b0-n</p>	<p>Parfait du subjonctif (RIH-(i) -4- b+ /)</p> <p>kewt-i-b-im kewt-i-b-t (-t) kewt-i-b- (-t) kewt-i-b-in kewt-i-b-in kewt-i-b-in</p>	<p>Irréel (-!bi+RII+d² -!a ye)</p> <p>bi-kewt-im-pye bi-kewt-i-t-a}e bi-kewt-aye bi-kewt-in-aye bi-kewt-in-aye bi-kewt-in-aye</p>

Institut Kurde de Paris

Prés 3nt de l'indi :.atif (ci.â + U + d ¹)				Présent du subjonctif (bi + RI -l-d ¹)	Impératif (-? bi + RI -l- -e/ <l -in)
-m êl-Y(-t) ê-t ê-yn -n ê-n		b-13-m b-13-y(-t) b- (-t) b-ê-yn b-ê-n b-ê-n	wer-e wer-in	o, OJ O: J	
Imparfait (e + -UI + d ²)	Parfait (RII + _,'û -l-d ³)	Plus-que-parfait (RIH-(i)-l-..Xbû+d ²)	Po.rfait du subjonctif (RIH-(i)-l- b+ d ¹)	Irréel (bH-RII+d ² -l-.. \.ayê	
e-hat-im il..PU e-hat-î (-t) e-hât ...1 e-hat-în S e-hat-in e-hat-in c,,i J	Prétérit (RII + d ²) hat-im hat-î (-t) hat hat-în hat-in hat-in	Parfait (RII + _,'û -l-d ³) hat-uw-im hat-uw-î (-t) hat-uw-e hat-uw-în hat-uw-in hat-uw-in	Plus-que-parfait (RIH-(i)-l-..Xbû+d ²) hat-i-bû-m hat-i-bô-y(-t) hat-i-bQ IP hat-i:..bQ-ym hat-i-bû-n IP hat-i-bô-n	Irréel (bH-RII+d ² -l-.. \.ayê bi-hat-im-aye 4?, l&. bi-hat-î-t-a)e bi-hat-aye bi-hat-în-aye A...!y. bi-hat-în-aye IAB. bi-hat-in-ayc Lz.	

Institut Kurde de Paris

<p>Présent de l'indicatif ($\text{e} + \text{RI} + \text{d}^1$)</p>		<p>Présent du subjonctif ($\text{bi} + \text{RI} + \text{d}^1$)</p>	<p>Impératif ($\text{bi} + \text{RI} + \text{e}/\text{e}/\text{-in}$)</p>
<p>e-ro-m رۆم $\text{e-ro-y}(-t)$ رۆیت $\text{e-rw-a}(-t)$ رۆا e-ro-yn رۆین e-ro-n رۆن e-ro-n رۆن</p>		<p>bi-ro-m بۆم $\text{bi-ro-y}(-t)$ بۆیت $\text{bi-rw-a}(-t)$ بۆا bi-ro-yn بۆین bi-ro-n بۆن bi-ro-n بۆن</p>	<p>bi-ro بۆ bi-ro-n بۆن</p>
<p>Imparfait ($\text{e} + \text{RII} + \text{d}^2$)</p> <p>$\text{e-royisht-im}$ رۆیشتم $\text{e-royisht-i}(-t)$ رۆیشتی e-royisht رۆیشتن e-royisht-in رۆیشتین e-royisht-in رۆیشتی e-royisht-in رۆیشتی</p>	<p>Plus-que-parfait ($\text{RIII} + \text{i} + \text{b} + \text{d}^2$)</p> <p>$\text{royisht-i-b}0\text{-m}$ رۆیشتم $\text{royisht-i-b}0\text{-y}(-t)$ رۆیشتی $\text{royisht-i-b}0$ رۆیشتن $\text{royisht-i-b}0\text{-yn}$ رۆیشتین $\text{royisht-i-b}0\text{-n}$ رۆیشتی $\text{royisht-i-b}0\text{-n}$ رۆیشتی</p>	<p>Parfait du subjonctif ($\text{RII} + \text{i} + \text{b} + \text{d}^1$)</p> <p>$\text{royisht-i-b-im}$ رۆیشتم $\text{royisht-i-b-i}(-t)$ رۆیشتی $\text{royisht-i-b-e}(-t)$ رۆیشتن royisht-i-b-in رۆیشتین royisht-i-b-in رۆیشتی royisht-i-b-in رۆیشتی</p>	<p>Irréel ($\text{bi} + \text{RII} + \text{d}^2 + \text{e}/\text{e}/\text{-aye}$)</p> <p>$\text{bi-royisht-im-aye}$ بۆیشتمایه $\text{bi-royisht-i-t-aye}$ بۆیشتیایه bi-royisht-aye بۆیشتنایه bi-royisht-in-aye بۆیشتینایه bi-royisht-in-aye بۆیشتیایه bi-royisht-in-aye بۆیشتنایه</p>
<p>Prétérit ($\text{RII} + \text{d}^2$)</p> <p>royisht-im رۆیشتم $\text{royisht-i}(-t)$ رۆیشتی royisht رۆیشتن royisht-in رۆیشتین royisht-in رۆیشتی royisht-in رۆیشتی</p>	<p>Parfait ($\text{RII} + \text{u} + \text{d}^3$)</p> <p>$\text{royisht-uw-im}$ رۆیشتم $\text{royisht-uw-i}(-t)$ رۆیشتی royisht-uw-e رۆیشتن royisht-uw-in رۆیشتین royisht-uw-in رۆیشتی royisht-uw-in رۆیشتی</p>		

	<p>chOnewe/ch- o...o... "retourner"</p>	<p>Présent du subjonctif (bi -l-RI + d¹) -e/ <.:t-in)</p>	<p>Impératif (bi -l-RI -i-16 -e/ <.:t-in)</p>
<p>Prés3nt de l'indi atif (Je +U+d)</p>	<p>bi-ch-im-ewe "i." bi-ch-l-t-ewe "i." bi-ch-ê-t.:ewe bi-ch-in-è ve bi-ch-in-èvJe bi-ch-in-èwe "i.".</p>	<p>bi-ch-im-ewe "i." bi-ch-l-t-ewe "i." bi-ch-ê-t.:ewe bi-ch-in-è ve bi-ch-in-èvJe bi-ch-in-èwe "i.".</p>	<p>bi-cho-r-ewe "i." bi-cha-n.:ewe "i.".</p>
<p>Imparfait (e + lII + d²)</p>	<p>Plus-que-parfait (RIH-(i)4-J bô+d²) chD-bO-m-ewe chO-bQ-y-t.:ewe chô²-bO-w-ewe chD-bO-yn-ewe chO-bQ-n-ewe chO-bû-n-ewe</p>	<p>Parfait (RII -l-,Q -l-d³) chû "i" chu-w-i-t-ewe ch-o-t-ewe chu-ll-în-et-ewe chu-w-în-et-ewe chu-w-în-tet-ewe</p>	<p>Parfait du subjonctif (RII-1-0)+ b1-d²) chû-b-im-ewe chO-b-i-t-ewe chO-b-ê-t-ewe chO-b-în-ewe chO-b-în-ewe chO-b-în-ewe</p>
<p>Imparfait (e + lII + d²)</p>	<p>Prétérit (RII -l- d²) chD-m-ewe chO-y-t-ewe chu-w.:e e chû-yn-ewe chD-n-ewè chO-n-ewe</p>	<p>Imparfait (e + lII + d²) e-chO-m-ewe e-chO-y-t-ewe e-chur-w-ewè e-chO-yn-ewe e-chô-n-ewe e-chQ.:n-ewè</p>	<p>Irréel (-lbi+RII+d²4-i aye bi-cho-m-aye-w bi-chO-y-t-aye we bi-chtJ-W-aye.:v bi-chû-yn-aye- bi-chO-n-aye bi-cho-n-aye.:v</p>

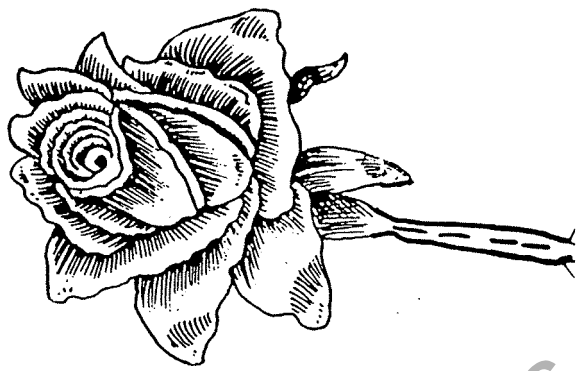
Institut kurde de Paris

T E X T E

K Ö R E W E R Î (M i s è r e)

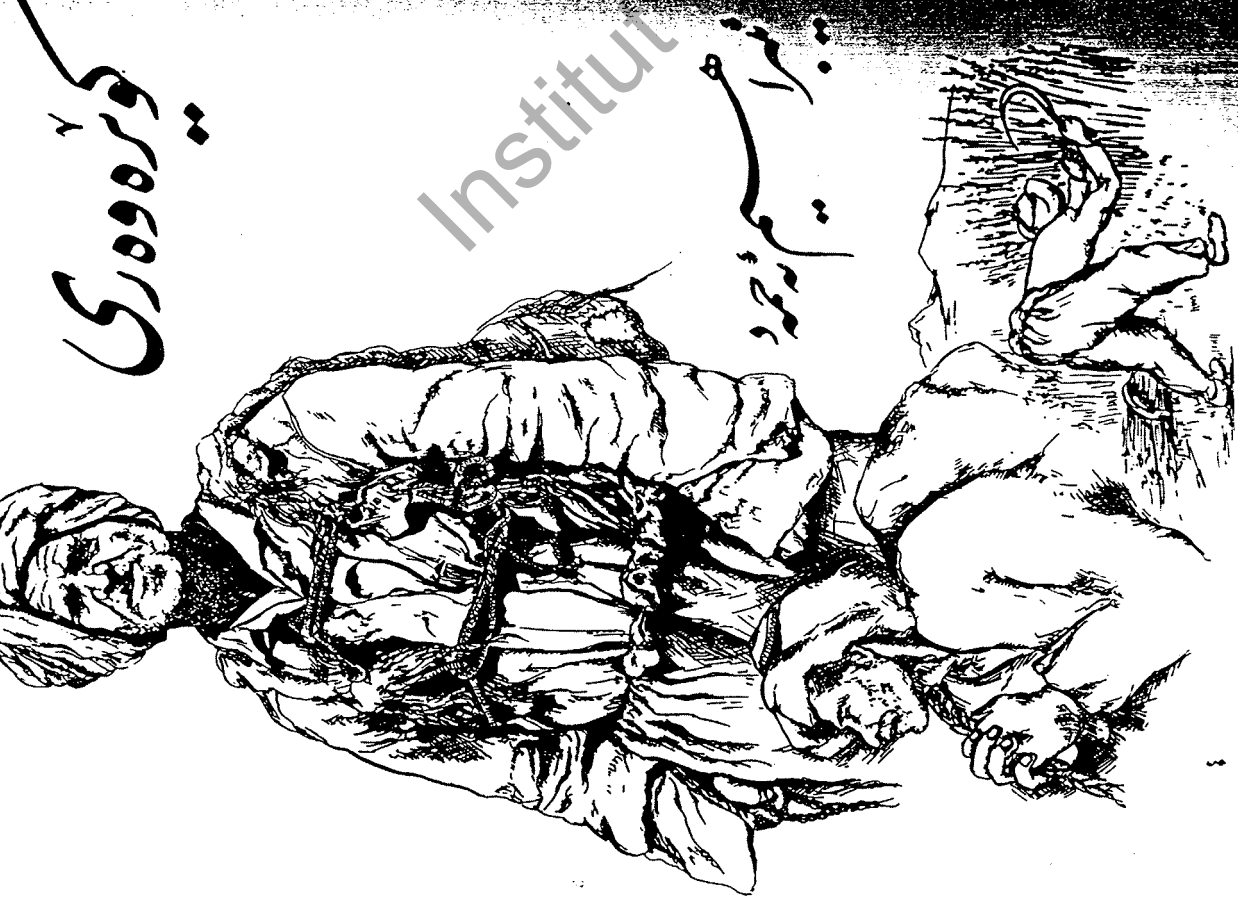
Ibrahim Ehmed. "Körewerî". Imprimerie
al-Nidjâh, Bagdad, 1959. 103 pages.

آتش است سدیدان مهاباد
چایمندی سدیدان مهاباد

نرخانی بانزده تنه نه

کویزه ووری

بیمبر کیم محمود

Institut de Paris

ناوهرۆك

كهزهلوتى مه نوچهز

خازى

كوپره وه رى

توله سه ندى

له وولاتى قاره مانانا

پيشكيش

ئه م ديارى به بچوو كه م پيشكيشى ئهو خه بانكه مرانه بى
كه نمه زانده و بى لادان ئه جهنگن له پيناوى رزگار كر دنى ئيساندا

له ده ستا چه وسانده نه وه ي ئيسان

بسه

مارت ۱۹۵۹

۱

۴۷

۵۸

۸۰

۹۷

مانگى كتر

افشارا تهرز گ سیدیان

چاپ اول

۴۰۰۰۰ هزار نسه

پهروز

آبانماه ۱۳۴۱

نويسنده

ناشر

نوبت چاپ

تيراژ

چاپخانه

تاریخ

Institut Kurde de Paris

کویر لاری

بینج چیرۆک

انتشارات کتیبان مهباراد
حایه مهینی کتیبان مهباراد

چاپخانهی (النجاح)

بغداد

مارت ۱۹۵۹

Handwritten notes in the bottom left corner, including the number ۱۵۷۸۳/۳۱۳۱۳ and other illegible text.

هاوینی « ل.ه » زۆر گەرم بوو منیش چونکە نەختی بەخووه م بە گەرما گەلی قارس ئەبم ، بۆ بەدووری و ناخۆشی رێم خستە لاوم ، هەرچۆنی ئوو ، خۆم گەیانده مالی « جهوهەر » ی ئامۆزام له « پ.ه » که کویستانتیکی تابلتیت خوش و ساز گاره .

5

جهوههر ، کهوا نزیکه ی دووسال بوو چاومان به یه که نه کهوتوو ، زۆری پین خوش بوو . دووای بهختی هاتیکی گەرم ووتی :

— وایاره زۆر بهخت هه به چونکه سبهینی که شفیکم هه به له دی « ده » که خوشترین دیی ئەم ناو به .
ئه گەر ماندوو نیت ودره له گەلمان . منیش به دوودی ووتم :
— ئه گەر شهو له وئ نه مینته وه به م . ووتی :
— باشه له بهر تو نامینته وه .

لیۆی سهرووی داپۆشیوه • رانک و چۆنغه به کێ سووری
 له بهر ایه به دلی ئه و ئاغایه ی و بستوو به تێ گو ندره له باخه لیا
 نه و دهستی • ههژده ههژده قسه ی بو ئه کرد به لام که ئیمه
 که یشتینه سهر کانی به که و سلاومان لی کردن ئه و بی دهنگ
 پشتی تی کردین و پرووی کرده ناو په له چاره که و له بوئه 15

دوو ره و په ریز و هستا ، چاوه بزه کانی وه کوو هی پشپله
 له تاریکه شهوا ئه بریسکا نه وه •

چه وهر چاویکی به شو ئه که دا گپرا و پرووی کرده

من ووتی :

— ته لئی چی لیره نان بخوین ؟

ووتم : — باشه

ووتی : — باجاری بچین ئیشه که مان جی به جی بکهین

ئنجا ئه که پری نه وه • بايز — بانگی کرده ژه ندرمه که ی —

ئه و جلانه بیته رایان خه و چیشته که مان بو گهرم که ره وه

تادی نه وه •

کابرای خاوهن فرمان وه کوو که تنیکی گه و ره ی

بی کرابی له چه وهر هاته پشسه وه ووتی :

به یانی زوو هیشتا دنیا تاریک و لیل بوو که و تنه پری •
 بهر له چیشته ننگا له مله به چوین به و دیوا ته ختایی به
 هاته ریتان ، کابرای خاوهن فرمان که له گه لمان بوو دهستی
 بو دریز کرد ووتی :

— دی به که مان ئانه وه ته له و دۆله ی پیش دهساندا ،

به لام زه و به که ی له من داگیر کراره ئا ئه و په له چاره نی به که

دیاره له داویتی ئا وایی به وه ؟ ، ئنجا ئه وه کانی به کی تیا به ،

هه ر راست له ولای کانی و په له چاره که وه زه و به که ی من

دهست پتی ئه کا !

نزیکه ی نیوسه عاتی پیچوو ئنجا گه یشتینه ئه و په له

چناره ی کابرا پرسی خسته سه ری • دیمان کانی و ئاویکی

خوش له نزیکه به وه به ، دوو به رده — نو ئه له م به رو له و به ری

دازاوون • کابرایه کی که له گه تی پیری کو ماوه له سه ر

به کینکیان دانیشتوو و پستی له ئیمه به دهست نو ئه شه وا •

به و به ر به وه خه ر که له به کی پته وی ده و چا و کو نج پریشکی

په ر به دهستی ماش و برنجی قه لکه مکر اوی لی به را و ده ته وه •

سبیلیکی فشی به نو و که لی قه ننگه و ئاگر زه ر ده ه لگه را و

— میرم ئەمانە ھەموو خەلکی دئی ئیپەن : ئەو سۆفنی
 ئەورەحمانی ماری ، ئەو مینە ھەسەنی کاکل ، ئەو ئەلی
 وەبسی قارمان ، ئەو کاکەولای نەریمان ھەموو پشتاو—
 پشتیان لەم دئی بەدا پراوەتەو ، ھەموو ئەھلی سوننەت
 و جەماتن • بەخوایۆباوکی من دەست ناکیشنە شیری خوا (۱)

کامیان ئەکە ی بە ئەھلی کوبرە (خوبرە) بیکە قبولە •
 جەوھەر چاویکی گێرا بەخەلکە کەدا کہ لە دەورمان
 گرد بوو بوونەو • لەپال چنارە کانا کابرای خری دی
 لەگەل ھاوپیکی راووستا بوون وادیار بوو ئەو باسە ی
 بو تەواو ئەکرد کہ هاتنی کتوپری ئیپە پئی پری بوو •

جەوھەر دەستیکی بۆدریز کردن ووتی :

— ئیو ھەردوو کتان ! ناوتان چیه ؟ خەلکی ئەم دئی بەن ؟
 کابرای کہ لەگەت یان زووتر هاتە دەست ووتی :
 — بەلێ قوربان خەلکی ئیپەن • ئەم مەنۆچەرە ، خۆشم

(۱) قورئان ناخون .

— قوربان چون ئەبێ نەفرەموو نە ئاوابی ؟ ھەمووی
 ھەنگاویکە ، قاوەلتی ئامادە کراوە • چا دەمکراوە •
 لەسایە ی خوا وسەری ئیووە لەھەچمان کەم نی بە . . .

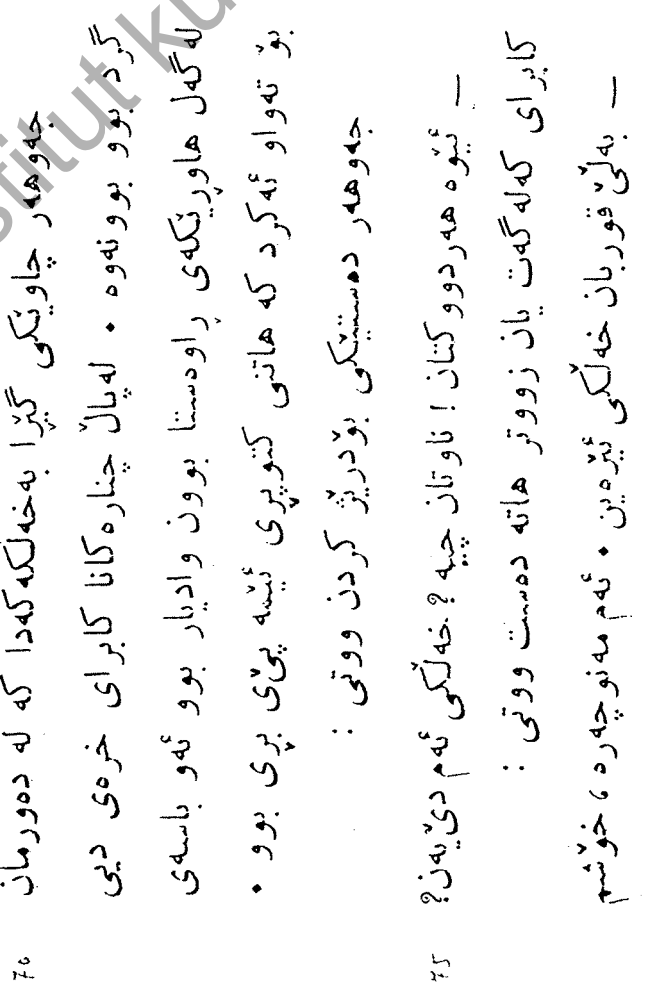
زۆری لەم بابەتەو ووت جەوھەر نە ی بیست ، ووتی :
 — باشە تۆ ھەر نەختی دۆمان بگەنەری ئیتر ھیچمان
 نیت ناوی • جاری بلێ بزائم ، ئەو تە زەویە کہ ؟
 ووتی :

— بەلێ قوربان ئەو تە ، زەویە باریکە ناوی خوئی
 بەخۆ بەو دە •

جەوھەر دۆسیە ی گرت بەدەستەو و بەداواکەرە کە ی
 ووت :

— کوا داوا لیکراو نە ھاووە ، ئیو ش خە پیرتان
 ھەلە بزار دوو ، ناچارم خۆم ھەلێ بزیرم • کوا پیروپیاو—
 ماقولول و دەم — راستی دئی کین ؟ لاکەوون ئاسی کەسیان
 لی ھەلە بزیرم سنووری زەویە کە مان نیشان بەدن •

داواکەر ووتی :

75 سوفی ئەورەحمان : — تەلاقى خواردووە که لەهیچ فرمانىكى میرى دا قسه نه کا و بۆهیچ شتى پروو نه کاته سەرا !

جەوهەر سەرىكى بادا ووتى :

— ئارەزوروى خۆپەتى • جارى باپچىن بۆ فرمانە که مان—

خالۆ ناوت چى یە — پرووى کرده یە کى لەوانەى

دەوروشتى — تەرىمانى وەیسە ؟ باشە تۆ لە باتى مەنۆچەر

وەرە لە گە لمان •

(۲)

دواى نزیکەى سى چارەك گەراينەو وە شوینە کهى

خۆمان • بە دەوروى کانە که دا لبادو بەرە داخرا بوون •

هەندىکیان دۆشەك و سەرىنى زل زلیشیان لەسەر دانرا بوو

که تیکرا لەمالى هەموو پیاو ماقوول و خواپىداوى !

دئى یە که وە هینرا بوون • بەلام هیچیان لە بەرشپى و چلگنى

و کۆتئى نە پرەنگ و نه گولیان بە دەره وە نە بوو • ئە گەر نەختى

سەرنجىت بدایە کاروانى ئەسپیت ئەدى وە کوو شارە میروولە

رێچکەى بەستوو • بە فەرموو فەرموو پێش خۆیان داین •

ئەورەحمانى شیرزادى خزە تەکارت ! ئەمەى ووت و هاتە بەردەمى وەستا •

جەوهەر ووتى :

— باشە ئیو هەردو وکتان لە گەل ئەوپیره میژدە

سوفرفلە بین بە خەبیر • ناوى چیه ؟

سوفى ئەورەحمان ووتى :

— ناوى کاکە سووره • من و ئەو قبوولانە بەلام

(ئیستىكى کرد و بە کزى یە که وە ووتى :) ئەبى لە مەنۆچەر

بەوروى !

جەوهەر ووتى :

— بۆ ؟ ئیسه تەنیا ئەو دەمان لە ئیو ه ئەو ئیت سنوورى

زەوى — چى بئى ئەلێ — کە لە کاوى ؟ مان پێشان بدەن

••• چى بەتى خۆخزمى که سىان نى یە ؟

سوفى ئەورەحمان ووتى :

— نەو ئەلا قوربان ، هەر خۆى پیاوئىكى سەیره سویندى

خرابى بە دەما هاتووە •

جەوهەر : — چۆن ؟

« میرم له سایه‌ی خوا و سه‌ری ئیووه لهه‌چچان کهم
نی به . » پر مه‌ی بیته‌نینیکی بچرینی او له‌پشته‌وه هات
له‌کاتیکی ئه‌وه‌نده بیده‌نگی دا که‌مه‌موو به‌به‌کجار ئاورمان
دایه‌وه . پروانیمان مه‌نوچهر پشته‌ی تی کردوین توند چه‌پوله
زبره تووکنه‌کانی گرتوووه به‌ده‌میوه .

جه‌وه‌هر که‌ئه‌مه‌ی دبی ووتی :

« ئاه ، باش بوو وه‌خته‌بوو مه‌نوچهرم له بیرجیته‌وه .
ئاوه م بزائم بوچی سویتت خواردوووه ؟ به‌چی
بی‌گه‌که‌نیت ؟ » مه‌نوچهر وه‌کووهر هر گویشی لی‌نه‌بووبی
جووله‌ی نه‌کرد . تا کوینخا تی‌ی خویری :

« کوپه مه‌نوچهر ! به‌گه‌له‌گه‌ل تو‌یه‌تی ! » رووشی
کرده جه‌وه‌هر ووتی : « میرم لی‌ی مه‌گرم نه‌ختی
شیتوکه‌به ! »

مه‌نوچهر به‌نازه‌زای به‌که‌وه‌هه‌ستایه سه‌ریی و بی‌ئه‌وه‌ی
له‌جی‌ی خو‌ی بجوئیت یاته‌ماشای جه‌وه‌هر بکات ووتی :
« فه‌رموو چیتان لیم ئه‌وئیت ؟

جه‌وه‌هر پرسی : « بوچی بی‌ئه‌که‌نیت ؟ »

جه‌وه‌هر بیان برده لای سه‌ره‌وه پاک دارتوووه که . به‌زوور
دوو سه‌رینی ئه‌وه‌نده زلیان لهم لاوله‌ولای دانا هر ووز
بوو له‌ئاویاندا . منشیان برده ته‌نیشته‌وه‌وه . که‌چاوم
گیرا له‌ولامانه‌وه سه‌ماوهریکی زهردی زه‌نگاوی قوت‌کرا
بووه‌وه دووسێ ره‌شور ووتی لنگ له‌رانگه‌وه‌وه ده‌رپه‌ریو
به‌ده‌وریان ههاتن . به‌کی خه‌لووز و ئاگری تی‌ئه‌کرد ، نه‌وئتر
ذووی لی‌ئه‌کرد . لادی‌یی به‌کی هه‌رزه‌کاری ک‌ه‌ش
کیتلیکی چینکۆلی به‌دوو‌که‌ل ره‌ش هه‌لگه‌پراوی به‌ده‌سته‌
وه‌بوو له‌سه‌رکانی به‌که‌ئه‌شت به‌و ئاوه قوله‌تیه‌ی ریش
چه‌رموگی له‌سه‌ر سه‌رچاوه‌که‌ی دانیشبوو ده‌ست — نوئتر
بشوا ، په‌ینتا چلم و به‌له‌می تی‌ئه‌کرد .

جه‌وه‌هر پرووی کرده خانه‌خو‌ی که‌مان ووتی :
« ئیمه‌خواردنی خو‌مان پی‌به ، ئهم زه‌ره‌ره‌بووله‌خو‌لتان
ئه‌ده‌ن ؟ وادیاره شه‌کر وچاتان زوره‌ ! »

کوینخا دی ، که‌چرچی بوو ره‌قه‌له‌ی په‌نگ زهر
وه‌کوو پشیله‌ی خه‌وتوو له‌به‌ر ده‌می جه‌وه‌هر دا دانیشبوو
هه‌ای دایه‌ ووتی :

له قسه كان زياتر جورى ووتيان جلهوى ژيرى يان
به دهست جهوهه بهردا نه رانى به سه ريا « سه گباب چوژ ؟
به من پى نه كه نى ؟ باشه فيرى بيكه نيت نه كه م • ههسته
كوئخا په لى نه م نار سه نه بهسته • »

كوئخاى به سه زمانى له ترسانا وله شيرز به يى دا قسه ي
به دهه مه وه نه كه وه سنا هه ر نه وه نده تى نه كه يشتم كه نه لى
« قوربان ! قوربان ! »

جهوهه به توتوپه يى به كى ته واوه وه ووتى :
« قوربان وموربانى پى ناوى ! من نه مرت پى نه كه م

ههسته په لى بهسته • »

كوئخا به ناچارى ونازه زايى ههستا دهستى مه نوچه رى
به جامانه شپه كهى خوئى بهست • نه ويش بى نقه له بهر
دهستيا وه ستابوو وه كه نه م كه ين وبه ينه هيچ په يوه ندى به كى
به وه وه نه بى • كوئخا نه ختى دوورى خسته وه وكورپى كى
هه رزه كارى چوار شانەى به سه ره وه دانا وه اته وه لاي
ئيمه كه وته دلدا نه وهى جهوهه • مينش نه ختى به سه ريا
هاتم • نه وه ندهى پى نه چوو نه چاره ي جهوهه نه و گرژى

مه نوچه ر زور له سه رخو چاوه بزه كانى هه لپرى وه به
كه منته ر خه مى به كى منالانه وه ووتى : « به ئاره زوو ! »

لام وايه نه م كه منته ر خه مى وساردى به ي مه نوچه ر
فيزى جهوهه رى زه ده دار كر د چونكه نه و پروه خو شه ي
نه ما ، به ده نكيكى نزمى له سه رخو ، به لام له رزوك ، ووتى :

« كه وه ! نه مه وى بزانه م به چى پى كه نيت ، ييم بلئ
نه گينا خرايت چاوپى نه كه وى • »

مه نوچه ر كه هه موو به ته ما بوون وبه چاو وده ست و
ده ميش له گه لى خه ريك بوون كه به سه ر ده ستوپى ي
جهوهه ردا بكه وى ولى ي بيارته وه كه لى ي زوير نه بى زور
به ساردى وله سه رخو ووتى :

« وه نه بى كه زانيت به چى پى نه كه نه م خرايم چاو
پى نه كه وى »

جهوهه ر ووتى : « هه ر چى چوئى بيت ، نه مه وى
بزانه م ، قسه بكه ! »

مه نوچه ر ووتى « زور چه ز نه كه نيت بزانه ت ؟ ده سا
له يشا به م كوئمه له دركوزه ناپا كه وئيجا به تويى نه كه ينم ! »

وزەلالەت وجەخاردا تاساوە، لەمیزە پێی کە نینی راستە قینەمان
 « لە سایە ی خاواوە سەری ئیووە وە هەموو شتی کمان هەبە »
 لەبیر نە ماوە • ئیستە تەنیا لە ترسانا پێی ئە کە نین ، یاراستتر ،
 دیت کە هەموو سەری رەزەمانە ندی یان پۆلە قاند بۆ ئەو
 کەللە شەکرە ی شکاندی • تەنیا من پێی ئە کە نین ، ئەویش
 لە داخانا باچونکە نەمتوانی تادەستم هەلە گری بەم
 بە ناو دەمیا بۆ ئە و فیشالە ی بە ناوی ئەم رەشپوروت وزۆر
 لیکراو و بەش خوراوانە وە ، لەرێ ی خوادا ، کردی • کرد
 ناچار دامە پیکە نین • پێ کە نینکی پرتە و س و پرداخ ، پرقین
 پرتی تالی و ئازار • وە ئەووە بوو جە نایبست قینت لیم هەستا !
 بە لێ لە سایە ی خوا و شان و بازووی خۆمانە وە زۆرمان
 بۆ دیتە بەر هەم بە لام لە سایە ی ئیووە وە — لیم ببورە تۆخۆت
 نالیم — لە سایە ی زۆر دارە وە هەمووی لە ناو ئە چیلا • ۱۶
 هەموو بیمان لە دەست ئە کە ئەووە پێ ئە وە ی بەشی ژیا نیککی
 کۆ لە مەرگی بۆ خۆمان و مال و منالمان بە پێ ئە وە • ئیستە
 ئەم کۆمە لە ی وائە مان بینی — خە لکی ئەم دی یە وە ی

تۆ ئە وە دندە گەورە یە کێ خاسی بۆ تی ئە گێر مە وە کە بۆ چی
 پێی کە نینم و بۆ چی سوێندم خوار دوو لە هە یج فرمانیککی میری دا
 قسە نە کە م باوانە زانی مە نوچەر کاربایە ککی شیتە
 و راورە سسی گە و رە و پچووکی نازانی • جانا زانم تاقەت
 هە یە گوێم لێ بگری یان نا ؟ »

جە و هەر تە ماشایە ککی منی کرد و ووتی : « با بیکرێت ئە وە
 ناخۆش نی یە تۆخۆت لە م بە سەر هاتانە ئە گە رێ ی ت • » پرووی
 کردە مە نوچە ریش ووتی : « دانیشە لە سەر ئە و دۆشە کە
 و دەست پێ بکە • »

مە نوچەر لە سەر بەردی هە لتر و شکا ، و نەختی
 گەرووی پاک کردە وە وە ک بۆ گۆرانی ووتن خۆی ئامادە
 کات ئنجا ووتی : « میرم ! ئیستە کە لە لاین ، ئازار دراوین ،
 پروو تکر اوین ، ئەم رەشایی یە ی ئە مان بینی بە بەر چا و تە وە
 دی یین و دە چین پیاوین ، پیاو تێ و گیانمان هەر لە زوو وە وە
 تیا نە ماوە ! بوو کە دارینە یین • ئیستە کە وائە بینی بە دە م تە وە
 پێی ئە کە نین و امە زانە لە خۆ شیا نایە • واتێ مە گە بە دە م
 لە کاتگای دلە وە پێ ئە کە نین ! گیانمان لە ژێر جە و ر

و گه يېكې ترفير كړ اووم بهلام ته زاني كې فېرى كړدووم ؟
 نه ، باوه رناك هم بيدوز ته وه خوت خريك مه كه به لا يا
 ناچيت ، من له تيز دده ستى گه لې ماموستاي گه و رده دا دهر سم
 خوښدووه . مه نو چهر به كه م مه زانه من قوتايې دهر د و
 نازار و مه يه تيم ، په روره دى زوردارى و چه وساندنه وه ،
 و به نديخانه م روژگار دهرسى داداووم و زوردار به كرده دوى
 ناشېرى بې ته ندازه ي هانى داووم ! . . . پېى ناوى زور
 له سهر نه م قسانه پرؤم گوى بگره يېكې له به سه رهاتى
 ژيانم بو بگيرمه وه : پار پايزى شه و گوى دريژيكيان
 لى دزيم به يانى هه ستام بو شوين دوزى نه م لاگه پر ام ، نه ولا
 گه رام گوى - دريژ نه بوو . هه ر به دى به كه ي خو مان و
 دهور و پىشتى به وه نه وه ستام دى به دى گه ريمان و كوښتانه
 گه رام بو (كه ره لوتى) . كه ره لوتى نه رز هه لى لوشى ،
 ناسمان هه لى كيشا . ماندوو مردودو رهنج بابدودو گه رامه وه
 كاوول بووه كه م . تا من گه رامه وه خواش تا قه كورپه كه مى
 بر دېووه وه بو خوى له دى به كه مان و چه ند دى به كى نه م
 ناو دا دهر دى دا كه وتبوو به كه م دهسته گولى جوا نه مر گه -

هزاران ديهاتى ترى نه م خاكه ي له گورانى دا پېى نه لېن -
 (به هه شتى پرووى سه ر زه مين .) هه موو له جه هه نه ما
 نه زين - هه موو خو مان ، منالمان ، شه و وروژ ، زستان
 وهاوېن ، پايز و به هه ر رهنج نه ددين و نه چه وسى نه وه
 بې نه وه ي تېرسكى خو مان نان بخوېن . نانى گه نم ناچونكه
 هه ربو نه و كراوه ټيمه بې چين و ټيوه بې خوژ . به لام
 بې نه وه ي تېر نانى جو ، نانى گال ، نانى نارده برنج بخوېن .
 بې نه وه ي بتو اين بو خو مان نا ، چونكه خو مان نه بې باخه لان
 گوندا ره ي تيا نه وه ستى ، بوعه و ره تى ژن و كچانمان پارچه
 په روږيك بگيرين كه له شيان له چاوى پيس و نار دزوروى
 شه يتانانه ي زوردار بشارينه وه ! بې نه وه ي شوښيكي له م
 كونه سه گه ي ټيمه چاترمان پې بينات بنريت كه تيا با
 بچه وينه وه و ستار بدن . بو نه وه ي بمين ، نه ك بو خو مان
 بو خز مه تكارى ټيوه . نه بينم سه ر با نه دده يت ؟ چاو له هاوړى
 كه ت دا نه گريت ؟ نه بې يت ناخو نه م قسانه كى فېرى كړدووه ؟
 كى هانيان نه دات ؟ بې گو مان نه لې يت نه مانه قسه ي
 خوى نېن ! به لى به راستى باشى بو چو ريت نه م قسانه

نه گه تې لوتوم بوو به لوتی که رولوتی به وه . کابرایه کی
 به که له چاوی له چه ته وولوی سوار بوو بوو پوی له نه رز نه خشا
 منیش هر بی یختیار دهستم برد بو ملی گوی دریزه کم
 خه ریک بووم نه ملاو نه ولای ماچ کم ، کابرا پالیکی پیوه نام
 به پشستا که وتم . که هه ستامه وه لیمان بوو به مشتومر من
 نه لیم که رولوتی خوومه و به سهرم گرتوته وه « نه و نه لوی
 » خانه زادی خوومه « له من زور و له و کم نه ختیکسان
 سه رو گو یلاکی به کتری کوتا به وه (قهروه ولی ژه ندرمه)
 هات به سه را ههر دوو کمانی به که رولوتی به وه به کیش کرد
 بو (ه) له وی خستیا نه به ندیخانه وه ، دوو شه و دوو
 روژ لیمانیان نه پر سیه وه - له هاووی به ندی به کانمان پرسى
 تی که یشتین هی وایان هه بوو نریکه کی شهش مانگ بوو
 له ویدا که ووتوو ، نه سپی دابوو به کالانوی چاوی ، ههر ناوی
 به بیری که سیشدا نه هه هات که نه مزم زانی هاوار مکرد و وتم:
 « هه هی هه ژه که به سهرم که رولوتی بوو به خوینم ! » نه مه
 من ناخو قور به سه ره که کی تر چی ووتی .

به یانی روژی سی به ژه ندرمه به هات له شیشی

که ی من بوو ، له م لاو له ولوش دروینه به کی چاکی کرد .
 بی نه وی که س لی یاز پر سیه وه یا خوی خه ریک کات بزانی
 ناخو به چی مردن . نه م کوسته نوئی به که رولوتی له
 بی بر دمه وه . که خه لک وخوا نه هاتن به پر سه مه وه و نه یاز ووت
 « مه نوچه ر خوت لوش بی ! خوا خراپتر نه دا » نه مه نده یاز
 له گه کم ووت جاروبار بیرم نه کرد وه به خووم نه ووت
 « بوچی خووم خوش بم بو ؟ بو دهر د و مه ی نه تی ورووی و
 برسیتی و چه وسانه وه ؟ » « خوا خراپتر نه دا » به کفری
 نالیم خوی به لیم نه گری . به لام هه رچه نده لیکم نه دایه وه
 به بیری کولی خووم نه م نه زانی له م حاله نیمه ی تایین خراپتر
 نه بی چی بی ؟ سه رتان نه به شینم - به نیاده م و زه یین کویری
 وورده وورده برینه کانم ساریژ بوو نه مانه م هه موو له بیر -
 چوه وه . برسیتی زیفی لی سه ندم ، قه رزار ته نگى -
 بی هه لچیم ناچار ملم دایه وه وورده کشتو کاله که کی خووم .

(۴)

نه مسال به هاریکی دره نگ له (ه) نه هاته وه .
 هه روا له ولای ماله کانی ناوایی (ح . ه) هوه له نا کاو بو

« توی مه نوچه ر ؟ هه سی سه گباب ! چاواچاوا
 راستوچه پ بهر مایه کشتی له خو به وه پیچاوه ! خه یالت خاوه
 من تفره ناده ی . هه ر به چاوا من پیاو نه ناسم . پیم بلی
 کیت له گه ل بوو که ویستان نه م پیاو ره پرووت که نه وه ؟
 کوا توفه ننگه که ی ؟ پیم بلی زووزور سه م مه یه شینه
 قسه ی قوری بی ناوی . شایه ت وه ک نیره که نه زه ری زوو
 پی له گوناوه ی خوت بنی . » که نه م به پیره وه هاتنه ی به گم
 دبی توف له ده م ما ووشک بوو ، هه روا سه رم نه سوو پیاوه
 وه ک هوشم به لای خو مه وه نه ماییت . نه هه هاته وه بیرم که
 بوچی له و شوینه م . چیم کردووه و چیم نه کردووه ؟ من
 له و بیرانه دا بووم که نه راینه وه به سه رماو توند به روکی
 گرتم و پای وه شانم ووتی :

« باووک سه گه ی سمیل فشه قسه بکه ! بلی نه م
 کابرایه ت بو پرووت کردو ته وه ؟ کوا تفه نگ و خه نجه ره که ت
 له کوئی قایم کردووه ؟ دهسته دزه کانت کی و کین ! »
 که نه مه بیست تی گه ی شتم مه سه له نه خه وه نه خیال
 هه ر راستو پره وان نه و خوا نه ناسه له خوتو خورایی وبه

ژووری به ندیخانه که وه نه رانی : « مه نوچه ر ! سه ی ره شید ! »
 هه ر دوو کمان وه کوو کیچ رایه پین و چوینه بهر ده رگا
 ته لبه نده که رایه ستاین . به راستی بیرم چو بووه وه که من
 که رم لای کابرای ته نیشتمه وه به سه رگر توتوه وه و له بریتی
 نه وه ی ههستی دوژمنایه تی بکه م به رامبهری نه ویشم
 به لای قه و مویکی وه کوو خو م نه هاته پیتش چاوه وه ک به ندیخانه
 وهاو ده ردی هه یچی له دلدا نه هیشتم .

ژه ندرمه که خه ریکی قفلی درگا که بو بیکاته وه وه له بهر
 بو درنی نیمه و بو گه نی به ندیخانه که ش پرووی وه رگیرا بوو
 چاوی له کو نه که ی نه بوو تا کردیه وه نیمه وه خته بوو
 گیانمان ده رچیت .

پیش خوی داین بر دینه به رده می ژووری رای گر تین
 دووای نژیکه ی سه عاتی رایه ستان منیمان بانگ کرده
 ژووره وه . کوپرنکی لووسکه له ی باریکه له ی سمیل قیتی
 سوو روسپی سه رقرن به رگی زایتی ژه ندرمه یی له به را .
 به ژووره که دا نه هات و - نه چوو . بهر له وه ی ماووم بی
 باش له ده ورو پیتی خو م وور دبیمه وه ووتی :

که دار و گوشت ناشنایی یان نی یه • نهختی کشامهوه
 دوواوه • داریکی تهستووری کولی هه لگرت و به
 تهو سیکه وه ووتی : « ها ؟ رانه کهیت ! ژده ندرمه ژده ندرمه »
 کابرایه کی تیکسیراو کردی به ژوو را • به گ پئی ووت :
 « ئابوم بگره ! » وهك هه لگرت کولایه سهرم نه گه چیی
 من هیچ دهستم نه هینایه بهری • به گیش به داره که وه
 پیم هاته پیش • که لام و ابوو بهر هه کولی به کی له شم
 بکه وئی نهی شکینی • به هه مو هیزی خوی دای له قولم ،
 به لام هیچ نه وه ندهی به بیرما نه هات ئیشی نه بوو • و بزاتم
 له بهر نه وه بوو که له کاتیکدا نهو نه بیدا له شانومل و
 دهستوپلم من دارکاری به کی پیستم که وتوه بیر • هی
 زه مانیککی زور له و پیش ، هی دهوری هه رزه کاریم ، که
 له بهر نه وهی رژی له هه رزه وری ئاغا دولاکه و تپووم
 تووشی بوو بووم هه ر داره ی بهر شوین داریکی کولی تر
 نه که وت • هه ر لیدانه ی جوره یادگاریکی نه هینامه وه بیر •
 هه روا وهك خه و ژبانی میانی نهو دوو دارکاری بهی خوم
 هاته وه پیش چاو • چل سال ، چل سالی ره بهق به بیان بوو

345
 ناهفتی ناگوانه خه ریکه نه م کا به دزو جهرده و فریم نه داته
 کونی به ندیخانه وه • وهك پیاو خوی له دهست موته که ی
 خه ویککی ناخوش رایسکیکی خوم رایسکان ووتم :

« درویه دزیم ، من وگویی دریه که ی خومم به سه ر
 گر توله وه • نه مه ویتنه وه ! له سه ر ههفتی خوشم نه م گرن خوا
 هه لئاگری ! » نازانم من ئاگام له خوم نه بوو بوو زور ده نگم
 هه لپری بوو یا هه ر به گ نهی نه ویت دهنگی مسکین
 بیسی و گویی پئی رانه هاتبوو ووتی :

« مه نه رنه سه گباب ! وه ره په نجه بنی به م کاغه زه داده
 ئیفاده که ته ! »

350
 ووتم : « ئیفادی چی کی نوو سیو به تی نهو په نجه -
 موری کات • بمکوژی دهستی پیوه نانیم • » که نه مه م
 ووت له سه ر کورسی به که ی ، که تازه له سه ری دانیشبو -
 وه وه نهی نووسی ، هه ستاو رووی کرده قوژبنیکی ژوو ره که
 که چاووم له گهل گیرا دیم کومه لای دارباسقه نهی ته ستوور
 و باریک و کورت و دریت هه لپه سیراوون • تی گه ییم له
 نیازه که ی ته ماشایه کی جله شیره کانی خومم کرد • زانیم

330
 به لآم سفت ته نرابوو به هسه ناسه ساردی و کورپوه ودری ،
 دوردو نازارو بریستی و نه خوښی • نازانم چه ندی لی دام
 به لآم له پیر وه کورو شیت داره که ی فری داو نه پرانی به سر
 ژه ندرمه که دا ووتی :

« دهستم شل بوو ! تم سه گبابه به روه وه به ندیخانه
 له شی خوښه بووه به خوځی نازانیت • »
 کابرای ژه ندرمه پیش خوځی دام منیش له بهر خوځمه وه
 تم ووت :

« به لآی به لآی له شم خوښه بووه به خوځم نازانم ! » که
 که ی شتمه به درر گاکه وه کوروشتی غیره تم جوو لایه وه ،
 لام وایه زوری له بهر ته وه بوو که شوین داره کان هاتوو ته
 نیش ، ناوړیکم دایه وه له بهرگ ووتم :

335
 « خوا هه لآ ناگرئ تم دار کاری به بو ؟ بووم بخوښه وه
 بز انم چی نوو سراوه ، نه گه زانیم قسه ی خوځمه په نجه موری
 نه که تم نه گینا منی نه خوښنده وار چوز انم ماری تیا نوو سیاوه
 دوویشکی تیا نوو سیاوه چی ؟ »
 شیرانی ووتی : « لآ بی گیره وه ! بز انم ته وه دوه وید باو که

٢٥-
 نه وقاتی له کی وه فیر بوود ؟ نیسته تو من ئیتهم نه که ی
 به ته زویر ؟ زور باشه نه مهش گونا هیکی که • » که زانیم
 هه تا بی تو بآلی زیاترم نه خاته نه ستو بام دایه وه پاران وه
 قه لغانی هه ژارو بی دهسه لاته ، ووتم :

« میرم ! من به باوکیشه وه رایه م ناکه وئ تو زویر
 بکه م • » زه درده خه نه نه گرتی تی که ی شتم خوځیل کردنه که م
 کاری خوځی کرد • سه ریکی بادا و به ژه ندرمه که ی ووت :
 « وادیاره زور گه وچه بیسه روه وه به ندیخانه هوشی
 نه هیینه وه که لله ی • »

(٥)

ژه ندرمه که پیش خوځی دام بمپاته وه بو به ندیخانه •
 خوا وراستان له ریگای بهر ته وبله کانه وه بردمی له ری
 سه رپرای شانوملی شکاووم له بهر دلاکردن زیاتر تاسه ی
 نه فسه ی جگه رهم نه کرد بو به نه سپایی پیم ووت :
 « کاکي خوځم بیکه له ری ی خوادا مردم بو مزی
 جگه ره • یدنه گ جگه ره به کی بو دهره نیام له قوتو وه

خۆمە وبەسەرم گرتۆتەتو ڤيتر نازانم پارەي چي يان ليم
تەوي ؟ »

436

ژە ندرمه كه وهك له كورتى بى پريته وتوووتى : « واديارە
له گويى گادا نوستوويت . شت ههيه بى ياره بگريت .
تەي دەيت باشە . ناي دەيت واديارە بە ندىخانه كەت بە دلا .
چوو هەرموو باپروين . »

ناچار و مل كهچ ووتم ! « باشە ئەي دەم رەزام بە
رەزاي خوا . »

ووتى : « دە بگه پريه وه بايچمه لاي بە گ بەشكو
تيقناعى بگه ليم خۆش بى . » چو وپنه وه بەر دەر گاكە .
ژە ندرمه كه منى لاي يەكيكى كه چي هيشت و خوي چوو
ژوو روه وه . ئەوه ندى بى چوو هاته وه دەري ووتى :

440

« باپروين . بەزار حال رازيم كردوو بە دوو لپره ونيو
بەرت پدا نيويش بو خۆم . خۆت ئەزاني مەسرف گرانه .
دەي باپروين زوو سى لپره كه بهينه و پروزە مالى خۆت . »
منيش ههروا واقم وورما ووتم : « ههئى هاورا لپره
شك نابه . لپره نى به ! »

و درشاو ده كهئى ، دووای ئەوهي بە ئاگرى هينه كهئى خوي
دای گيساند . دايە دەستم و كيشاميه په نايه كه وه ووتى :

412

« پراو دسته . لهويدا بى كيشه با كهس نەت بينى ! »
منيش مزيكى توندم لى دا نهختى هاتنه وه سه رخۆم پشت .
تەستووور بەم پياو تى بهي ژە ندرمه كه پيم نابه جەرگى خۆما
ووتم :

420

« كاكەي ژە ندرمه ! زۆر بى تاوانم بو خوا چاره به كم
بكه . » ليم هاته پيشه وه و چياني بە گويئا : « پارهت
ههيه به ؟ »

425

ووتم : « لپره هيج شك نابه م بەلام له مالى به كه وه
لپره به كم قايم كردوو بو پروزي رەش ! »

435

ووتى : « ئاخرشه پرۆژ له مه رەشت نايى . بەلام له
مال به توچى ؟ لپره كهس نا ناسيت قەرزى قۆله به كى
لى بگه يت ؟ »

445

ووتم : « نه به خوا . هه رچى ئە ناسم له خۆم لاتره .
(مەردان ئانغا) نەبى ئەويش بە خورپايى پاره ناداته باوكى !
بەلام تو پيم بيزه من ، كهوا بەشايەت و ئيسيات كەر كەري

بەگ • نەختى چىرپانى بەگۈى يا پەنگى پروون بووۋە
ووتى :

« ئا ۵۰۰! واديارە ئاقل بوويت • ئافەرم • منىش وا
ئەم ئىفادە يە ئەدرايم — واى ووت وپارچە كاغەزلىكى
لە بەردەما بوو درانى ووتى » دە بلى بزانم شكاتت چى بە ؟
منىش بەرەدوۋا باسى دزىن و دۆزىنەۋەى كەرەلۈتيم بۇ
گېرايەۋە ، ۋە كوو ئىستە بۇ ئيوەى ئەگېرەۋە • ئەۋىش
ھەر ئەى نووسى • لەدوۋايدا چى نووسى بوو بۇى ۴۶۰
خوئىندەۋەۋە پەنجەمورمى پئوۋ نا • ووتى :

ئەۋى پئتە بىدەرە دەستىم • « منىش دوو لىرە
نىۋە كەم بىدەنگ كرده دەستىۋەۋە • ووتى :
« باشە برۆرەۋە دى ، شايا تەكانت بھىنە ئەۋسا كەرە
لوتىت ئەدەينەۋە دەست • خوات لەگەل » ھاتتە دەرى لەبەر ۴۶۳
دەرگا نيو لىرە كەى ترىشم دا بە ژە ندرەمە كە •

(۶)

كە پرزگار بووم گەلى جار لە پىۋ لە دىش ئەھات-
بەسەرما كە شايا تەۋمايت نەبەم كىن بدەمەۋە سەر دەرىپىۋى

۴۴۳ زۆر لەسەر خۆ ووتى : « دەسا فەرموۋ پىشم كەۋە بۇ

بەندىخانە • » كەۋاى ووت ئەسپى شاخدارە كانى بەندىخان-
نەم ھاتەۋە پىر ، لەگەل تەنگە بەرى يە كەى كە بەۋ ئەندازە-
يە يە زۆرمان تابەيامى لەبەر بى جى پى بە كەۋە يا بە پىۋە
پرائەۋە ستاين خەۋ ئەچۈۋە چاومان •

۴۵۵ ووتى : « ئەنە ناچمەۋە ! ئەمىرم • پوۋلىكى كەى تىابم

ئەخلىكم باپروۋىنە شار • سوۋال ئەكەم • خۆم ئەفروشم
ۋاگە پىمەۋە تو بلىت رەحسى موسلمانى تەى ھەلگىرايت
كەس بەزى پىما نەبە تەۋەۋە دەستىم نەگىرت ؟ »

۴۵۷ بىر دىمىە بازار • دووكان نەبوۋ سەرى پىانە كەم • ناسىاۋ

نەبوۋ دەستەۋاۋىتى نەبم ، بىھوۋدە • كەس دۆستى ھەزار
نى يە • كەس دەستى ھەزار ناگىرت • ناچار دەستىم كىرد بە
پىشتىنى مەردان ئاغدا دا كە خاۋەنى دىۋ بە كەمانە • لەدوۋاى
گەلى گىروگىرت سى لىرەى دامى ھەر لىرەى بە باتىنانى

(Error) نەبوۋ دەستەۋاۋىتى نەبم بىھوۋدە • كەس دۆستى ھەزار

۴۶۵ نۆ لىرە وبۇ (۹) لىرە سەنەدىكى لى سەندەم ۋە پەنجەمورى

پى كىردم كە ۋەختى حاصلات بىدەمەۋە •
گەراينەۋە سەرا • لەۋى ژە ندرەمە كە بىر دىمىە بەردىمى

مه نو چهرم • مه نو چهری ناسیاوی به للام نهك ههز ته ماشای
 چرو چاوی كهسی نه كرد ته نانهت سلاویكیشی لی نه كر دین •
 ته نیا به تو پرو بی به كه وه بانگی ژه ندرمه یاسا و له كه بی
 به در در گاكهی كرد ووتی : « نه م گهره لا وژه به چی به ؟
 جه مامی ژانمان هه به ! یاللا دهی در بیان كه درم دری !
 نامی هوی گویم له چیهی به كيك پیت • » كابررا
 ژه ندرمهش نهی كرده نامردی به كوله داره كهی دهستی
 بهر بووه سهرو گوللا كمان نهختی بوی كوتانه وه • خوا
 ههقهه قاچوقو لیشمانی بی بهش نه كرد به شهق نهویشی بۆ
 نهرم كردین ئیمهش ههروه كووره رانه مهر و گورك پهلاماری
 دا بی چه په ساو چاوه روانی چاره نووسی خو مان نه كرد •
 به للام كابررای ژه ندرمه در تر بووه له وهی به مه لیمان بوهستی
 به پاله په ستۆ و شهق و دار كردین په ده ری وهك گویره كه
 له په مموه دركات • دووای ئهم گهین و به ته به توری •
 به دزی وه خو مان كیشا به وه به در در گاكی به گ • ههروه كووه
 نه بامان دینی بی نه باران • نه لیم به دزی وه هاتینه وه ، به دزی
 به گه وه چونكه كابررای ژه ندرمه تا به کی فرانگی لی
 نه سینن نهی هیست بچینه وه •

470 • به للام ته ماع وازی لی نه هینام ووتم دووای ئهم هه مموه
 چه ره سه ری یه دی دیو مه و نه و پاره یه ی له کیسم چوو ده هیج
 نه بی كهره كه م دهست كه ویته وه كه له به ریکم بۆ نه گری •
 به كدوو پوژ له دیدا به خه كه گه وه گرام په کی ، له به فرمانی
 خوئی ، بیی نه كرا له ته كما پیت • تا به لیم دا به هه مه
 هه سه ن و سو فی نه و در دهسانی شیرزاده كه نه یان بینی ،
 مه سه رفی هاتوو چوو و خه رجی یان بده می چه ند پوژیش
 له وئی گبریان خو وارد نه و ننده پوژیش ئیشیان بۆ بكه م
 ئنجا له گه لم هاتن •
 475 چو وینه (ه •) به یانی زوو له بهر در گاكی ژووره كهی
 به گدا بۆی هه لئرو شكاین له قوژبنیكه وه سی كوچكه به دهم
 چاوه نو پری به وه كه وینه رازو خو اس • نه وه ندهی نه خایاند
 به گ به كه شو فشیكه وه ده ركه وت ژه ندرمه به به دوو وه
 خرنگو هوو ری قايشو قرووشه كه شی وهك ئیشه نگ هارری
 نه هات • به رز پیتی راست بو وینه وه له گه ل نه و هه مموه
 480 جه ماوه ری له بهر در گاكی گلیژ بوو بوو نه وه •
 هه رچه ننده به چاو و به بز دی لیو ویستم تی گه لیم كه من

که دروی نه بی مام ههسه ن پئی ووتم « بۆ ناچیتته خزمت
(جهوهه به گ) بهشکوهه نهو پرز گارمان کات • یهژن
پیاوی خاسه • منیش ووتم وا ئیمرو ههچ سۆزی لووتی
لهویش نهدهین •

بهیانی زوو خۆمان گهیانده سهرا که پروانیمان
قهلهالبئیککی زور ، ژنو پیاوو منال ، وهستاوون • دررم-
پیدان وملم نا بیمه ژوورئی لهپشتهوه کابرای درگاوانت
تونگ ملوانی چۆغه شررهکهمی گرتو پرای کیشام
وچه پۆکیکی مالی بهسهرما ووتی :

« ناخر کهری ؟ کویریت ؟ نابینی بهگ میوانی ههیه ؟ »
ناچار منیش پراوهستام لهناو خهکهکهدا • تادرهنگ ههر
پیاوی عهبا بهشان و نوکهکه لسهوین نهچوونه ژوورهوهوه
نهها تنهدهری • ئیمهش نهو عالمه پرهشور ووتته ناویژن
ههنگاوی لهدرگا که دوور بکه و نهوه نهوه کا ههلیان لهدهست
چیت • نهو ژن مناله کهی نهگری بۆ نان • نهو موسلمان
نویره کهی نهچی • نهو کریکار ئارامی نیه چونکه زوو
نهچیتتهوه خاوهنفرمان پوژانه کهی لهبیریت • ههی ههی

نهوهندهی پئی نهچوو بهگ هاتهدهرهوه • منیش
پشت نهستوو بهناسیاوی تازهمان سنگم لی بردهیشهوه
ووتم :

« بهگم شایه ته کانم هیناوه ! » بهگ بههردوو دهستی
تاهیزی تیاوو ، پالئیکی پیوه نام کهوتم بهسهر ههمه ههسه نا
که به پیوه پراوهستاوو نهوهنده کهوتنه کهم لهناکا و بوو ههمه
ههسن خۆی پئی نهگیژایهوه کهوت بهسهر پیوهژئیککی
کو تو کویرا ژنه زریکانی وهاواری کرد « ههی هاوار ! ئای
سکم ! ئای پلشامه وه مردم ! خوام کرد بهگرتانا کوژرام !
دهرم بین ! »

بهگ ههروه کوو دیسه نئیککی پیکه نیناوی دی بی بی
بهزهره دهخه نه به کهوه ووتی : « کهره نابینی ئیشم هه به ؟ »
لهم پوژوهوه بۆ نهو پوژ ، ئیمرو به سهی سی پوژ
هیشیتانینهوه • ئنجا نامهوی به بسی چۆنی پرابواردنی سی
لادی بی پرهشور ووتی بی خانه خۆی سی شهو له شوئیککی
وهک (هه •) دا سهرتان بیهشیم •
بۆ پوژی سی بهم که بهناهو میدی له سهرا هاتینه دهری

بگه يه نېمه به گ و شايه تي شايه ته کانمي پي وږه گرم . دوو اي
نېمه ووتی :

« با شايه ته کانت پرؤنه ووه تۆ بېينه ره ووه ، نه نووسين
بؤ جه وهه به گ تا نه و نه لاي نيمه ناتوانين گوي درؤنډ که ت
بدېته ووه . توش خوت سبه ني سهر بده ره ووه . »

به ياني که چو و موه له بهر دهر گاکه وه ستام تا خوي
هاته دهری . که چاوی پيم که وت کرديمه ژووره ووه
در گاکه داخست . پي ووتم .

« وائيشه که ت ديسان ته گه ره يه کي که ي تي که و توه
جه وهه به گ که و توه به قندا دوو لېرم له ووهي خوم
داوه تي داوای يه کيکي تر نه کا نه گه نه ي ده يتي پي سه که ت
نه يته ووه به خوري وخوشت نه گپري ته ووه . نيتز بزانه
مشورتيکي بؤ بخو . » من زورم ووت نه و که مي بيشت
هه چولني بوو سي چاره که لېره ي لي سه ندنم نجا ژه ندرمه
به کي له ته کا ناردم له خان که ره لوتي وهر گر موه . به لام

کاشکي مله بشکايه و نه چو ميايه . که ره لوتي نه زاني
ته شريفی له کوي بوو بوو ؟ يه زن له شاران مسافر خانه و

کي له کي نه پرسی و کي ناگای له حالی کي به ؟ نيوه پريه کي
درهنگ کابرای دهر گاوانت که و ته خهک بانگ کردن .
ميش له هه ليکدا که نازانم کابرات به چه فرمانيک نارد بوو
خوشت ژدو پياويکت له بهر دهما وه ستابوون هه ردو و کيان
پيکه ووه قسه يان نه کرد ، خوم گه يانده بهر ده ست
وپه لاماري که وشه کانم داي ت ماچي که م . وهک کيچ
به ربز بوويته ووه نه ررانت ! « پرؤ که ري که رباب نازاني وهختي
موحاکه ميه ؟ وهرن دهری که نه دهره ووه ! » دهر گاوانه که ت
ژه ندرمه بهک وهک موويان هه لکرو وزي ني گه يشته سهرم .
به پاله په ستو کرديانه دهره ووه ميش هه هاروارم نه کرد :
« هه ي داد ! هه ي له پري له خوادا بؤ کوئي بچم له دمه ست
نه م جه ووه ؟ »

پرووم کرده هه م هه سهن که هوئي نه م کاره ساته ي
دوويایي بوو ووتم : « گه و جي بي عقل نه م هه بوو چا که که يان .
کوپره چا کي چي . گشتي له توري کاله ک ! پرؤن با پرؤينه ووه
خرمه ت به گي خومان . هه ره نه و له خه لکي چاتره . »

نزيکه ي نيو لېره ي ترمان چوو نجا تووانيم خوم

و نه ملاونه ولا • هر چوونی بوو قه بلانمان لیره به کمی بدمی و نیولیرهش دووای مانگیکی تر •

ئنجا به ناخیرم که ره لوتیم دایه پیش خوم ولوش لوش
که رامه وه دی • بده ستمه وه بوو تا پیری دوو ژه ندرمه
له ناکاو کردیان به ئاوابی دا و پراپچیان کردم بو « ه • • »
هر چه ندیم کردو کوشا تا چه ند قروئیکیان لی نه سه ندیم
نه یان هشت سواری گوی دریزه که ی خوم بیم • هر
که یشتینه شمار میان خسته به ندیخانه کوئنه وه که ره لوتی
شمان پیش خویان دا •

بو به یانی بر دمیانه به ردمی به گی له مهر خوم • که
پروانیم وا کابرای دزه ی که له چاویس (سه ید ره شید)
پروانیم • (به گ) به مونی به که وه پرووی تی کردم ووتی: ۱۵

« کابرا! تو ئبی گوی دریزه که بده تته وه به سه ید
په شیدی خاونه نی به زووی، چونکه شایه تی هیناوه که وا ئم
گوی دریزه خانزای خو به تی • ئنجا توش ئه گه ته توی
بچو له مه حکمه شکاتی لی بکه! » که ئه م هم بیست چه په سام
دووای نه ختی ووتم:

خانی خوش خوش هیه به پیای گه وری تی نه چین شهوی
به مستی پاره به • • • — جه وه ره ریش به زه رده — خه نه به کی
تفته وه ووتی: « ئوتیل بلای، ها ئوتیل له شمار زور گرانه
شهوی به نیولیره به » مه نوچه ر ووتی « ئا په حصه ت له
باوکت ده سا به خوا وادیار بوو که ره لوتی له شوئی گه لی
له وهش گه ورت و خوشتر بوو چونکه عه ره شی خانچی
بمی نایه رسی ملم نه ی ووت خوشت بی و ترشت بی سی لیره ت
هقی خان و ئالیکمی گوی دریزه که ت لی نه سینم • هدی داد!
ههی له ری خوادا گوی دریزی به لای لیدریاو خوی سی
لیره ناکات، چون سی لیره بدم بو کری خان و ئالیکمی
بینج شهش شهوی؟! لیم پاره ی ووتی:

بینج شهش شهو!؟ ئه مه ۱۵ روتی به به قه که ره لوتی
ها لای من • ئنجا من سه ری خوم بو له گه ل تو ئه به سینم
من به گ ئه ناسم چیمه به سه ر تو وه • نه وی که ری نار دوته
لام نه چم پاره ی خوم له و ئه سینم • «

ئه وه نده ی بی نه چو و گه ر ایه وه ژه ندرمه به به شوئنه وه
ووتی « فهرموو با پروئنه سه را! » به پارانه وه و لالانه وه

بەسۆیت توشی گەلی دەردی سەری وە زەر پەرم کردوی
ئێستەش ئەمەوی هەقت بستم لەوانە ئەم زۆرە بان لێ
کردوویت • هیوام هەیه یار مەتیم بدەیت •

مەنوچەر هەناسە یەکی هەلکیشا ووتی زۆر
— میرم گەر ترین چاکەو پیاوێتی کە بتەوی لەتەک
ئەم پچووکی خۆتەدا بیکەیت ئەو یە لێی گەری پیت و لە
سەری نەزۆیت • «

جەو هەر ووتی :
— ئەه ، ناتوانم واز لەم کافرانە بستم کەوا تویان
پروو ناندۆتەووە • بەگی ئاشنات ئەناسم کێ یە • زۆر باشی
ئەناسم • «

مەنوچەر نەختی ویتا ئنجا بە پارانەو ووتی لێ بێرە
— میرم هەرچی بەک ئەکەئە منی بەرەو ورومە کەرەووە •

جەو هەر ووتی :
— نابێ ئەبێ توش لەوی بێت ، هەر ئێستە بو ئەو ی
سوێندە کەت نەکەوی بەزۆر لەگەڵ خۆما ئەت بەم • «
پرووی کردە من ووتی :

« چۆن ئەم هەموو پەنج و پارە بەم هەر وە بەفیر و بر
و گوی درێژە کەشم لەکیس بچی ؟ دەک خوا ، هەلێ نە گری
شکات بکەم ! تازە دووای سالی هاتوچو و چەر مەسەری
پارەسەرف کردن بچم شکات بکەم ، ئەئ بە ناخیری گیان
تا ئێستە چیم کردووە ! ئەه ئەه میرم بەسەری تۆ هیچ
بەدەستەو نەما • کەوتە سوالات • « وام ووت وە هاتمە
دەری دووای ئەو ی سێ بەردەئ نایە دەستم کە هەتا ماوو
ناوی نەبەم • ئنجا ماندوو و مردوو بە ئاوات نەگەشتو
سەر گەردان و مال و وێران پرووم کردووە ئاوابی وە لەسەر
دەستی مەلا عەول سەمەد دا ۳ بە ۳ تە لا قەم خوار د کە تاماوو
بو هیچ فرمائیک بە ئارەزووی خۆم پروو نەکەمە قاپی میری
تۆخوا سا ناھەقەه ؟! «

جەو هەر کە بەدرێژی بەسەر هاتە کەئ مەنوچەر
چاوی بری بوو ئەرزە کەو قەئ لێ خۆی بری بوو
بەئەسپایی بەدەنگیکێ داخاوی ووتی :
— هەقەه ، زۆر زۆریش هەقەه ، بەلام تکات لێ ئەکەم
خالۆ مەنوچەر لێم ببوووە چونکە ، بێ ئەو ی بزاتم ،

667 — کوا دئی وا له ناوه نی به ۰۰ به لام له گه رمیان ناویکی وام بیستووہ ، و ابزانم لہدہ وری چه مچہ مالہ به پەرؤشہ و ووتی :

— نوہ ۰۰ زؤر چاکنبوو ئەم قسہ بهت کرد ۰۰ که وایی بانیرین خانہ کان بگه ری بن به شکو نہ پڑیشتیہ و ۰۰ بی گومان ئەویش وا به ئاسانی گوی در پڑی مست نہ که و — تو تہ و ۰۰

ناردی هه موو خانہ کانیاں پشکنی • کابرای به که له — چاوی له مہر مہ نوچه ریان هینا • ئەوشہ و بہرہ لای کرد دووای ئەوہی پیاویکی ناسراو دەستہ بہر بوو کہ به یانی بیہینی بو سہرا •

به یانی منیش له گہل جہ و ہەر چووم بو سہرا بو ئەوہی ئەنجامی کارہ ساتی کہرہ لۆتی مہ نوچه ر بزانم • جہ و ہەر ہەر گورج ہەر دودو کابرای بانگ کرد • کہ سہید پدہ سیدی دوواند ئەویش بہ سہرہ ساتیکی بو گپڑاينہ و لہ ہینہ کہی مہ نوچه ر پیر چہرہ سہری و کوپڑوہ وری تر • لہ ۰۰ دووای ہہ موو شتیک ووتی :

— وا پڑویش درہ نگ بوو ناتوانین نہختی دیمہ نی خوشی دئی به کہ بینین • منیش ووتم :

— ئەوہ نندہ باسی کوپڑوہ وری دانیشتو وانی ئەم دیمہ نہ خۆشانہم بیست لہ بہر چا ووم کہ وتن ہہستہ با پڑوین

— V —

جہ و ہەر لہ ری ہیچ قسہی نہ کرد داستانی مہ نوچه ر زؤر کاری تی کرد بوو • وای ئەزانی به کہم جارہ زؤری وا لہ ہہ ژار ئە کریت !

کہ گہ یشتینہ وہ (۰۰ھ) جہ و ہەر بہ زؤر چہ ند قزویشیکی برری بہ سہرہ نوچه را بو خہر جی ئەو شہ و ہە ی لہ یاشا بہ منی ووت :

— ئەوہ لہ وساوہ بیر ئە کہ مہ وہ ئیستہ ہاتہ وہ بیرم ، پیڑی یا بہ سر پیڑی به کی لہ و کاغہ زانہ ی تہ ماشام کردن لہ بابہت گوی در پڑیکہ و ہ بوو کہ بدر تہ وہ بہ خا و نہ کہی ۰۰ خەلکی جی به کی سہر بوو ۰۰۰ « پیریایی » ناو بوو ۰۰ منیش ووتم :

له دوینی وه ماونه وه چه زمه کرد ئیشه کانیان ته او کهم
 و نه و سا بیمه لاتان به شکور زگار یان بیت بچنه وه سه رکاب
 رو کاسبی خو یان • به لام (کاک) هه به راستی لیم بوو
 به مباشر ماوهی نه دام ووتی جه و هه به گ به په له نه به وئی
 یت ! جه و هه به ته و سیکه وه پئی وت که سو پاسی نه کات
 نه وه نده به په رو شه بو پر اپه اندنی ئیشو کاری فه قیرو هه ژار
 به لام واد یاره فه قیرو هه ژار خو یان سیله ن نه وه ته له هه موو
 762 لایه که وه لئی که ووتونه شکات و بر ته و بو له • ئنجا
 له سه رخو هه موو خرابی به کانی خو ی پئی ووت له پیشه وه
 هیچ نه چوه ژیری وه هه ر باسی پاکی خو ی بو نه کرد
 و کرده وه باشه کانی خو ی نه هینا به وه پیری به لام جه و هه
 ماوهی نه دا که زمانه لوسه که ی بخاته کار هه ر زوو ری ی
 710 لایه سته وه به هه ره شه و به قسه ی خو ش هینا به به ر بار پئی
 له هه ندیکی نا که به ر ده سته کانی کرد و یانه و له پاشا به ویان
 ووت و وه • جه و هه ر پئی ووت :

— قسه و باس و سویندو قورئانی پئی ناوی مهسه له ی

— پروا بکه میرم من نه و نده به ته نگ خو مه وه نیم ،
 به لام نه وره حیم ، نه وره حینی به سه زمان پیره میردیکتی
 شه ست ، هه فتا سالا به زور له گه رمیانه وه له گه ل شایه ته
 کانم به کیشم کردبو بو شایه تی • له دارای دلیادا نیو لیره ی
 شک نه برد ، نه ویش من دابووم پئی بو خه رجی ری
 و کپی و و لایخ • به گ نه ویشی لایسه ندو سی به رده ی نایه
 مشتت که هه ر نه و ساته له (ه) دا به نگ نه بی پرواته وه •
 نه ویش ناچار ملی ری گرت • ئنجا خوا نه زانی به لاتی و
 برسیتی له و ری به ، ئیسته گورک خوار و دویوه تی ، گره
 لئی داوه ، ری هه له کرد و وه چی !

جه و هه ر نه وانی کرده دهر وه و ناردی (نه ژاد) ی
 زابتی زه ندر مه ی بانگ کرد که لایکه به قسه بو نیشتمان
 سو و تاو • که هات ترس و په شه و کاوی لئی نه باری سلا و ئیکی
 عه سه که رانه ی بو جه و هه ر کرد و ووتی :

— فه رموو میرم خیره ؟ وا به م به یانی زوو و نارد و و تانه
 به دووما ؟ هه رخوم به ده ستمه وه بوو بیمه خمه تان به لام
 هه ندی کاری په له ی ره شور و وت و هه ژارانم لابوو که وا

مه نوچهر هه ناسه به کی هه لکیشاو نهختی له میزه که ی
جهوههر هاته پێشه وه ووتی :

— به گم خوا بهرقه رات کات لیم ناگری بیت قسه به ک
هه به له خزمه تدا بیکه م .

جهوههریش به سه سامی به وه سه ریکی هه لیری ووتی
— فهرموو برا چی نه لای بیت بللی .

مه نوچهر نهختی گه رووی پاکرده وه له بهینی شه رم
کردن و نه ویرانا به ده نگیکی کزی له سه رخو ووتی :

— بم وه سه قهت ره نگه و ابنزایت خاسی به فره خاست
له ته کا کردووین ؟ به م فرمانه دووایی نهت ؟ نه به گیان
باوکت نهت پیکیاوه هه به جاریک مالت ویران کردین
قوررت پیوه دا !

جهوههر به و پهری چه په ساوی به وه پرسی :
— بو خالو مه نوچهر ؟ بوچی ؟! ناته ویی پاره که ت

بدریته وه ؟
مه نوچهر زور له سه رخو ووتی :
— به لای میرم نه مه ویی به لام به مه کردین به دوژمنی

که له ره لوتی وه کوو خوی نه زه پری وه کوو ژمار دوو مه
نه وه ی له مه نوچهر و سه یه ره شیدی به ده بخت سه نراوه ،
جگه له خه رجی خو یان و شایه تیان بیستویه ک لیره به که
گویی در یزه که شه خوتان نرختان به شهش لیره بر یوه
هه ر یسته نه چی نه م پاره به نه هینته وه وه دووای نه وه شه
لایت نه نوو سم که جهزایه کی ته و اویش بدری بیت خو نه گه
توانیت به به رتیل چاری خوت بکه ت نه هوا هه ره له ئیسته وه
دلنیا به که تا من له م شوینه بم نایه لم پارچه به ک کاغزه
به ئیمزای تو وه بیته سه رمیزه که م ئیتر ئوبالی خوت
به نه ستوی خوت . »

(نه زاد) لی ییدا چوه دهر وه مشووری پاره که ،
بخوا ، به قسه ی خوی . جه وه ره ریش مه نوچهر و سه یه
ره شیدی بانگ کرده وه زووری ویی ووتن که هه ر یسته
نه زاد بیستویه ک لیره یان بو نه هینت هه ره که سه یان به پی ی
زه ره زوویانی به شی خوی لی هه لگرت به لام گویی در یزه که
هه ره لای سه یه ره شید نه هینته وه چونکه ئیسیاتی کردوو
که خانه زای خو یه تی .

ههروا له و بهرى ماله كه مانه وه ، بهر امبه به شه قامه كه ژوو ريڤكى ږوو خواو هه بوو . واديار بو پاشماوهى خانوو په كى گه و ره بوو كه بهر جاده كه و تووه خواوه نى پى يـ نه كراوه دورستى كاته وه . ږوژ نه بوو په كدوو ږيوار له بهر خويانه وه ، يا به به كتر نه لښن : « نه وه بوچى به له دى به نه كه لاويه نهخت ناكات ديبه نى شه قامه كهى ناشيرين كړدوو؟
 وه به خه ريكن تيكي نه دهن له دلى خو ما گه ليكم پى خوش بوو كه نه م كه لاويه به له بهر ماله كه مانا نه كه نه وت ووت دهمو چاوى زه لاميكه پارچه بو مبا نيوهى بر دى .

په كدو ږوژ دوواى نه مه ، نيو ږوږه ديم ههروا له جى ي ژوو ره ته خت كراوه كه لىڼو لكه به كى شرر گر مو له كراوه چلك و كونى وايان لى كړد بوو نه مزانى ږه ننگى چى بووه . هېچ به پير ما نه نه هات له و لىڼه شره پسه بچمه پيشه وه كړ .

توخمى ژه ندرمه نيتير ، من بهش به خالى خوم ، مه گه ر بار كه م له مو و لاته نه گينا هه ر نه م پيژن .

نه مهى ووت و لى يدا چوو دده ر وه به دووى سه يد ږه شي دا كه وا ديار بوو به دووى جى گاي و دسكه و ته وهى گوى دريژه كهى له مه نوچر زياتر دلخوش بوو .
 مينش كه تا نه وه دهمه بى دهنگ دانى شت بووم ږوو م كړده جه وهه ر و و تم :

— گوڼت لى بوو لالوى پيره چى ووت . نه وه هه ر نه وه قسانه به كه من به جوړيكي تر پيم نه و و تيت نه چه شنه نيشه به كتنه نى يانه نه وه نده با به خيان نى به ناو له سه چاوه وه ليله .
 خانو له بنه ر ه ته وه و ږرانه ته قه لاي هه ر وه و زى ريكو پيوك و بى وو چان و باز ووى به هيز و ژبيرانى دل سو زى نه و ت بو له سه ر چاوه وه ږوون كړ د نه وه و له بنه ر ه ته وه بنيا ت نا نه وه ي .

سليمانى ١٩٤٥

مېنىش بەرامبەر بەم شالاۋەي كابران وەكۈر قوتابى —
يەك مامۇستا لە تاوانا گرتىتى بە شەرمىكەۋە ووتىم :

۶۹۶

— بەلى تازە ھاتوۋمە ئېزە ، بۇيە نازانم خازى كىيە؟
كابرا ۋەك يەككى لەخۋاى وىستىي نەزائىكى ۋەكۈر
منى دەستكەۋى بەشاناۋى ۋە خۇمە كىشائىكى ديارەۋە
ۋوتى :

— ئاى برا ! ئەم دەعبايەى ۋائىستە پىاۋ بىزىلى ئە—
كاتەۋە ۋە زات ناكات ھەر تەماشاشى بىكات ، بىست سال
لەمەۋبەر شۇپەر ئى بوو ناسك ۋە نازدار ، دور چاۋى رەشى
گەشى بەباۋەش پىر شىنگيان لى ھەئە قولا ، پىر شىنگىكى
دلفىرېن ، چاۋترىسېن ، پىاۋپىسېن . . . بە قاقاي پىكە نىنى ،

بەلەنجەۋلارى شىرېنى ئەۋ تەلارەى مالى « مىران بەگ » ى
كردبۈە بەھەشتى شادى ۋە سەرچاۋەى جۋوانى ، گۆرۈنى
سەردەمى جۋوان ۋە پىر باسى رۈۋمەتى ئال ۋە چاۋى رەشى ۋە
پەۋتى پۇرى خازى بوو . ھەرزەكاران ۋەكۈر ھەنگ
بەدەۋرى تەلارەكەدا ئەسۈرۈنەۋە بە ۋە ھىۋايەى بەتىلاب
بى چاۋ لە دوۋرەۋە تەماشايەكى بىكەن . بۇيە ئەلەم

۶۹۷

ئەگەر لەنزىكەۋە سەتلىكى شىكاۋو گۆزەلە بەكى لىۋكەل
ۋە جامىكى قوپاۋى زەنگاۋىم نەدى يايە ۋە دوۋسى زەلامى
بەھەلە داۋان لى ۋە چۈۋە نايە پىشەۋە ۋە يەككىكەساز
چىكى لىفەكەى پىرە كىشايە ۋە بلى « خازى ! » چىكى
لىفەكە بەدەستىۋە ھات بەلام دەنگ نەبوو ، كابراۋوتى :
نەمردى ؟ بەئەسپايى لىفەكەى لادا . دەمچاۋى دەركەۋت
بەلام چەدەمچاۋىك ! ناچارىش بىم دەمچاۋى چۈنكە
كەلە بەرىكى تىكارايەۋە دەنگىكى كى ساردى سوۋاۋى
لى ھاتەدەرى ۋوتى : توخا لىم دەدەن ! لىم دەن زەخۇش !
زىاتر لى چۈۋە پىشەۋە . ۋە ديار بوو پۇشناى نەئەۋىست
بۇيە دەستىكى ۋە كۈ قامىشى پەرتى پىچراۋى گىرت
بەچاۋى ۋە ، كە لە چاۋ زىاتر لە دەمى دوۋ بىرېنى گۆشەۋە
زۈۋن ھىناۋە ئەچۈۋن . لەگەل دوۋ كابرانەدا بىئەۋە چە
ناسياۋىكىمان لەمىانا بىت ، ۋەك دىمەنى گىرېرۋە پىر
لەكۈرۈۋەرى ئەم زە كىرېنى بە دۆستىكى دىرېن ، لى يان
چۈۋە پىشەۋە ۋە پىرېم ئەم زە چىيە كىيە ؟ كابراى
پىشۋىۋىان ۋە رامى دامەۋە بە سەسۈرۈمۋاۋى ۋوتى : خازى !
چۈن خازى نانسى ؟ ئەبى خەلكى ئېزە ئەبى ؟

۶۹۸

۶۹۹

۷۰۰

۷۱ -
وئېدان وتى ھەلدىنى پېنج ھەنەزاش لەلايە ، كە ھەپىرە
پېچو كە كەيان چوارسال لەخۆى گەورە تر ئەبى .

دارو گوشت ئاشنايەتى يان نې ، بە ناچارى ھەلدى
بى ئەھەى بزاني بۆكۆى ئەچى بېچىتە ۋە مالى باوكى ؟
ھەى خوانە كا گوايا كى لە دنياى روونا بە ھەرزە كارى
ناشتى ؟ باوكى نە بوو ؟ . بېچىتە شوپىك دەستى مېردە كەى
نە گاتى . بە ناھومىدى خۆى ئەخاتە مالى « بايز آغا »
كە ئەوسا دەسە لاتيان ئەۋەندە ھەبوو كە مېردە كەى خازى
ھەر بەخەۋى شەۋائىش بە بېريا نەپت ژن لەھۋان
بېيىتە ۋە .

ھەر كە ئاغازن چاۋى بى ئەكە ۋەيت ئەچىتە دىلەۋە
ئە نېزىت جلى بۆكەن ۋە يەكە بەكە نېزە كى تايەتى خۆى .
چەند مانگى ۋائەزى . لە ۋەدەمەدا « ن . ن » ناۋ كابرەك
ئەبى بە كار بە دەستى ئېرە . زۆر دۆستى بايز ئاغە ئەبى .
رۆزىك لاي ئاغازن كە نېزە كە جوۋانە كە ئەبىنى ۋە كەلىنى
ئەپرسى ئەمە كى يە ئاغازن بە بەژنو بالاي خازىدا ھەل ئەدا
ۋە ئەلى : ژنى پياۋلىكى پېرە مېردە بە ديارى ۋە دانە نىشتۋە ۋە

بە تىلايى چاۋ چۆتكە نە يان بوو بوپۇرى لىى نىك بېتتە ۋە .
كابرا ھەر ئەۋەندە پشۋوى دا تاكو يادگارى
كۆكرە ۋە ئىچا ھەناسە بەكى ھەككىشا ۋوتى :

« بەلام لىم بېرسە بلى خازى يەكى لادىيى ھەژار
چۆن گەيشتە ئەم تەلارە ۋە چى كرى بە قىلە گاي دلى
ھەرزە كاران ؟ »

بى ئەھەى چاۋ پروانى پزسىارى من بكات خۆى
ۋە رامى خۆى دا ۋە ۋە ۋوتى :

« خازى كچۆلە بە بوو چۋارە سالە بە ۋە جوۋانى بەى
باشم بۆكرى ، داىكوبواكى لەبەر دەست كورتى
فرىتۋويان بە پېرە مېردىكى خەلكى دى بەكى دراۋسى بار
بە (۳۰) لېرە شېربابى . خازى ئەگەرچى ئەم شوۋكر دەنى
لا لەمردن ناخۆشتر ئەبى ۋە زۆر ئەگرى ۋە ئەپارەتە ۋە بەلام
دلى پەقى داىكوبواكى بە زىرەى لېرەى كابرا زياتر نەرم
ئەبن تا دەنگى گريانى ئەم . ئەى گۆز ئەۋە بەلام بۆكۆى ؟ بۆ
جە ھەنەم ! نەشە ۋە لەجى دا ھەسا ئەۋەندەك ، نەرۋز لەمالا
ھەۋانە ۋە يەك . بۆلە ۋە خوتەى دى ۋە گرمە گرمى مېرد

تووروره ئەبى ئەلى باشە ھەر ئىستە ئەنېم مېردە سەگبا بە
 كەت بەين لە بەرچاوى خۆت ھەسېرمەيدانى كەن - چارەت
 نى بە پىسى بەدنىسەك . ئا وەرن كۆرە ئەم بەيتەشەبە
 دەستوبى بەستىن و شەوى بى بەنە مالى ن . بەگ .
 لۆزەندى ئە كەبەزور ورا و دەست ئەداتە پەلى خازى نىو
 لەھۆش چوو ئەى باتەدەرى .

لە مالى ن . بەك تا سى چوار پۆژ كەس خۆى
 تى ناگەننى لە پىرىژنى بەولاو ، كەو كۆ پەپولە
 كەور و خولى ئەدا و تاوى دلخوشى ئەداتەو ، تاوى ئەى -
 ترسىنى ، دەمى جلى جوان و خشل و ديارى بۆئەھىنى
 بەم جۆرە مانگىك ئەمىتتەو . بەدريژاى پۆژخازى
 لەمالە كەدا رايەت ، لەگەل پىرژن ئەبەدەست . خۆشى
 نازو نىسەت و تىرى و خانى ئەچىژى . شەويك لەدەنگى

پى زەلامىك راست ئەيتتەو ، ئەروانى ن . بەگ بەزۆر
 بەخواھشت ، بەھەر پەشەو بەتەماع ، بەبزواندن و بەتەفردەدان
 خازى لەوشەو و ئەيتتە دۆستى ن . بەگ . سال و نىويك
 و امايەو لە كرنوش بۆ كردنى پياوماق و ولان ، لە حورمەت

ھەلھاتوورە . « ن . » وا لە ئاغازن ئەگەننى كە خازى
 چوو تەدلىو .

كە ئەو ئەپروا ئاغازن خازى بانگ ئەكاوتى ئەگەننى
 كەوا « ن . » بەگ زۆرى پەسند كۆرەو ئەبەوى بىكا
 بە كەيانووى خۆى . خازى دەست ئەكا بەگرياز و شىن
 بە ئاغازن ئەلى : قوربان من پەنام ھىناو تە بەرئىو ، ئەمە
 پرەواى ھەق نە ئىو شەم بەم خەنە پەل زرتە بۆزىكى .

بى كار . من ئىك مېرددار و خاوەن كەس و ھەقدار .
 ئاغازن بەتوورورەبى بەو بى ئەلى ن . بەگ لەوانە نە ،
 پياويكى باشە . ئەمى تەنيا بۆ خزمەتى خۆى ئەوى . خۆشى
 بى و ترشى بى ئەبى ھەرىچىت . و ئەگەر لەوشەرىيائى

لاسارى بىكات ئەتوانى ھەپسى بكا وەيا لەوشەرى خراپىتى
 لى بىكات بى نېرئە كارخانە . . . كچە كە ئەمە ئەبىسى ، خۆى
 ئەدا بەسەردەست و پى ئاغازندا وەگەلى ماچى ئەكات
 ولى نى ئەپارئەو بەلام بىسوودەبى . . . لەدووايىدا بە
 ئاغازن ئەلى : دەسا قوربان كەواتە ئىزەن بەدەن بچەو لای
 مېردە كەم ، خوا مالتاز ئاواكات . ئاغازن لەمە زۆر

گرتن و ماستاوساورد کردهدی گوره مالان ، لهر و والتهت
 ۴۵۰
 و به پیره و ده هانتی خانمان ، خازی نه و ندهدی دی و نه و ندهدی
 بؤکرا پرواناکری فریشتهش بووایا به بیریا بهاتایه کنه و
 له سه ره نوئلکی نزمی و بی شه رمی دا نهژی .

دوای سال و نیوه ، رۆژیک فهران بؤ « ن . به گ »
 دی که بیچی بؤ شوئیکی تر ، نه ویش هرچی جلو به رگ و
 ۴۵۱
 خشل به خازی خۆیه وه نه بی نه یداتی و هه ندیکیش پاره ی
 بؤ جی نه هیللی و لی نه دا نه پروا .

نه مه و . به لام و نه بی که سوکاری خازی به کم کرده-
 و ده ی پازی بووبن نه یا هر ده ست به سترای نه و بو بوور
 ۴۶۰
 که له به ر ن . به گ ده ستیان نه ی نه که یشتی که نه و رۆیشت
 گری ده ستیان نه کرته وه ، شه ویک له نا کا و دوو برای
 دین هه لی نه گرن و نه ی به نه شه که زه له و ی سه ری
 نه خسه نه سه ر تاویریک و به ر دیک نه مان به کاژه له ی سه ری
 دووای نه وه دوو سی خه نجه ریشی لی نه دهن ، لاشه که تی
 به جی دیلن بؤ قه لودال . بؤ به یانی کار یسه کی شو وان
 له و نزیکانه مه ر نه له وه پرنی چاوی به لاشه به که نه که و ی

که لی نه چینه پیشی و ده ست نه دا له دلی تی نه گه هیشته
 گیانی تیماوه . نه ی با ته دی له پاش سالیك تیمار کردن
 و ده زمان کردن بؤ بیولته تی و لومه ی پسان نامیرت و
 له و په ری به نه دم ده جاننی به نه وینته وه که له پاش چه ند-
 ۴۶۰
 سالیك خه لك توانی یان بی ناسنه وه نه ویش به ده به و چاوا

نه ، به و ده دا که خوی چونکه شیت بووه ههر له به ر خۆیه وه
 و ورینه نه کا ، ناوی نه که نیانه نه هیللی که نه و سا ناسیونتی .
 باسی نه و ژیا نه نه کا که نه و سا پای بوواردووم . له و سا و
 به رۆژ سووال نه کات و به شه ویش له په نا پاساریکا سه ر-
 ۴۶۱
 نه نینه وه . نه مه پینج سال نه بی نه م که لا ویه ی گرتووه

به شه و لی نه نووی . وا نه ویشیان روو خاند ، نجا بؤ به
 نه بینی خۆی و هه رچی خوا پی یداوه له و چه قی ری یه دا
 گرمو له بووه . به سه زمانه مناله و ورد که زۆر نازاری نه دهن .
 کابرا که له گپزانه وه ی به سه ر هاته که ی بووه وه .
 ۴۶۰
 دلوی فرمیسک له چاویا قه تیس مابوو . نه وی تریان رووی -

کرده من وونی : « خوا لی خۆش بی له دنیا ی روونا
 ۴۶۱

هدر سئی کابراکه له یه یهک وهختا سهروو تهماشای ماناداری یهکتریان کرد ، وهتا گهیشته لای ئەمان وبی سلاوکردن یهکیکیان دابهزی ، ههریهکهیان ههزارویهک پرسیاری بی وهرامی له بابته هوی هاتن ونبازی ئەم ٧٥٤ دو ژندر مهیهوه له خویان کرد . ژه ندرمه که هه که دابهزی به شیوهی یهکی که هه نهمری کردبی ووتی :

— ئاوهرن کوربه یهکیکتان ئەم وولاخه لی بگرن وه به بی نهوهی تهماشای لادی بی یهکان بکات که جگه له ههززه کاره کهیان دووانه کهی تریان وه کوکیچ پابهزین ومام ٧٥٥ ههسه نیاز پهلاماری جلهوی وولاخه کهی دا ووتی :

— یهکیکتان له گه له ئەم ژندر مهیه پروه مالی سوخی ههسه نی نهولای نیشان بدا تا من لێره نهختی ماندووی خۆم نههسینه وه .

کابرای پیره وچه مایه وه هه نهوه بوو پهلی ٧٥٦ وولاخه کهی ماچ نه کرد ، وه به شهزیدی وسه سور مایه که وه ووتی :

— سوخی ههسه نی نهولا منم قوربان کهوام له

خزمه تناندا !

یهکیکی کهیان که ههززه کاریکی که له گه تی تیکی سپاو بوو به توو پوهی یه که وه به پره چی دابه وه ووتی :

— نه ، مام ههسه ن ! وامه لای گوناخت نه گات ، ئەم فرمانانه هیچیان له خواوه نین ، ئەمانه ناهه قین ! جهورن زۆر دارین ، هه موو دهستکردی به ندهن هه موو تاوانی خۆمانه که قیوولی نه کهین . گوناھی ئیسه یه که له ژیر ئەم باری گرانی ناهه قی یه دا سه شۆرو و مل که چین !

مام ههسه ن له بهر خۆیه وه ئەی ووت : ئەم هه تیوه شیته قسه کانی زۆر له راست نه چین ، وهخته وام لای بکا بچمه سهر باوه پری « پیشینان ووتوویانه قسه یان له شیت یان له منال » ئەم لهم بیرانه دا بوو کورپهش تا نه هات دهنگی بهرز نه کرده وه و پرشنگی ناشکوری و ناره زانی چاوی گه شتر نه بوو . تا له پره وه کو شتی قسه کهی له گه روودا تا سا .

هه سئی لادی بی یه که یکه وه چاویان پری به نه پری یه یه له سهر گرده که وه شۆر نه بوو وه به مل دی یه که یاندا . دی یان ، هه روا له داویتی گرده که وه پروه و مزگه وت دوو سواری « ژه ندرمه » بهر وه دووا دین .

خوږی! ئاکرام باوگاو! نه پږۆیت تا ناودهمت به زلله سوږ
که م و فیری نه دهبیت بکه م! کورپه دایه که تر • لادی بی
سی به م له ژه ندرمه که هاته پشسه وه ووتی:

قوربان سه غلته مه به، نه وه هیوه هه روا شیتۆ که به، ۹۶۵

هه ر ئیسته خزمه تکاری خۆت نه چی و به کوږخای خالۆم
ئه لیم « ئه مه ی ووت به ره وه مال پای کرد •

پاش دووسات، دووای نه وه ی تیرله وه ران، دوو
ژ ندرمه که سوار بوون وسوفی هه سه ن به چه که چه کی کلا-
شیککی شه ره وه به دوو یانه وه، هه رچی خه لکی ئاوابی به که ۹۶۳
هه بوو، بوونه تکا کار، وه له ژه ندرمه « به گ » داکول
وکافر بوون که بیه لای سواری گوی درێژیک بی، بی هوووه

بوو • به م جوړه که وتنه ری نه وان سوار و سوفی
هه سه نیش نه که هه ر بیا ده به قوناغه توفه نگ نه مه نده یان
مالی به شان وملیا که دووا نه که وت ناچار بوو خوږی به کیش ۹۵۵
بکات له گه ل نه وان ده رچیت • نه مه ش نه که هه ر ته نیا له
ترسی قوناغه تفه نگ، بگزه له ترسی خنکانیش چونکه
ژه ندرمه به گ گوریسیکی ئالانبوه ملی وسه زه که ی

ژه ندرمه که وه که قه لای دوم دومی گرتی به فیزیکه وه
چاوی به ده ورو پشتی خویا گپراو به شیوه به که فیز
کردنه وه و سووکی لی نه تکا به پیره ی ووت:

— تویت! تو ی نه و سوار چاکه ی یاخی بووه له میری؟
هه هه ها کورپه عه لی - پرووی کرده ها وری که ی - ئاگات
له خۆت بی، مه حموود خدر زیندوو بووه ته وه؟! ده که
به لایم لیدایت • ئایینه نه که له بچه به یینه بیکه مه دهستی
نه م پریش کلکه سه گه ی، سه کساره! •••» که له بچه که ی
له ها وری که ی وه رگه رت و کردیه دهستی مام هه سه ن
و پرووی کرده کورپه هه زه کاره که، که وا له دوور
پاوه ستابوو، بیده نگ، بی ئارام، پروو گرت سه یری نه م
مشتمو پره ی نه کرد - ووتی:

— ئاکورپه برۆ به کوږخا بلی مریشکی کسان بو سه ر
پری و زوو بیکه ن به قوولوی ناتوانین زۆر به نگ بین • کورپه
بی نه وه ی وورته ی له ده مه وه بی، پشتی کرده ژه ندرمه که
تفیکی کرده نه زه که و پرووه که ژ لی لیدا پږۆیت کابرای
ژه ندرمه که هه ر گیز چاوه روانی نه م په قساره نه بوو تی لای

— خالۆ وەرە ئەو ئەو ئاوە خۆت بخۆرەو ! « کابرای
تایەن لە پیشەوەبروای بە گۆی خۆی نەکرد تازە ندرمه که
دەستی گرت و بریدەسەر حەوزەکەو بەدیاریەو پراودستا
تا دەست و دەمو چاوی شت ، تێر ئاوی خوار دەو ، کە باش
هاتەو سەر خۆی بەژە ندرمه کهی ووت :

١٥٤٣

— نازانم بویرم لیت پرسم کە بۆچی ئەم دوو
ژە ندرمه خوا نەناسە وایان لێ کردم ، بۆچی هیناومیانە
ئێرە ؟ هیچ تاوانی لەخۆمانک نایەم ! « ژە ندرمه که ووتی :
— بۆ ناوێری ، منیش کوپری مسکینیکی وەکو تووم ،
خاوەنی جووت و بەرەو ئاژال و زەوی خۆمان بوین ،
زۆردار و سوو خۆر هەمووی لە دەست دەر هیناین و تەفرو
توونای کردین ، وە منیش بە ناچاری ئەم بەرگەم لە بەر
کرد . بۆمەسە لەی خۆت ئە پرسی ئەوێ راستە نازانم
بۆچی هیناویانی ، ئاخۆ چە دەستداری شکاتی لێ کردوویت
وزابته کهمانی هەنووە . بەیانی دەر ئەکەوێ هەر ئەو ندرمه
ئە لێم خوا ئەم دەزگا و دوکانە بیلچیتتەو . ئێستە ش
نەو کە یەکی بیت بەسەرا ، با منیش تووشی گاشە نەبم
هەستە بچۆرەو شوی ئەکەی خۆت . تەختە کهی خۆست

١٥٤٤

١٥٤٥
١٥٤٦
١٥٤٧
١٥٤٨
١٥٤٩
١٥٥٠
١٥٥١
١٥٥٢
١٥٥٣
١٥٥٤
١٥٥٥
١٥٥٦
١٥٥٧
١٥٥٨
١٥٥٩
١٥٦٠
١٥٦١
١٥٦٢
١٥٦٣
١٥٦٤
١٥٦٥
١٥٦٦
١٥٦٧
١٥٦٨
١٥٦٩
١٥٧٠
١٥٧١
١٥٧٢
١٥٧٣
١٥٧٤
١٥٧٥
١٥٧٦
١٥٧٧
١٥٧٨
١٥٧٩
١٥٨٠
١٥٨١
١٥٨٢
١٥٨٣
١٥٨٤
١٥٨٥
١٥٨٦
١٥٨٧
١٥٨٨
١٥٨٩
١٥٩٠
١٥٩١
١٥٩٢
١٥٩٣
١٥٩٤
١٥٩٥
١٥٩٦
١٥٩٧
١٥٩٨
١٥٩٩
١٦٠٠
١٦٠١
١٦٠٢
١٦٠٣
١٦٠٤
١٦٠٥
١٦٠٦
١٦٠٧
١٦٠٨
١٦٠٩
١٦١٠
١٦١١
١٦١٢
١٦١٣
١٦١٤
١٦١٥
١٦١٦
١٦١٧
١٦١٨
١٦١٩
١٦٢٠
١٦٢١
١٦٢٢
١٦٢٣
١٦٢٤
١٦٢٥
١٦٢٦
١٦٢٧
١٦٢٨
١٦٢٩
١٦٣٠
١٦٣١
١٦٣٢
١٦٣٣
١٦٣٤
١٦٣٥
١٦٣٦
١٦٣٧
١٦٣٨
١٦٣٩
١٦٤٠
١٦٤١
١٦٤٢
١٦٤٣
١٦٤٤
١٦٤٥
١٦٤٦
١٦٤٧
١٦٤٨
١٦٤٩
١٦٥٠
١٦٥١
١٦٥٢
١٦٥٣
١٦٥٤
١٦٥٥
١٦٥٦
١٦٥٧
١٦٥٨
١٦٥٩
١٦٦٠
١٦٦١
١٦٦٢
١٦٦٣
١٦٦٤
١٦٦٥
١٦٦٦
١٦٦٧
١٦٦٨
١٦٦٩
١٦٧٠
١٦٧١
١٦٧٢
١٦٧٣
١٦٧٤
١٦٧٥
١٦٧٦
١٦٧٧
١٦٧٨
١٦٧٩
١٦٨٠
١٦٨١
١٦٨٢
١٦٨٣
١٦٨٤
١٦٨٥
١٦٨٦
١٦٨٧
١٦٨٨
١٦٨٩
١٦٩٠
١٦٩١
١٦٩٢
١٦٩٣
١٦٩٤
١٦٩٥
١٦٩٦
١٦٩٧
١٦٩٨
١٦٩٩
١٧٠٠
١٧٠١
١٧٠٢
١٧٠٣
١٧٠٤
١٧٠٥
١٧٠٦
١٧٠٧
١٧٠٨
١٧٠٩
١٧١٠
١٧١١
١٧١٢
١٧١٣
١٧١٤
١٧١٥
١٧١٦
١٧١٧
١٧١٨
١٧١٩
١٧٢٠
١٧٢١
١٧٢٢
١٧٢٣
١٧٢٤
١٧٢٥
١٧٢٦
١٧٢٧
١٧٢٨
١٧٢٩
١٧٣٠
١٧٣١
١٧٣٢
١٧٣٣
١٧٣٤
١٧٣٥
١٧٣٦
١٧٣٧
١٧٣٨
١٧٣٩
١٧٤٠
١٧٤١
١٧٤٢
١٧٤٣
١٧٤٤
١٧٤٥
١٧٤٦
١٧٤٧
١٧٤٨
١٧٤٩
١٧٥٠
١٧٥١
١٧٥٢
١٧٥٣
١٧٥٤
١٧٥٥
١٧٥٦
١٧٥٧
١٧٥٨
١٧٥٩
١٧٦٠
١٧٦١
١٧٦٢
١٧٦٣
١٧٦٤
١٧٦٥
١٧٦٦
١٧٦٧
١٧٦٨
١٧٦٩
١٧٧٠
١٧٧١
١٧٧٢
١٧٧٣
١٧٧٤
١٧٧٥
١٧٧٦
١٧٧٧
١٧٧٨
١٧٧٩
١٧٨٠
١٧٨١
١٧٨٢
١٧٨٣
١٧٨٤
١٧٨٥
١٧٨٦
١٧٨٧
١٧٨٨
١٧٨٩
١٧٩٠
١٧٩١
١٧٩٢
١٧٩٣
١٧٩٤
١٧٩٥
١٧٩٦
١٧٩٧
١٧٩٨
١٧٩٩
١٨٠٠
١٨٠١
١٨٠٢
١٨٠٣
١٨٠٤
١٨٠٥
١٨٠٦
١٨٠٧
١٨٠٨
١٨٠٩
١٨١٠
١٨١١
١٨١٢
١٨١٣
١٨١٤
١٨١٥
١٨١٦
١٨١٧
١٨١٨
١٨١٩
١٨٢٠
١٨٢١
١٨٢٢
١٨٢٣
١٨٢٤
١٨٢٥
١٨٢٦
١٨٢٧
١٨٢٨
١٨٢٩
١٨٣٠
١٨٣١
١٨٣٢
١٨٣٣
١٨٣٤
١٨٣٥
١٨٣٦
١٨٣٧
١٨٣٨
١٨٣٩
١٨٤٠
١٨٤١
١٨٤٢
١٨٤٣
١٨٤٤
١٨٤٥
١٨٤٦
١٨٤٧
١٨٤٨
١٨٤٩
١٨٥٠
١٨٥١
١٨٥٢
١٨٥٣
١٨٥٤
١٨٥٥
١٨٥٦
١٨٥٧
١٨٥٨
١٨٥٩
١٨٦٠
١٨٦١
١٨٦٢
١٨٦٣
١٨٦٤
١٨٦٥
١٨٦٦
١٨٦٧
١٨٦٨
١٨٦٩
١٨٧٠
١٨٧١
١٨٧٢
١٨٧٣
١٨٧٤
١٨٧٥
١٨٧٦
١٨٧٧
١٨٧٨
١٨٧٩
١٨٨٠
١٨٨١
١٨٨٢
١٨٨٣
١٨٨٤
١٨٨٥
١٨٨٦
١٨٨٧
١٨٨٨
١٨٨٩
١٨٩٠
١٨٩١
١٨٩٢
١٨٩٣
١٨٩٤
١٨٩٥
١٨٩٦
١٨٩٧
١٨٩٨
١٨٩٩
١٩٠٠
١٩٠١
١٩٠٢
١٩٠٣
١٩٠٤
١٩٠٥
١٩٠٦
١٩٠٧
١٩٠٨
١٩٠٩
١٩١٠
١٩١١
١٩١٢
١٩١٣
١٩١٤
١٩١٥
١٩١٦
١٩١٧
١٩١٨
١٩١٩
١٩٢٠
١٩٢١
١٩٢٢
١٩٢٣
١٩٢٤
١٩٢٥
١٩٢٦
١٩٢٧
١٩٢٨
١٩٢٩
١٩٣٠
١٩٣١
١٩٣٢
١٩٣٣
١٩٣٤
١٩٣٥
١٩٣٦
١٩٣٧
١٩٣٨
١٩٣٩
١٩٤٠
١٩٤١
١٩٤٢
١٩٤٣
١٩٤٤
١٩٤٥
١٩٤٦
١٩٤٧
١٩٤٨
١٩٤٩
١٩٥٠
١٩٥١
١٩٥٢
١٩٥٣
١٩٥٤
١٩٥٥
١٩٥٦
١٩٥٧
١٩٥٨
١٩٥٩
١٩٦٠
١٩٦١
١٩٦٢
١٩٦٣
١٩٦٤
١٩٦٥
١٩٦٦
١٩٦٧
١٩٦٨
١٩٦٩
١٩٧٠
١٩٧١
١٩٧٢
١٩٧٣
١٩٧٤
١٩٧٥
١٩٧٦
١٩٧٧
١٩٧٨
١٩٧٩
١٩٨٠
١٩٨١
١٩٨٢
١٩٨٣
١٩٨٤
١٩٨٥
١٩٨٦
١٩٨٧
١٩٨٨
١٩٨٩
١٩٩٠
١٩٩١
١٩٩٢
١٩٩٣
١٩٩٤
١٩٩٥
١٩٩٦
١٩٩٧
١٩٩٨
١٩٩٩
٢٠٠٠
٢٠٠١
٢٠٠٢
٢٠٠٣
٢٠٠٤
٢٠٠٥
٢٠٠٦
٢٠٠٧
٢٠٠٨
٢٠٠٩
٢٠١٠
٢٠١١
٢٠١٢
٢٠١٣
٢٠١٤
٢٠١٥
٢٠١٦
٢٠١٧
٢٠١٨
٢٠١٩
٢٠٢٠
٢٠٢١
٢٠٢٢
٢٠٢٣
٢٠٢٤
٢٠٢٥
٢٠٢٦
٢٠٢٧
٢٠٢٨
٢٠٢٩
٢٠٣٠
٢٠٣١
٢٠٣٢
٢٠٣٣
٢٠٣٤
٢٠٣٥
٢٠٣٦
٢٠٣٧
٢٠٣٨
٢٠٣٩
٢٠٤٠
٢٠٤١
٢٠٤٢
٢٠٤٣
٢٠٤٤
٢٠٤٥
٢٠٤٦
٢٠٤٧
٢٠٤٨
٢٠٤٩
٢٠٥٠
٢٠٥١
٢٠٥٢
٢٠٥٣
٢٠٥٤
٢٠٥٥
٢٠٥٦
٢٠٥٧
٢٠٥٨
٢٠٥٩
٢٠٦٠
٢٠٦١
٢٠٦٢
٢٠٦٣
٢٠٦٤
٢٠٦٥
٢٠٦٦
٢٠٦٧
٢٠٦٨
٢٠٦٩
٢٠٧٠
٢٠٧١
٢٠٧٢
٢٠٧٣
٢٠٧٤
٢٠٧٥
٢٠٧٦
٢٠٧٧
٢٠٧٨
٢٠٧٩
٢٠٨٠
٢٠٨١
٢٠٨٢
٢٠٨٣
٢٠٨٤
٢٠٨٥
٢٠٨٦
٢٠٨٧
٢٠٨٨
٢٠٨٩
٢٠٩٠
٢٠٩١
٢٠٩٢
٢٠٩٣
٢٠٩٤
٢٠٩٥
٢٠٩٦
٢٠٩٧
٢٠٩٨
٢٠٩٩
٢١٠٠
٢١٠١
٢١٠٢
٢١٠٣
٢١٠٤
٢١٠٥
٢١٠٦
٢١٠٧
٢١٠٨
٢١٠٩
٢١١٠
٢١١١
٢١١٢
٢١١٣
٢١١٤
٢١١٥
٢١١٦
٢١١٧
٢١١٨
٢١١٩
٢١٢٠
٢١٢١
٢١٢٢
٢١٢٣
٢١٢٤
٢١٢٥
٢١٢٦
٢١٢٧
٢١٢٨
٢١٢٩
٢١٣٠
٢١٣١
٢١٣٢
٢١٣٣
٢١٣٤
٢١٣٥
٢١٣٦
٢١٣٧
٢١٣٨
٢١٣٩
٢١٤٠
٢١٤١
٢١٤٢
٢١٤٣
٢١٤٤
٢١٤٥
٢١٤٦
٢١٤٧
٢١٤٨
٢١٤٩
٢١٥٠
٢١٥١
٢١٥٢
٢١٥٣
٢١٥٤
٢١٥٥
٢١٥٦
٢١٥٧
٢١٥٨
٢١٥٩
٢١٦٠
٢١٦١
٢١٦٢
٢١٦٣
٢١٦٤
٢١٦٥
٢١٦٦
٢١٦٧
٢١٦٨
٢١٦٩
٢١٧٠
٢١٧١
٢١٧٢
٢١٧٣
٢١٧٤
٢١٧٥
٢١٧٦
٢١٧٧
٢١٧٨
٢١٧٩
٢١٨٠
٢١٨١
٢١٨٢
٢١٨٣
٢١٨٤
٢١٨٥
٢١٨٦
٢١٨٧
٢١٨٨
٢١٨٩
٢١٩٠
٢١٩١
٢١٩٢
٢١٩٣
٢١٩٤
٢١٩٥
٢١٩٦
٢١٩٧
٢١٩٨
٢١٩٩
٢٢٠٠
٢٢٠١
٢٢٠٢
٢٢٠٣
٢٢٠٤
٢٢٠٥
٢٢٠٦
٢٢٠٧
٢٢٠٨
٢٢٠٩
٢٢١٠
٢٢١١
٢٢١٢
٢٢١٣
٢٢١٤
٢٢١٥
٢٢١٦
٢٢١٧
٢٢١٨
٢٢١٩
٢٢٢٠
٢٢٢١
٢٢٢٢
٢٢٢٣
٢٢٢٤
٢٢٢٥
٢٢٢٦
٢٢٢٧
٢٢٢٨
٢٢٢٩
٢٢٣٠
٢٢٣١
٢٢٣٢
٢٢٣٣
٢٢٣٤
٢٢٣٥
٢٢٣٦
٢٢٣٧
٢٢٣٨
٢٢٣٩
٢٢٤٠
٢٢٤١
٢٢٤٢
٢٢٤٣
٢٢٤٤
٢٢٤٥
٢٢٤٦
٢٢٤٧
٢٢٤٨
٢٢٤٩
٢٢٥٠
٢٢٥١
٢٢٥٢
٢٢٥٣
٢٢٥٤
٢٢٥٥
٢٢٥٦
٢٢٥٧
٢٢٥٨
٢٢٥٩
٢٢٦٠
٢٢٦١
٢٢٦٢
٢٢٦٣
٢٢٦٤
٢٢٦٥
٢٢٦٦
٢٢٦٧
٢٢٦٨
٢٢٦٩
٢٢٧٠
٢٢٧١
٢٢٧٢
٢٢٧٣
٢٢٧٤
٢٢٧٥
٢٢٧٦
٢٢٧٧
٢٢٧٨
٢٢٧٩
٢٢٨٠
٢٢٨١
٢٢٨٢
٢٢٨٣
٢٢٨٤
٢٢٨٥
٢٢٨٦
٢٢٨٧
٢٢٨٨
٢٢٨٩
٢٢٩٠
٢٢٩١
٢٢٩٢
٢٢٩٣
٢٢٩٤
٢٢٩٥
٢٢٩٦
٢٢٩٧
٢٢٩٨
٢٢٩٩
٢٣٠٠
٢٣٠١
٢٣٠٢
٢٣٠٣
٢٣٠٤
٢٣٠٥
٢٣٠٦
٢٣٠٧
٢٣٠٨
٢٣٠٩
٢٣١٠
٢٣١١
٢٣١٢
٢٣١٣
٢٣١٤
٢٣١٥
٢٣١٦
٢٣١٧
٢٣١٨
٢٣١٩
٢٣٢٠
٢٣٢١
٢٣٢٢
٢٣٢٣
٢٣٢٤
٢٣٢٥
٢٣٢٦
٢٣٢٧
٢٣٢٨
٢٣٢٩
٢٣٣٠
٢٣٣١
٢٣٣٢
٢٣٣٣
٢٣٣٤
٢٣٣٥
٢٣٣٦
٢٣٣٧
٢٣٣٨
٢٣٣٩
٢٣٤٠
٢٣٤١
٢٣٤٢
٢٣٤٣
٢٣٤٤
٢٣٤٥
٢٣٤٦
٢٣٤٧
٢٣٤٨
٢٣٤٩
٢٣٥٠
٢٣٥١
٢٣٥٢
٢٣٥٣
٢٣٥٤
٢٣٥٥
٢٣٥٦
٢٣٥٧
٢٣٥٨
٢٣٥٩
٢٣٦٠
٢٣٦١
٢٣٦٢
٢٣٦٣
٢٣٦٤
٢٣٦٥
٢٣٦٦
٢٣٦٧
٢٣٦٨
٢٣٦٩
٢٣٧٠
٢٣٧١
٢٣٧٢
٢٣٧٣
٢٣٧٤
٢٣٧٥
٢٣٧٦
٢٣٧٧
٢٣٧٨
٢٣٧٩
٢٣٨٠
٢٣٨١
٢٣٨٢
٢٣٨٣
٢٣٨٤
٢٣٨٥
٢٣٨٦
٢٣٨٧
٢٣٨٨
٢٣٨٩
٢٣٩٠
٢٣٩١
٢٣٩٢
٢٣٩٣
٢٣٩٤
٢٣٩٥
٢٣٩٦
٢٣٩٧
٢٣٩٨
٢٣٩٩
٢٤٠٠
٢٤٠١
٢٤٠٢
٢٤٠٣
٢٤٠٤
٢٤٠٥
٢٤٠٦
٢٤٠٧
٢٤٠٨
٢٤٠٩
٢٤١٠
٢٤١١
٢٤١٢
٢٤١٣
٢٤١٤
٢٤١٥
٢٤١٦
٢٤١٧
٢٤١٨
٢٤١٩
٢٤٢٠
٢٤٢١
٢٤٢٢
٢٤٢٣
٢٤٢٤
٢٤٢٥
٢٤٢٦
٢٤٢٧
٢٤٢٨
٢٤٢٩
٢٤٣٠
٢٤٣١
٢٤٣٢
٢٤٣٣
٢٤٣٤
٢٤٣٥
٢٤٣٦
٢٤٣٧
٢٤٣٨
٢٤٣٩
٢٤٤٠
٢٤٤١
٢٤٤٢
٢٤٤٣
٢٤٤٤
٢٤٤٥
٢٤٤٦
٢٤٤٧
٢٤٤٨
٢٤٤٩
٢٤٥٠
٢٤٥١
٢٤٥٢
٢٤٥٣
٢٤٥٤
٢٤٥٥
٢٤٥٦
٢٤٥٧
٢٤٥٨
٢٤٥٩
٢٤٦٠
٢٤٦١
٢٤٦٢
٢٤٦٣
٢٤٦٤
٢٤٦٥
٢٤٦٦
٢٤٦٧
٢٤٦٨
٢٤٦٩
٢٤٧٠
٢٤٧١
٢٤٧٢
٢٤٧٣
٢٤٧٤
٢٤٧٥
٢٤٧٦
٢٤٧٧
٢٤٧٨
٢٤٧٩
٢٤٨٠
٢٤٨١
٢٤٨٢
٢٤٨٣
٢٤٨٤
٢٤٨٥
٢٤٨٦
٢٤٨٧
٢٤٨٨
٢٤٨٩
٢٤٩٠
٢٤٩١
٢٤٩٢
٢٤٩٣
٢٤٩٤
٢٤٩٥
٢٤٩٦
٢٤٩٧
٢٤٩٨
٢٤٩٩
٢٥٠٠
٢٥٠١
٢٥٠٢
٢٥٠٣
٢٥٠٤
٢٥٠٥
٢٥٠٦
٢٥٠٧
٢٥٠٨
٢٥٠٩
٢٥١٠
٢٥١١
٢٥١٢
٢٥١٣
٢٥١٤
٢٥١٥
٢٥١٦
٢٥١٧
٢٥١٨
٢٥١٩
٢٥٢٠
٢٥٢١
٢٥٢٢
٢٥٢٣
٢٥٢٤
٢٥٢٥
٢٥٢٦
٢٥٢٧
٢٥٢٨
٢٥٢٩
٢٥٣٠
٢٥٣١
٢٥٣٢
٢٥٣٣
٢٥٣٤
٢٥٣٥
٢٥٣٦
٢٥٣٧
٢٥٣٨
٢٥٣٩
٢٥٤٠
٢٥٤١
٢٥٤٢
٢٥٤٣
٢٥٤٤
٢٥٤٥
٢٥٤٦
٢٥٤٧
٢٥٤٨
٢٥٤٩
٢٥٥٠
٢٥٥١
٢٥٥٢
٢٥٥٣
٢٥٥٤
٢٥٥٥
٢٥٥٦
٢٥٥٧
٢٥٥٨
٢٥٥٩
٢٥٦٠
٢٥٦١
٢٥٦٢
٢٥٦٣
٢٥٦٤
٢٥٦٥
٢٥٦٦
٢٥٦٧
٢٥٦٨
٢٥٦٩
٢٥٧٠
٢٥٧١
٢٥٧٢
٢٥٧٣
٢٥٧٤
٢٥٧٥
٢٥٧٦
٢٥٧٧
٢٥٧٨
٢٥٧٩
٢٥٨٠
٢٥٨١
٢٥٨٢
٢٥٨٣
٢٥٨٤
٢٥٨٥
٢٥٨٦
٢٥٨٧
٢٥٨٨
٢٥٨٩
٢٥٩٠
٢٥٩١
٢٥٩٢
٢٥٩٣
٢٥٩٤
٢٥٩٥
٢٥٩٦
٢٥٩٧
٢٥٩٨
٢٥٩٩
٢٦٠٠
٢٦٠١
٢٦٠٢
٢٦٠٣
٢٦٠٤
٢٦٠٥
٢٦٠٦
٢٦٠٧
٢٦٠٨
٢٦٠٩
٢٦١٠
٢٦١١
٢٦١٢
٢٦١٣
٢٦١٤
٢٦١٥
٢٦١٦
٢٦١٧
٢٦١٨
٢٦١٩
٢٦٢٠
٢٦٢١
٢٦٢٢
٢٦٢٣
٢٦٢٤
٢٦٢٥
٢٦٢٦
٢٦٢٧
٢٦٢٨
٢٦٢٩
٢٦٣٠
٢٦٣١
٢٦٣٢
٢٦٣٣
٢٦٣٤
٢٦٣٥
٢٦٣٦
٢٦٣٧
٢٦٣٨
٢٦٣٩
٢٦٤٠
٢٦٤١
٢٦٤٢
٢٦٤٣
٢٦٤٤
٢٦٤٥
٢٦٤٦
٢٦٤٧
٢٦٤٨
٢٦٤٩
٢٦٥٠
٢٦٥١
٢٦٥٢
٢٦٥٣
٢٦٥٤
٢٦٥٥
٢٦٥٦
٢٦٥٧
٢٦٥٨
٢٦٥٩
٢٦٦٠
٢٦٦١
٢٦٦٢
٢٦٦٣
٢٦٦٤
٢٦٦٥
٢٦٦٦
٢٦٦٧
٢٦٦٨
٢٦٦٩
٢٦٧٠
٢٦٧١
٢٦٧٢
٢٦٧٣
٢٦٧٤
٢٦٧٥
٢٦٧٦
٢٦٧٧
٢٦٧٨
٢٦٧٩
٢٦٨٠
٢٦٨١
٢٦٨٢
٢٦٨٣
٢٦٨٤
٢٦٨٥
٢٦٨٦
٢٦٨٧
٢٦٨٨
٢٦٨٩
٢٦٩٠
٢٦٩١
٢٦٩٢
٢٦٩٣
٢٦٩٤
٢٦٩٥
٢٦٩٦
٢٦٩٧
٢٦٩٨
٢٦٩٩
٢٧٠٠
٢٧٠١
٢٧٠٢
٢٧٠٣
٢٧٠٤
٢٧٠٥
٢٧٠٦
٢٧٠٧
٢٧٠٨
٢٧٠٩
٢٧١٠
٢٧١١
٢٧١٢
٢٧١٣
٢٧١٤
٢

سوفی ههسه ن تهاشایه کی وای کرد که به کئی بهو
اهش به بی جورم وچاوه کزانه و بهو بی هیزی ، و مسکینی
ومز و ووری پها توتوی بی هوه ههه نه و نه ندده نه توانی ، له
ته ماشا کرد نیکا ، نزمی و پهستی و نابایه خنی به رام به ره که ی
ددر خات . زابته که به نه ده بیکی زوره وده پرسی :

— نه مه ته به گم ؟

(به گم) که به هیزی کی هه رقلی به نه مه که ی دهر هینا و
وه ک تابلو یانگار یکی په تگین به دیواره که ی به رام به ریا
هه لواسی ، وه گه وروی نه ختی پاک کرده وه و نه موستی ۱۱۰۰

گه ووه ی راستی خسته سهه په په ی راستی لووتی و فیککی
کرده لای چه پ ، و نه موسته گه ووه ی چه پی خسته سهه
په په ی چه پی لووتی و فیککی پاله وانه ی تری کردولای
راستی نه رزی زوره که ی سواغدا ، وه زور له سهه ر خو
به ده سه سهه که ی دهمو لووتی له پاشا ووه ی چلم و تف و
به نه م پاک کرده وه ئنجا ووتی :

— به لای نه م سهه گبا به یه !
زابته که وروی کرده سوفی ههسه ن ووتی :

پروژ دوو پرمی له که له بهرز بوو بووه وه که دوو
زده ندرمه که ی دوینی هینا بوویان درگا که یان کرده وه
و که له بیچه که یان کرده وه دهستی و پیش خویان دابو بهر
ددر گای زووری زابتی زده ندرمه . دووای دوو ساتی به
پیوه پراوه ستان . بانگ کرایه زووری . کور پیککی
کور ته بنه ی سوو رقلی قه له و له پشت میز که ی که وه دانیشبوو .

که نه می دی ده ستیکی خرینه ی هینا به و دوو چله توو که دا
که هه موو قزی سهه ره که چه له که ی بوون . وه به توو وری به
یه که وه به سوفی ههسه نی ووت :

— ودره نه م لاوه کهر باب ! پشت مه که ره به گ
سوفی ههسه نی چه په ساوی داماو که خوی لادا چاوی
که و ته قه لافه تی پته وو که له که تی (م . به گ) ی کولانه ناغا
دی ی — که له و ساته دا قرخه قرخ و کولکه کولکی ههه
نه وه بوو زوره که ی نه نه له زانده . خوریککی به نه می بوو
له وانه ی م . به گ له جور ی دهر هینان و فری دانیا شانازی
یه ک نه نوینی که هه بیج (فنانی) نه و شانازی به به شا
نه سهه ریه وه ناکات .

مه پرسه چهنهذ وواقي وورما كه « زابنه كه » دابه قاقاي
پيكنه نين و ووتى :

— هه هه ها مه حكه مه ! مه حكه مه كه واته ئيسه نه بي ليرد
دانيشين ئه سبي بكوژين وجه نابيشناز بچن پارهي خه لك
بخون وده به پرچاو مانه وه بين و بچن وورته نه كه ين ئه مه
چى به دهر گاي مه حكه مه له سهر پشته !؟ به و خوايه كه مه
دهر گاي مه حكه مه له سهر پشت بى يا داخرا بى ، ههر
ئيسنه ئه و پارويهى (به گ) نه ده تيه وه ئه مه نه ده ت
ئه كوتم تاملاوى نه ك پى ناوي مه حكه مه شت بير نه كه و تيه وه
به خوراشتيكى باشه ! ها ؟

سوفى هه سهن وهك يه كى له شه پيكي ژيان و مردنا
ده ستى نابى به په له پيكنه ي ده مانچه كه يا كه دووا گولله ي
بني به دوژمنه ده ست به خه نجه ره كه يه وه ونه ته قى بى •
ئاوها سهر سام وده سته پارچه و ووره بهرداو چاوي بري به
زه وي يه كه و نقه ي له خوى بري • زابنه كه نه پانى
به سهر يا ووتى :

— كه رري ؟ كه رري ! چى ؟ نه ليم ههر ئيسنه پارده كه
نه ده تيه وه ئه گينا له ژير دارا ئه ت پرزيتم •

— كوره پاردي به گت لايه بو ناي ده تيه وه ؟ ها !
مام هه سهن وهك زور چاك خوى ئاماده كردي بوئهم
نه بهرده له سهر خو ووتى :

— قوربان خوم به قه ززاري نازانم •••
زابت به تووردي بي به كه وه ووتى :
— من ئه م قسه قورانه نازانم ياپاره كه ي نه ده تيه وه
يا له ژير دارا پشت ئه شيكنم • راوستا وديك بيه وي
بزاني ئه م قسه يه ي چه كارى له گوگيره كه ي نه كات •
به لام سوفى هه سهن بى نه وه ي بشله ژي ووتى :

— قوربان ووتم پاردي لام نى به وه نه گهر ئه شلى
پاردم لايه تى : بابجى شكاتم لى بكات • نه وه دهر گاي
مه حكه مه له سهر پشته ! واديار بوو ووشه ي (مه حكه مه)
چه كى نه ئيى سوفى هه سهن بوو بو به بيه ننگ راوستا
نهك ههر چاوه پوراني نه وه بوو كه ناوي (مه حكه مه)
به رامبه ره كه ي والى بكات به ره لاي كا ، به ته ماي نه وش
بوو زابنه كه كه لى لى بياپريته وه و دلى بداته وه له پرووى
نه و معامله له ناشيرينه وه كه دوئى له گه لى كراوه ، بو به

له مه وودو وای له ئیسته وه خوار دووه • لیره دا جگه ره به کی
داب زابته که و بوشی داگیرساند ، زابته که به تماشا
کردنکی پر ئیخترامه وه سوپاسی کرد و مژنکی دا له
جگه ره که و ووتی :

— به راستی تووتن ئه مه ته ! به گم ئه مه ئه یکرن ؟
بی گو مان به کیکی وه کوو ئیوه به بی تووتنی وای ده ست
ناکه و بی له م سالانه دا •

• م • به گ به فیزیکه وه ووتی :
— تووتنی خو مه ، که گه رامه وه به وه کیله کم ئه لیم
جاخیکتان بۆنیریت • زابته که ووتی :

سوپاستان ئه که م به زیاد بی — نهختی را وه ستا وه کوو
بۆ قسه بگه ری ئنجا ووتی : نازانم به گم ئه م قه ومه بۆچی
هیچ جا که یان له بهر چا و نی به ! ئه وه ته گه و ره به کی وه کوو
ئیه وه ده ستیان ئه گری له ته نگانه ده ریان ئه هینی ئه یان
ژیانی ته وه که چی قه رزه که ی وائه ده نه وه •

• م • به گ یش به گه رمی قسه که ی له ده م قۆسته وه
ووتی :

— ئنجا تو ئه زانی به م جو ره نه بی ٧ پاره له گه رو و ی ئه م
سه گبا بانه ده ر نایه ت ؟ پیری پر سی ئه و قاته که مم کرد
که هه ندی پاره م لای ده پانه به کی و اهه به بۆم بسینه وه ئه لای
دووای ئه وه ی له مه حکه مه شدا ئه ی که ی به مال به سه ر یانه وه
ئه بی دوو شایه تی لادی بی وه کوو خو شیان بهینی شایه تی
بدن که ئه توانن قه رزه که بده نه وه ئه وسه مه حکه مه بۆتی
حه پس ئه کا ، منیش تی گه ی شتم ئه مه بۆم ده ست نادا
چونکه جاری لادی بی به کان هر ئه وه ندیه یان به سه که
بزائن حکومه ت لایه نی من نا گری ئیتر قور تم هه لده هینه وه
وه ئه گه ر بزائن مه حکه مه هه یچیان لی نا کات وه چه پس نا کرین
ئه وه هه ر به ته وای ی یاخی ئه بن ئه وسه به هه زاران لیره مان
ئه فه و تی • به لام ئیسته که واهه نا بنان نه ختی ته نگناز
بی هه لچنی و یه ک دوو جار هینانان و بردتان ناغا تازه که ی
ناچاره بۆ ئه وه ی ئی شو کاری خو ی به کی نه که ویت ئه م
قه رزه ی بۆ بیزیریت ، وه وه ختی حاصلات لی دابشکینی
به م جو ره نه بی پروا نا که م هه بی توانی بیستی قه رز له لادی بی
بسینه وه • چونکه هه ی وایان هه به واری داتی ده سالی

پیدا پلشاوهی زیاندينته وده ته ماشایه کی ناگرینی م . به گی کرد و ووتی :

— بهسه ! بهسه ! دز ئیسه نین ئیوه دزن ، ئیوه

جهدن ، ئیوه بهری پهنجو ته قه لای داموان نه دزن ئیوه نان له ده می برسی نه فرین ، ئیوه دووا بز گوری بهری ژن و منالمان نه دزن ، پروت و قوت نه یان خه نه ئیوه ده شته بی ئیوه به بیر تاندا بی شیتکتان کردوه ، ئیوه

هزاران ساله هر پرۆه له ژیر په رده به کا ، هرساله ناوایکوه ، هه رده مه به جوریک نه مان چهو سیننه وه .

له سه ر وورگی ئیسه ی برسی فره شو پروت بوخوتان پیرو ته سه ل و پوشته و په رداخت رانه بویرن ! ئیوه جانه ودریکی هه له ته کاسه ن وه ک زه روو خوینسان نه مزن .

نه زانی و هه ژاری و دیلیسان نه دوشن ! به لای هه ق نافه وتی به لام نه وه هه قه ی نافه وتی هه قی داگیر کراوی ئیسه به ئیسه ی مزور و په نجبه ر ، ئیسه ی ره شو پروت و زور لیکراو . لێ ددا زانته که زلله به کی لای ووتی :

ووس نارسه نی دهوید باب نه م قسه قورانه له

— چی نه فرمو ویت ! به سه ری تو نزیکی بیستی هه زار لیرم به م دینا تانه دا بلاو کردۆته وه ، جووتم بوکریون ، تووم داوونی ، له هه زار که شه کهش و دهردی سه ری نه یان پارێزم که چی نه بینی واپاداشی چاکه م نه ده نه وه ! ناخر بویه نه م وولاته ی ئیسه پیش ناکه وێ .

نه مان له م قسه نه دا بوون سو فی هه سه ن به سه روو چاوی خویناوی به وه کردی به ژوورا چه ته وله که شی به به دووه وه بوو ووتی :

— به گم پزای بوو ئیوه مانگا که ی بهرن له باتی قه رزه که تان .

م . به گ هه ستایه سه ری و دووای نه ختی کۆکه کۆکی پالوانانه و به لغم دا بهش کردن به چوار ده وری خویا ته ماشایه کی سو فی هه سه نی کرد و ووتی :

— دیت چون هه قی من نافه وتی ؟ باشترین ری بو ئیوه نه ویه مل بده نه کارو کاسبی خوتان واز له دزی و جهرده یی و ته و زه لمی بهین ! سو فی هه سه ن وه ک نه م قسه یه له پر که رانه تو عیزه تی نه فسی ساله های سال له ژیر

چووه پشیره که یان که بهشی لای سهرووی ژووری
 نووستیان بوو • مانگا زهردی پیش خوی دا که گه یشته
 بهر دەرگا دهستیکی بهسهریا هینا بههسپایی ناوچهوانه
 سپیی به که ی ماچ کرد و بی دهنگ پهته که ی دایه دهست
 ژه ندرمه که و نهویش بهستی بهقهلیووزی زینی نهسپه
 که بهوه و لئی دا پویشت • سو فی ههسه نیش لهسهر سهره
 نوئلکی بهرماله که یان وهك بت چهقی بوو دوودلوپ
 فرمیسك بهری تروسکایی چاو که زه کانی گرتبوو
 بیری نه کردهوه له بهری پهنجی چند ساله ی ، لههاو
 دهمی شهوانی بیداری له مانگا زهرد ••• له بهر خویشیهوه
 نهی ووت :

(هو ی هه موو نه نامزار و جهوره ، ناته بایی و بی هو شی
 و گه لوری خو مانه ••• راست نه کا شینه قسه کانی نه خشی
 بهردن) •
 سلیمانی

۱۹۴۴

کوی فیرووی ، وورتهت لهدهم یته دهری سهده وه
 ندهی تری ته هه نه دهدهم • پرو له گه ل (عهلی) مانگا که ی
 بهری بایی هینی بو بهگ - پرو به کی کرده م • بهگ -
 بوکوی نهفه رمووی بو تی بهری !

م • بهگ ووتی : - بی با بو دی ی (س) بیدا به
 « ع » ی وه کیلم کابرای پیره میرد سه ریکی باداو ووتی :
 - چوار میخه م یکشنه وه سه نه ده که م وهر نه گر مه وه
 مانگام نه داوه و نایده م • مردم نه وه نده نه م قه رزه م
 بژارد • م • بهگ سه نه ده که ی دایه دهست « عهلی » ژه ندرمه
 که دووای وهر گرتی مانگا که بیداته وه به مام هه سه ن
 وه به ته و سیکه وه ووتی :

- راسته من بیژم دی پاره ی سو ال که ری وابخوم پرو
 نه مجاره نه مهت بهس بی !
 مام هه سه ن ییده نگ دووی ژه ندرمه که که وت ، وهك
 بهسه ر هاتی نه م دوو پرو ژه گیانکی تازه ی کردیت به بردا
 بی بو له و ناله له گه ل بی بی نه سپی ژه ندرمه که ده رچوو •
 که گه یشته ناوایی نهوی له بهر دەرگا راگرت و خوی

شەپرى خويۇن لەشكرى فەرەنبە شارى « باستىيى »
گرتەۋە كەپايەتەختى شۆپشگىزەكان بوو .

بەلام ۋەنەبى ئەم شكانە ئەۋەندەي تۆزى باۋەر
بەسەر كەۋتتى دوۋايى گەلى لەدلى شۆپشگىزەكاندا
لەقاندەبى ، يا ئەم داگىر كىرگەنەۋە يە ئاسايش ۋ ئاشتى لەگەل

خۇيا ھىيائىتەۋە شارە كاۋولە كە . بەپىچەۋانەي ئەمە شەۋ
نەبوو شارى تىيەندەرتتە بەر توفەنگ ، كۆلان نەبوو
شەۋرۇرۇزى دوۋسى سەروازى دۆمنى تىيەنەكۆزى . يا
بى سەروشوين ۋوننەبن . بەشى زۆرى خەلك پەويان
كردبوو بۆدېھاتى دەۋرۇپىشتى شار . ھىزى شۆپشگىزەكان
دابويانە كەزۇ كىۋو ئەشكەۋتى ئەۋ ناۋە . دوۋكانۇ

بازار ھەلگىرابوو ، كاروبار بەجارىك ۋەستابوو .
سەر كىردەي لەشكر ئەحكامى عورفى ئىمىلان كىردبوو
لەۋۋولاتدا ئاسن ۋ خويۇن ۋ تۆلەسەندىن حوكم فەرما بوون .
گوناهكارو بى گوناه پىكەۋە ئەكران بەدارا ، تەرۋوشك
پىكەۋە ئەسۋوتىيران .

پۇتۇيك ، داىرەي ئاسايش چەند كەسپك ئەگرت

ئاگرى شۆپش ھەلگىراسابوو ، دەشتو چىساۋ شار
ولادىي گرتبوۋەۋە . ھەر لەم پەرى ۋولاتى كورسىكاۋە
تائەۋپەرى ژنو پياۋو جوازو پىر ھەستابوون ، يەكەل
ۋىەكبازوو داۋاي ئازادى ۋ سەرفرازىيان ئەكرد . داۋاي
ئەۋەيان ئەكرد بەزمانى خۇيان بخويۇن . داۋاي ئەۋەيان
ئەكرد بەۋ جۆرەي خۇيان پەسندى ئەكەن كاروبارى خۇيان
ھەلسۋوپۇن يەگانە چەكيان باۋەرىكى نەگۈرردراۋى
بىچ گومان بوو بەپراستى داۋاي شۆپشەكەيانو بەھەقى
ژيانو ئازادى كورسىكا . بەلام ئەۋ باۋەرە پروتوقوۋتە
بەرامبەر بەچەك ۋ تۇپ ۋ توفەنگى زۆرۈ لەشكرى
زۆر بەۋ بى ئەمانى فەرەنبە ئەۋەندە بەرگەگرت :
دوۋاي شەريك كە پىرەمىردى كورسىكايى تىيايا بەتەرەۋە
ھەلى ئەكوتايە سەرتۇپ . ۋەژن لە بەنچەرەۋە كوۋرە
ئاگرى ئەكرد بەسەر لەشكرەكەدا ، دوۋاي پانزە پۇز

له‌ری ئازادی نیشتمانا بگۆرته‌وه به‌ژیان له‌برگی دیلی و
ژی‌ده‌ستی دا .

1365

به‌یانی زوو خه‌لك له‌به‌رده‌رکی سه‌رادا چاویان به‌پینچ
لاشه‌ کهوت به‌سیداره‌وه ئەشه‌کانه‌وه پرووخ‌وش و گه‌ش
وه‌ك له‌ سه‌فه‌ریکی دوور گه‌رینه‌وه ناو مال و منالی خویان
له‌ناو ئەمانه‌دا لاشه‌ی نه‌وجه‌وانی هه‌بوو که تازه‌ خه‌تی
ئەدا ، هیشا له‌به‌ری ژبانی نه‌خواردبوو هه‌م‌و‌ی مانگی به‌ر
له‌وه‌ی دوژمن به‌هه‌شتی (باستیای) بکا به‌ دوژخ مامی دلی
نه‌رم‌بوو بوو که (پ . پ) ی لی ماره‌بکات که شوپه‌کچی
کوریسیکابوو .

1363

ئێواره‌ی ئەم کاره‌ساته‌ کاپتان موریس سه‌رۆکی
مه‌حکه‌مه‌ی عورفی که‌وا لایکی خوین‌گه‌رمی هه‌له‌شه‌ی
دل‌سه‌خت بوو ، له‌خانه‌دانیکی گه‌وره‌ی فه‌ره‌نسه‌ که
له‌میژووی جه‌ور وزۆرداری دا لاپه‌یه‌که‌ی خوین‌ساوی
هه‌بوو ، له‌وما‌له‌دا که‌ بۆی ته‌رخان‌کرا بوو ، له‌ژووریکی
رازاوه‌ی گه‌رم‌گورا ، له‌سه‌ر کورسی‌یه‌ک پالی لێدا بوو .
وه . به‌سه‌رزاری چاوی بریوه‌ گری ئاگری کووره‌که‌ی

1375

له‌ئه‌نجامی ایکی‌لێسه‌وه‌دا وا ده‌رئه‌که‌وی که‌ ئەندامی
کۆمه‌ڵه‌کی نه‌یبه‌سامی بلاوی په‌له‌اوشتوون له‌ کورسیکا
دا ئاما‌نجیان فراندن و کوشتن و له‌ناوبردنی سه‌روازی فه‌ره‌-
نسه‌یی و پرووخاندنی پردو خانوه‌کانی مېری و تیکدانی
ریگاوبانه . گه‌لی ئازاریان ئەده‌ن که‌ ناوی هاو‌ریکا‌ز و
سه‌ر‌کرده‌کیان بلین بیه‌وده‌ ئەبیت . مه‌حکه‌مه‌ حوکمی
خکاندنیان ئەدات . به‌لام بیستو‌چوار سه‌عات مؤله‌تیان
ئەده‌ن که‌ ئەگه‌ر تیا‌په‌شیمان بوونه‌وه‌و پراستی‌یان ووت
به‌ره‌لا‌ک‌رین . بیستو‌چوار سه‌عات تی‌ئه‌په‌ری ، تی‌ئه‌په‌ری
به‌سه‌ر پینچ که‌سی کورسیکایی دا له‌ کونی به‌ندێخانه‌دا
ده‌ست به‌زنجیرو پێ به‌کۆته‌وه‌ چاوه‌روانی مردن ئەکه‌ن
ژیانیش وه‌کوو بووک له‌ ته‌نیشتیانه‌وه‌ ده‌م به‌پیکه‌ن
وه‌ستاوه ، خو‌ف‌ی‌دا‌نه‌ باوه‌شیا‌نه‌وه‌ی به‌نگ‌بوو به‌دوو
قه‌سه‌وه‌ که‌ به‌دزیه‌وه‌ به‌زایته‌ فه‌ره‌نسه‌یی به‌ یاسا‌وو‌له‌که‌یانی
بلین . چاو ئەپه‌نه‌ چنگه‌ خوینا‌ویه‌که‌ی مه‌رگ بی‌ئه‌وه‌ی
لی‌ی بتروو‌کین . بیستو‌چوار سه‌عات تی‌ئه‌په‌ری بی‌ئه‌وه‌ی
به‌بیری به‌کیکیاندا تی‌په‌ریت که‌ مردن به‌مه‌ردی

1345

1350

1355

پیش دهمی ، که وه کور هه موو شتیکی تری ئەم گەردوونە
 لەکزی یه وه کلیه ی ئەسه نندو دائه مرده وه • به لام ئەو
 تیشکی بی ئارامی و ناره زایی به ی که له چاوه پچوو که
 بزە کانی دەر ئە پە پری نیشانی ئەدا که وا عه ودالی دۆزینە وه ی

شتیکه که لای یاخ ی بووه • هه ر به راستیش وابوو • بیری
 ئە کردموه له وه ی ناخۆ ئیسته گه وره کانی له پارس چی
 پێ ئە لاین که وا ، دووای ئە وه ی له مانگیکا نزیکه ی هه زارو-
 سیصد کهس ژنو و پیاو و منالی له م شاره به د به خته
 هه لواسیوه ، هیشتا هه ر گیانی شوڕ شگیزی خه لک بلیسه ی

به رز تر ئە یته وه هیشتا هه ر پۆزنی به دووسی سه ر به زاری له ناو
 شارا نه کوژری و وون نه ییت • هیشتا هه ر شه و نی به
 سه راو ده ور و پستی تیا نه در یته به ر شیلگه ی توفه نگی •
 بی گو مان ئەم حاله کار ئە کاته سه ر ناو بانگی وه له ئە نجاما
 په کی ئەو پیشکه وته کو تو پری ئە خات که به ته مای بوو ،
 وه که هه ر به و نیاز هه ش ئەم فرمانه در کاوی به سه خته پیسه ی
 گرتۆته سه ر شانی • فرمانی نه هیشتی کورسیکا به ئازادی ،
 فرمانی هه لکه ندنی گیانی سه ر به ستی و ولات به رستی

له دلی خه لکی کورسیکا دا • وه ک له دهس بیرکی زۆر
 ناخۆش خوی پرایسیکینی ، له سه ر کورسی به که پاره پری و
 توفیکی کرده ناوئاگره که •

له م کاته دا پیاوه که ی هاته ژووری ووتی :

قوربان ژنیک هاتوو وه ئەم نووسراوه ی داومی بۆتۆو
 ئە ل ئە مه ویت به ته نیاو هه ر ئیسته بیبیم • وه ناوی خویشیم
 پێ نالی • کلپتان که له م مانگه دا تاته نانه ت کورسیکی کی بۆ
 شایه تی له مه حکمه م هه شانه دیو ، سه ری سوررما له وه ی
 ژنیکی کورسیکی به م دره نگی وه خته یته مالی • نوسرا-

وه که ی کرده وه ، پروانی ، تیا نووسراوه :

« قوربان ! »

« ژنیکی بی کهس و بی باوان له وه هه زاران کورسیکی-
 به ی به ده ست جه وری شوڕ شگیزی کانه وه جه هه ننه میان
 به چاوی خۆیان دیوه ، په نای هیناوه ته به رتان • به گانه
 نیازیم گیرانه وه ی ئاسایش و ئاشتی به بۆ شاره
 و پرا نه که مان • بی گو مان ئە زانن چه مه تر سی به کی گه وره م
 گرتۆته به ر که و پراومه بیسه ئیره ، ئەو مالی ، شوڕ-

كورسيكاي يەي وەرگرتايە • ھەر وادە خىتى وەستە •
بىرى كوردەوہ !

ئاخۇ ئەم ئۇ كورسيكايى بە كىيى ؟ چىيى بى ئىپو
نەيى بە ؟ ئەو نەيى بەي نەك ھەر پەيوەندى بە لەشكرى

فەرەنبەوہ ھەي پەيوەندى بەخۇشەوہ ھەي ؟ تۇ بىيىت
ئەم ئۇ كورسيكايى بە راست بىكات ، ئەمىش بەكى نەيى وە

كووئەو ھەزاران ئۇن كىچە پارىسي يانە ھەزارو بەك فىليان
بەكار ئەھنبا بۇ ئەوہى وادە كاپتان مۇرسى قۇزى بالابەرز

بەكەن ئەوەندەي تۆتكەكەي گوىيان بداتى وە وەختيان
لەگەل بەسەر بەرى ؟ ھەرچى چۆنىك بى ، ھەر كەسىك

بىي ، بەشكو مۇدە بەكى خۇشى بىيى بىي ••• بەشكو نەيى
ئەم كۆمەلە بەسامەي بۆدەرخات ••• بايىت ••• ھىچ

نەيى ، بىي گومان ، بەدەستتووسەكەيا ، وە پەنوسراوہ
بۆنخۇشەكەيا ، كەزۇرتۇر لەنوسراوئىكى دلدارى ئەچىت

شۇخىكى كورسيكايى بە ، ئەتوانى ئارەزووى پەستىوراوى
خۇي بىي تەخت كا ، وە ئىمشەو لەباخەليا خەمى كۆمەلە

كورسيكاو ئىمپراتورى فەرەنسەش فەرامۇش كا • بۆيە
بە پىاوەكەي ووت :

شگىرە كان بە « كوشكى شەيتان » ي ناوئەبەن • بەلام ئەم

ترسەي گرتوومەتە بەر وەنەبى نەنيا لە بەر چاوى كالى ئىپو
بىت لە بۇئاسايش و ئەمنى شارە خۇشەو ىستەكەم و پاراستى

زىيانى كەسوكارمە • ئەو نەيى بەي رىكەوت خستو بەتە
دەست من مىنىش ئەمەوى بىخەمە بەردەستى تۇ چوئەكە نەك

ھەر پەيوەندىكى زۇرى بە لەشكرى فەرەنسەي گەورەوہ
ھەيە ، بگرە بەشەخسى خۇشتانەوہ پەيوەندى دارە ، بۆيە

تەكائەكەم ھەر ئىستە چەند دەقىقە بەك لەوەختى گران بەھاتان
بەدەن بەم دۆستە كورسيكايى بەي ئىمپراتورى فەرەنسەو

لەشكەرە ئازاكەي • وە گومانى تىيانى بە كە ئەزانن بە
نەيى گرتى ئەم ھاتەنى من چەند پىويستە بۇپاراستى

زىيانم ، ئەزىيانەي لەخوام گەرەكە لەرىي كورسيكا و
ئىمپراتورى گەرەي فەرەنسەدا بەسەرى بەرم • «
« دۇستىك »

پەنگ بوو ئەم نوسراوہ لەوەختىكى ترا بۇ كاپتان
مۇرسى بەھاتايە ئەوەندەي ئىستەكارى تى نەكرەدايە ، وە

بەچاويكى تر سەبرى بگردايە ، وە بەجۇرىكى تر ئەم ئۇ

ئەو چاۋە شىنە جۈانانەنى لە گۆم ئەچۈۈن لە بەياني ھاوييا
 ئەو چاۋانەنى ۋەك گەرۈۋى ھەزار - بەھزارىك پىاۋيان
 پائە كىشا . ئەو چاۋانەنى لە ئاسماتىكى سامال بى بىن و
 بى پىياز ترن . ، ئەو چاۋانەنى ھەرىكەنى دوو پىز برژانگى
 شاشى درېژ دەۋرى دابوون . ، ئەو چاۋانەنى پىساۋ
 نەيئەتۈاننى چاۋيان لى بىرپىت ، نەيئەتۈاننى لەۋان بەۋلاۋە
 شىتكى تر لە خاۋەنە كەيدا بىنىت . ، ھاتنى ئەم ئافرەتە
 ناۋچە يەكى ۋا فسوۋناۋى دورستكرد كاپتان مۇرىس ۋەك
 ئاگرى قەندىلى سىجر بازە كان كۈۋرە جۈانەكەنى ژوورم -
 كەى ئەھاتە پىش چاۋ ، ۋە بەتەۋاۋى نىيازى ھاتنى ژنەۋ
 فرمانى خۇشى بىرچوبوۋەۋە . لە بەر خۇيەۋە ۋوتى :

- بەخىرھاتى ژۆر بەخىرھاتى خانم !
 - نەختى راۋەستا ۋەكو ئەۋەى بۇ ناۋى بگەرى - ژنە
 ۋوتى :

- « ناوم » پۆلېن » ، ئەئ ئەئ ئەۋەندە بەسام نىت
 ۋەكو ئەلېن . - ئەمەى بەدەنگى ۋوت نازو سىجر
 ۋەفرەدانى لى ئەتكا . ئىنجا ۋوتى :

- لى گەرى بايئە ژوورى

ئەۋەندەى بى نەچۈۋ ئافرەتى كرى بەژوورا ئەگەرچى
 لەبەر سەرما ۋە ترسا خۇى ژۆر باش داپۇشى بوو ، بەلام
 بە بالاي شۇخ ۋە شەنگ ۋ ھەنگاۋى پىر عەزم ۋ لەسەر خۇى
 ۋە بۆلۈن ۋە رامەى خۇشى ئەك لەۋە ئەچۈۋ كە ژنى بكا
 بەژوورا ، كاپتان مۇرىس ، ۋاى زانى لەپىر ژوورەكەى بوو
 بە باخىكى پىر بۆلۈن ۋ سىجر ۋ جادوۋ ، ۋ گول ۋ پەرى نادىارى
 پۇژۋەلات . ئافرەت پەچسەكەى لەسەر پروۋى لاداۋ
 ھەناسە يەكى سەر فرازى ھەككىشاۋ بى ئەۋەى چاۋەروانى
 قسەى كاپتان بكات خۇى فرېدايە باۋەشى كورسى يەكى
 زلەۋە ۋوتى :

- ئە سەرت سوررماۋە ؟ بە پراستى ژۆر
 ئە ترسام ، ئەۋەندەى نەمابوۋ بگەرىمەۋە . بەلام لەمال ھاتە
 دەرەۋەم لا بى سامتر بوۋ لەمانەۋە تىيا .

بى درۆ كاپتان مۇرىس سەرى سوررمابوۋ سەرى -
 سوور مابوۋ لە زات ۋ بى ترسى ئەم ئافرەتە . سەرى كاسى
 ئەۋ بۆنە خۇشە سەرى بەۋە بوۋ كە لى ئەھات . چاۋى پىرى بوۋ

كاپتان ووتى :

— فەرموو ، تۆ بخۆرەوۋە وەختى ئېشمان زۆرە .
 كە ئەمەسى ووت زەر دەخەنە يەكى شەيتانانە لەسەر
 زارى بوو ، كېچەش بەدودىلى يەۋە پىالە كەلى لى وەرگرت
 كەچى كە ئاى بەدەمىيەۋە چۆرر بېرى كىرد .

۶۳۳ ئىزىكەى چوار ، پىنج پىك خورا يەۋە . كاپتان كە
 وا ديار بوو خەرىك بوو سەرخۆش بى ، دەستى درېژ كىرد
 بۇ دەستى كېچە ، بەلام وەك بەر تەلىكى كارەباۋى بىكەۋىت
 زوو دەستى راپسكا ئاندو تە ماشايەكى ئاگرىنى كاپتانى كىرد .
 كە ئەگەر ھۆشى بەخۆى بوۋا يە ئەلەرزى لەبەرىيا . بەپەلە
 دەستى كىرد بەجاتتا كەيا نووسراۋىكى دەرھىنا ووتى :

۶۳۴ — فەرموو كاپتان ! وا بزانم شەۋە درەنگە ،
 جۈانىش نى يە بۇ كىچىك ئەمەندە بەتەنيا لەگەل
 پىاۋىكى بىگانە دانىشىت فەرموو بىگرە ئەمە ئېشەكە يە
 كەبۇى ھاتووم بەلام جارى تۆ بزانە كەس لەۋ دىيو
 درگا كەۋە خۆى نەگر تۈۋە ؟

كاپتان بەتۈۋرە يى بەكەۋە ووتى :

ھەردوۋلا يىدەنگ بوون . . . بەلام لەژىرەۋە سەبرى
 يەكتىريان ئەكرد : كاپتان بەزى بەكى سەركە وتۈۋانەى سەرى
 زارەۋە و ئافرەت بەترس و بى ئارامى يەكى ديارەۋە .

۶۳۵ خزمەتكارەكە ھاتەۋە . خواردەنەۋە مەزەى ھىنا ،
 دىناۋ لى پىدا رۇشىت . ئىجا كاپتان زاتى ئايەبەر خۆى .
 دوۋ پىكى تى كىردو بەدەستىكى لەرزۈكەۋە ھىئانە پىشى .
 بەۋ دەستەى حوكسى ھەلۋاسىنى ھەزارو سىۋەد كەسى
 بى تاۋانى پى ئىمزا كىردبو بى ئىۋەۋى ئەۋەندەى تۈزىك
 دالەزىت ! دەستى بۆژنە درېژ كىرد وەك دلدارىكى ھەرزە .
 كارى شلەزاۋ لىۋى بەزمان تەر كىردو ووتى :

— فەرموو خانم . . . نازانم بىم نۆشى خانم يان . . . ؟
 ئافرەتەكە ووتى :

۶۳۶ — مەنىستا كىچم دەزگىر ئىدارم پانزە رۇژى تر
 ئەگۈرۈرەمەۋە ئەگەر ھەندى شت پىروى نەدايە . . . دەست
 پامەگرە ، بۇخواردەنەۋە ، مەن ناخۆمەۋە . ئىستە مەن بۇ
 ئىش ھاتووم بۇ رابواردن نەھاتووم . ئەگەر گۈيۈم
 لى ناگرىت ئەرۈم ئوبالى خوت بە ئەستۈى خوت .

— كى؟ كى خۆى ئەگرى؟ لە من! ئېزە مالى كاپتان مۇرىسە ۰۰۰ لەگەل ئەو دشا لە دەرگاگەو سەرىكى كىشايە دەرى ، كە دى كەس ديار نى بە گەراپەو ۰ لەم ھەلەدا كچە كە كېزىدىكى دەسك سېي لە بەرۆكى دەرهيناو گرتى بە دەستپەو ۰ دەستپى لە چىكى كراسە كەيا شار دەو ۰

كاپتان بە نووسراو ھە دەستپەو ھە چىرا كە نرىك بوو ھە كە بى خويىتەو ۰ كچەش بە دوويا رۆشست ، لە پشتپەو ۰ راو ھستا ، دەستى خستە سەر شانى ، سەرى لەگەلى بەسەر كاغەزە كە دا شۆرر كرىدەو ۰ بۆنى ھە ناسەى كە ئەچوو بەسەرىا كە وتى پرچى لە پرومەتى ، ھەستى لىو ھ نرىك بوونى ، قورسايى خۆشى دەستى نەرموشلى لەسەرشانى ، ھەستى مەمكى تونگى كە بە ئاستەم ئە كە وت لە دەفەى شانى ، كاپتانىان وا مەنت و دەبەند كرىدبو نەى ئەزانى چى لە كاغەزە كەى پىش دەميا نووسراو ۰ لەو دەمەدا كە وای ئەزانى لە بەر دەرگاى بە ھەشت ۰ ھەستاو ئەو بە ھەشتى پرچوانى و خۆشى بەى تەنبا بەروو ھەر گىرانى

ئەتوانى ھەر دوو دەروازەى بخاتە سەر گازى پشت! ئەتوانى ئەو لىو ھ جووانانە بىزى كە ئەپى ھەر بۇ ماچكر دن دووست كراوون ۰ ۰ ۰ ھەھەر بە دەست بلاو كرىدەو بە ك ئەتوانى ئەو لەشە ناسك و نازدارە بگرىتە باو ھش كە رەنگە ھىشتا ھەر دەستى لى ئەكە وتى ۰ لەم كاتەدا كە دنيا لە بەرچاوى ئەسووپراپەو ۰ (پۆلېن) دەستى ھەلپىرىو بە ھەموو ھىزى ، ھەتا ، تووانى ، كېزەدە كەى كرىد بە مووپرە گەى پشتپا ۰ ۰ ۰ كىتوپرر كاپتان ، ۰ ھەك دارىكى سەرو پرووسكە لىنى دابى ، پىدەنگ و سەنگ بى نرىكەو نالە لە پەوروو كەوت كچە ، بەسەرىا چەماپەو ۰ ، دەستپكى خستە سەر دى ۰ كە دى گىانى تىا نەما كېزەدە كەى لە دەست كەوتە خوارە ۰ ۰ ۰ ھەو ھە ناسە بە كى ھەل كىشا ۰ ئىنجا بى ترس ، جگە لە بەلغ گرتى دەم ، ووشك بوونى لىو موچور كىكى ساردى ۰ لەش ، خۆى كۆكردەو ھەو لەسەر خۆ ووتى :

— ئىنجا (ھ ۰ ۰) بۇ خۆى لە گۆررا ئەسەرە وىت ، ناليت كەس نەبو تۆلەم بىستىت ! »

له وودولنی فاره اناانا

دهمهدهمی نیواره بو دهنگهدهنگی خستهخانهکه
 بکبووبووو ، زامارهکان ههريهکه لهسر ، جیوی خووی
 لای کهوتبوو ، بهکی بهدهم زامهوه نه تالایهوه ، نهوتر
 مهلی گیانی بهردابوو به ئاسمانی بی پایانی یادگار
 بسووپرتهوه ، سامه گهر بروسکهی کوتوپری نازار به
 به شوکاوی و شیرزی بی گه اناوه هیلانهی شیواوی
 لهش .

۱۱۶۲

۱۱۶۵

پیرینیکی نیفلیجی پشت له ژیر باری عومرا چهاموش
 له ناو عه ره بانه به کا ، لهوانه ی به دهست نه روژ ، له بهر
 دهر گای ژووری عه ملی بات دانیشبوو ، دووا هیزی
 لهش و تینی گیانی دابووو چاوه کزه کانی و نه ویشی برری -
 بووه دهر گای جووتکراوی نه و ژووره ی له چوار مانگدا
 نه مه سی بهم جار له بهریا دانیشیت . . . چاوی برری بووه
 دهر گاکه و بیری نه کردهوه له جار کانی پیشوو . . . ئوف
 چه بیر کده وه به کی شیرین و تاله . به کهم جار (ئیقان)

۱۱۶۳

— ۹۷ —

۱۱۶۵

چۆن هاتبوو وا خووی پیچایه وه و ملی پری گرت و
 لای دا پوشت . که به لای یاساوه کانی بهردهر گادا
 تی بهرری هه موو به پیشکه نینه وه سه بریان نه کرد ، سه بری
 نه و نیچیره کورسیکایی یه ساتیکی به ته نیا له گهل
 (کاپتان موریس) ی لاوچا کا پابووارد .
 کهر کووک

۱۹۴۵

۱۱۶۴

بیری نه کرده وه له م یادگارانه . به ندی دلی وهخته بوو
 بکه ویتسه خوواره وه له داخا ، وهخته بوو بال بگری له
 خوشی یا . له داخی نه وهی دوو لای قوزی نایه گله وه
 له سی مانگدا . له خوشی نه وهی وه کوو باوو باپیرانی خویان
 به مەردی وقارمانی مردن له پیناوی پزگار کردنی وولات
 وسه به سنی دا ، مردن به لام به خامه ی ناگرین ناوی فامیلیای
 (فامیلیف) یان له میژووی وولاتا نووسی . که به
 عه ره بانه که ی به ریگادا نه روا خه لک نه لپن « ها نه وه
 (ئولگا فاسیلفا) به دایکی (ئیفان) و (نه ندریف) ی
 قاره مان ، که وا نیشانی (لنین) یان درایه « . چی هه به
 له مه خوشتر ؟ کی هه به بتوانی بلی نه م دلۆپه فرمیسکه ی
 ناوبردنی کوپه کانی نه ی تکلیته چاوی هی شادی و
 شانازی نیه .

به لام ناه ! ههر (دیستروف) ی بویمینی ، نه م جار هس
 پزگاری ببی . . . نه مرئ . . . به لام بو ؟ بو نه وهی
 به رامسهر خوی دانی و به بالایا هه ل نواری ! نه ، بو نه وهی
 بگه پته وه کوپری شه ر . . . بگه پته وه ناو هاو پرتکانی . .
 پیریزن له م بیر کرده وه یه دا بوو ، له پهر دهر گای

کوپری ناوونجی ، دووای نه وهی ، به تاقی ته نیا
 هه لکو تا بووه سه ر پۆلی ته یاره ی دوزمن و نیوه
 خستبو وه نه خواره وه خوشی گوله به ک به ر قۆلی که وتبو
 وه تیامابوو وه . وه تا خوی نه گه یه نته شوینی خوی
 نه مه نده ی خوین له به ر نه روا ، له هوش خوی نه چیت . و
 نه هینریت بو نه م ژوو ره گوله که ی لی دهر به یسن . به لام
 هونه ری دوکتور دادی نادا مه رگ پیری پیانه کا نه ی
 فرییت . . . دووه م جار (نه ندریف) ی ، کوپه گه وره ی
 به پاراشوت له پشت دوزمنه وه دانه به زئی که دوو راتی کو
 ناسنی زۆر به نه همیه ت تیک بدا . دووای نه وهی فرمانی
 خوی زۆر به جوانی پیک دینیت ، له گه راته ویدا ، ل
 بیشه به کا لووتی نه بی به لووتی دهسته به ک له دوزمنه وه
 نه بی به شه رریان له و پینج ، که سه ی له گه لی نه بن نه ور
 به کیکی تریان خویان پی دهر باز نه کری ، نه ویش ب
 بریتداری . (نه ندریف) گوله به ک به ر قاچی نه که ویت
 نه وه نده به ناو زۆنگو دارستانا به دووای خویا رای
 نه کیسی ، دووای برینه وهی قاچه که ی نه مریت .

دوكتور بهر و پروی ئه م شپوهی ئازارو خه مه نه
 بی پایانه ، بهرام بهر به دلویه فرمیسکانه ی دایکیکی
 کور - کوزراو ، نه به وی جهه نه می ئاگری دلی پی
 بکوژینته وه ، هه ره نه وه نده ی پی کرا ، سه ر داخاو بروا . . .
 به لام (ئولگا) خوی پاپسکاند وه که له خه ویکی ناخوش
 راست بووینته وه گورج قولی به روانکه که ی دوکتوری
 گرت ، به ده نگیکی دلیری خوش چاو به فرمیسک و ده م
 به زه ده خه نه ووتی :

- دوكتور ! مه لای ئولگام دی بگری نه وش بزانه

که بوجی نه گریم ، نه زانیت ؟

دوكتور به نه سپایی ووتی : « ئا »

پیریژن وه کوو باوه ری پی نه کا ، به تو پوه یی ووتی :

- « نه نازانیت » ئیستیکی کردنجا ووتی :

- لیم بووره ، نازانیت ! دلیم پیم نه لای که وا نازانیت

بوجی گریام . به لای چاووم پرره له فرمیسک ، دلیم قولای

ئه دا ، به لام باوه ریکه که ته نیا هه ره نه مجاره وه هه ره بو نه م

ژوو ره که کرایه وه ، دوکتور ئیکی پیری به ماتی و خه مباری
 لیها ته ده ری . پیریژن هه ردوو ده ستی بو دریژ کرد ،
 به چاوو ده م و پرو ، به جۆریک پرسی « چی بوو » مه گه ر
 هه ر دایکی له وه ختیکی وادا بزانی به و جۆره پرسیار بکا .
 له گه ل نه مه شا « ئولگا » نه شله ژابوو ، نه ده نگی
 نه له رزی ، نه لیوی نه له ره وه وه نه ره نگی هه لیز کابوو .

دوكتور به رام بهر به م خۆگرته ی پیریژن سه رسام بوو
 هه ناسه به کی ساردی هه لکیشا ، ده ستیکی خسته سه ر
 شانی و پیده نگ چاوی بریه چاوه کزه کانی که جواتن و
 زیندووترین نه ندام بوون له وه شه خه م به یارو پوژگار
 - به گورز - داگرتوه دا .

ئه م پیده نگ بوون و ته ماشا کردنه له هه زار وه رام به
 مه عناترو دلگیرتر بوو .

پیریژن ، به نه سپایی به لیویکی له رزۆکۆ گه روو یه کی
 به فرمیسک - گیراوه وه ووتی : « مرد ؟ »

ئه مه ی ووت و دایه پر مه ی گریانیکی به کۆل

کردو چاويكى ھەلبېرى بۇ دوكتور كە ۋە كووبت ۋە ستا بۇر

ۋوتى :

— دايە ! ئېمە ھەممۇ ۰۰ ھەممۇ ۰۰ ئەۋ قارەمانانەنى
شەرر ئەكەن لەمە بەدانا ، ھەممۇ ئەۋ پالەۋانانەنى ۋە كو پۇلا
سنگيان ئاۋدە ئاگرى دوژمنەۋە ۰۰ ھەممۇ كوررى تۇن ۰۰

ھەممۇ پۇتۇۋ بۇ داىكانى ۋە كو تۇشەرر ئەكەن •

۱۹۴۲

ھەلە بىجە

كورپەشم گريامو ئەگرېم ، چونكە بەمردنى (ديمىترۇف)
كەسم نامىنى لە شەرا ۰۰۰ كەسمان نامىنى بىجەنگى ۰۰۰
بكوژى ۰۰ بكوژى ۰۰ ئەزانى چەستەمە خەلك ، ھەموو
بە پياۋو ژنو جوۋاڧو پىرەۋە ، خۇيان فرى دايتتە
جەھەنەمى شەررەۋە ، شەررى نىشتان ، شەررى ئازادى ،
شەررى سەربەرزى ۋ نامووس ، ئەۋشەررەدى دوژمن
بەنا مەردى تىيا ھەلىكو تاپەسەرمان ، داىكى كەسى نەبى
لەۋ شەررەدا ؟

كوررى نەبى ، ئەۋەندەدى كورر نەبى ، رۇژى
يەكىكىيان خۇ بەدەن بەكۋشت ۰۰ ھىشتاھەرلىيان مېنىتەۋە
كە لەبەرى ئەم فېداكارى ۋ قارەمانى بە بخۋا نىشتمانى
پىرۇژى بەسەرفرازي ۋئاۋايى بېيتتەۋە ، لەگەل
ھاۋوۋولاتانى دىئاۋدلىخۇش بەبەكتىرى ئمادو شو كرىبىنەۋە
« ۋەسەر لەنۇي دەستپى بىكەنەۋە بەژيان ، لەدنيا بەكدا كە
ئاينى ھەموۋان ئاشتى ۋبرايتى نيوگەلان بيت • »
لەم كاتەدا كوررىكى كەلگەتى لاۋاز ، بە دارشەقىكەۋە ،
بەۋىدا ئەۋرۇشت كە گۋىلى لەم قسانەى داپىرە بوو
دارشەقىكەى بەرداۋ خۇى خست بەسەدەستى پىرژنا ماچى

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris